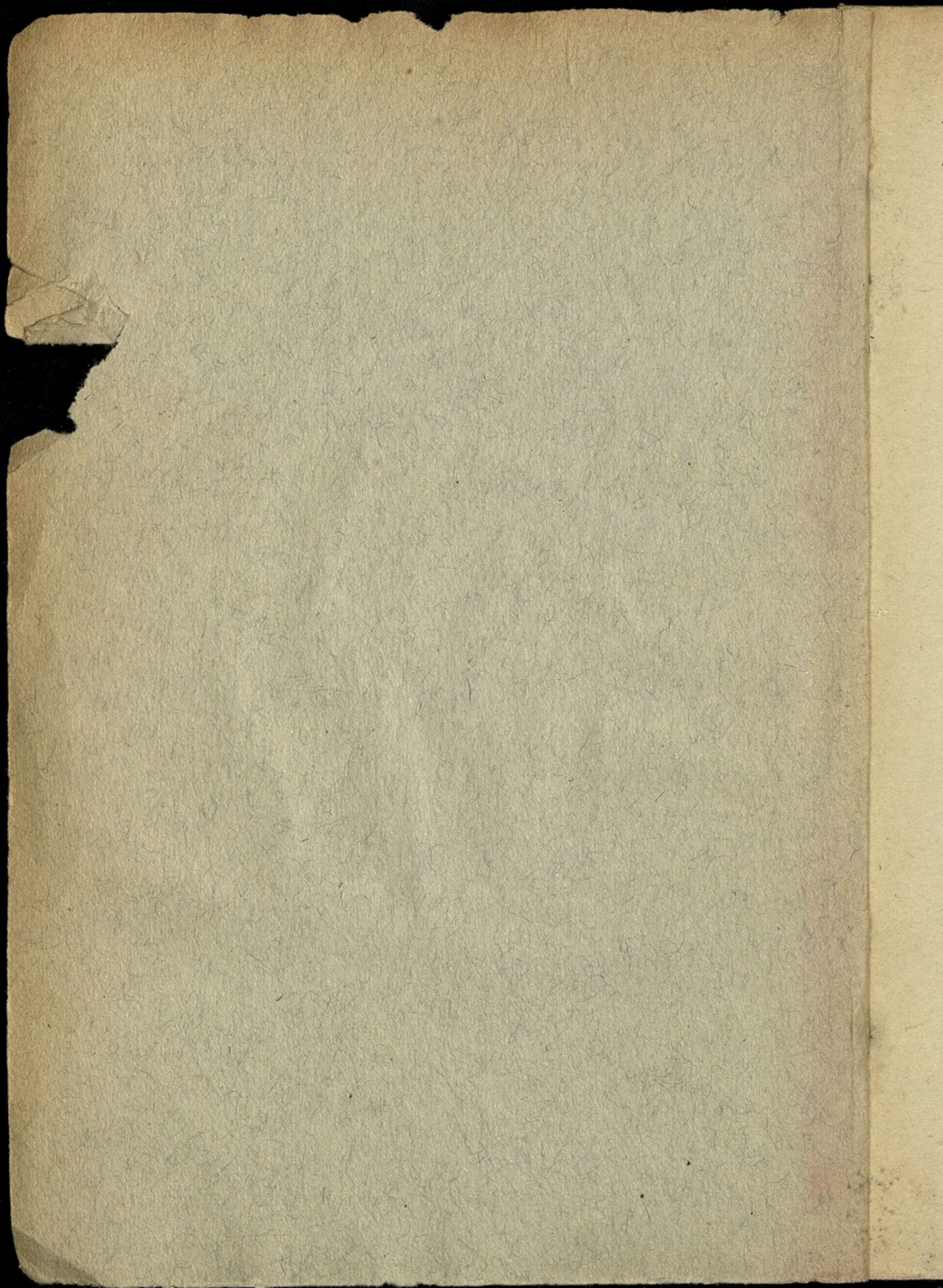

17947

ROKEC

po vest

VRTČEVA KNJIŽNICA — ZVEZEK 7

Rudolf Pečjak

ROKEC

POVEST ZA MLADINO

V LJUBLJANI 1941

»Kaj je Bog samo za graščaka ustvaril planine in gozdove, ribe v vodi in ptice pod nebom? Vse si je prilastil s prenakladami. V starih urbarjih pa je pisano drugače,« je dodal mirneje. »Še naš ded Urh je v spravljivosti živel s starim graščakom in mu pošteno odrajava dajatve, kakor so bile zapisane v urbarjih in božjih postavah. Oba sta vedela, kaj je moje in kaj je tvoje. Danes tega nihče ne ve, nobena postava ne drži več, županov ne postavljamo, da bi nas branili in red držali, shodov gosposka ne sklicuje. Kakor da bi ne bilo več Boga in njegove pravičnosti.«

»Pravijo, da so videli nekateri znamenja na nebu,« je odgovorila na zadnje besede mati in v očeh se ji je prikazal čuden blesk. »Velik rdeč križ, kakor bi bil iz oblakov, položen čez polovico neba. Iz njega je tekla sveta Rešnja kri. V naše odrešenje je tekla,« je dodala s tihim, slovesnim glasom.

Zdaj so vsi umolknili in slišalo se je le drsanje lesenih žlic po latvici. Čutili so, kakor bi bili obhajani z veliko, nedoumljivo skrivnostjo. Nedolžno prelita kri za odrešenje. Kadar je prehudo in se zloba nakopiči, da ni videti rešitve, prihajajo skrivnostna znamenja za velike dogodke. Utrgajo se sama od sebe in svet tone v krvi in solzah, da se razgali vsa hudoba in vzklije dobrota, ki je posejana z božjo roko v vsako človeško srce. Kri in solze, dokler ne vskrsne pravica, ki je za vse čase napisana z nedolžno prelito sveto Rešnjo krvjo.

Rokec, štirinajstletni plavolasec, in njegova nekoliko mlajša sestra Magdalenca sta ves čas med pogovorom pogledavala očeta in oči so jima živo zagorevale. Nekaj se je zgodilo, da je oče razburjen. Čutila sta, da sta še premajhna, da bi se vmešavala v take pogovore,

vendar sta se živo zanimala in v dušah so jima risale očetove in materine besede čudno grozotne, še nejasne, a toliko bolj resnične podobe o valptih in biričih. Bilo jima je, kakor da se jima približujejo dobri in hudobni ljudje iz pravljic, ki so živeli do zdaj nekje daleč, daleč, in postajajo med njima resnični. Ona dva sama, vsa njihova družina je zadobivala bridkejšo podobo. Nekaj ogromnega, živega, tako resničnega je raslo vsak dan bolj pred njima, se jima veličastno odkrivalo. Čutila sta, da nista več majhna kakor Izidorček, Micka in Urhek, ki še radi in za vsako stvar jokajo, in da očeta in mater razumeta, kadar se pogovarjata tako kakor danes, pa čeprav ona dva sama še ne bi mogla o teh stvareh z njima govoriti. Nekako drugače imata rada očeta kakor takrat, ko sta bila še otroka. Takrat se jima je zdel samo lep in dober, zdaj pa čutita še vse kaj več, ko sedi takole pred njima v težkih skrbih za dom, že malo osivel, močan, golorok in na pol razgaljenih koščenih prsi. Vse drugače sta zdaj njegova, bolj združena postajata z njim, čeprav mu več ne sedata na kolena in ga ne božata kakor mlajši bratci in sestrice. Kako bi kaj takega počenjala, ko pa že vesta, kako težko je v duši očetu, da reši dom pred nenasitnim graščakom in družino pred lakoto.

»Davščine pobirajo, sam oskrbnik hodi z biriči po hišah,« so udarile kakor kladivo na družino očetove besede. »Kdor jih ne odraja, mu vzamejo iz hleva živino. Starega Žmarklja so zaprli, ker je ribe lovil. Biriči so ga do krvi pretepli. Tudi kovač Kušter sedi v stolpu.«

»Ta ne bo dal biričem nikoli mirno spati. Po Nemškem in Ogrskem je že hodil, nikjer mu ni obstanka. Bil je že neki pri samem cesarju, zato se ne boji. Tako pravi, da cesar s tlačani drži in zahteva staro pravdo.«

Materin pogled je obstal na očetu, kakor bi pričakovala njegove potrditve.

Oče je molčal in se zagledal predse. Otroci so postajali glasnejši. Južina je šla h koncu, zato se je vedno bolj čul iz sklede ropot žlic, ki so lovile za zadnjimi ostanki soka. Rokec in Magdalenca sta odložila žlico, čeprav bi bila še rada jedla. Bolj moško in pametno je tako. Velika sta že, zato ne gre, da bi z mlajšima bratcema in sestrice lovila po skledi zadnji močnik. Ti so se že kosali, kdo bo več zajel in prej. Južina se je spreminjala v igro. Mali, okrogli Urhek, ki je gledal živo kakor miška, je bil najspretnejši in najglasnejši. Vščipnil je Micko prav takrat, ko je nesla žlico v usta.

»Urhek me je vščipnil,« je zaklicala Micka in žlica ji je padla iz rok.

Tedaj so se odprla vrata in v hišo je stopil grajski oskrbnik Skrzè v zelenem žametu, svetlih škornjih in z bičevnikom v roki. Za njim so prišli štirje oboroženi, brkati biriči. Postavili so se v vojaško stoji in mrko gledali po hiši.

Družina je kakor na povelje vstala. Otroci so zbežali na peč in strahoma in radovedno gledali dol na prišlece. Rokec in Magdalenca sta ostala blizu očeta. Velika sta že in ne smeta več bežati na peč kakor takrat, ko sta bila še majhna, čeprav so grajski tu.

»Hvaljen bodi naš Zveličar Jezus Kristus,« je pozdravil oče v imenu vse družine.

»Na veke amen,« je suho in odrezano po vojaško odzdravil z visokim glasom Skrzè. Pri tem je močno migal s suhim špičastim obrazom in visoko navihani brki so mu skakali pod nosom gor in dol, kakor bi z njimi ukazoval. Prav to je bilo Rokcu na moč zoprno.

»Naj sedejo, gospodje, če se jim ne zdi za malo.« Oče je z obema rokama nekako trudno pokazal proti

mizi. »S čim naj vam postrežem?« Prijazen, malo upognjen, toda samozavesten in močan je stal oče sredi sobe z malce privzdignjenimi rokami, pripravljenimi na postrežbo.

»S plačanimi davki,« je rezko, kakor bi odžagal, odvrnil oskrbnik in zapičil svoje zelenkastosive šivan-kaste oči v navzočne. Stopil je nekajkrat po sobi, kakor bi hotel pokazati, da je gospodar nad tlačani in njihovimi domovi. Otroci na peči so se stisnili v kót, pogledi so jim preplašeno begali po oskrbniku in biričih.

»Suša nam bo vzela polovico žetve, skedenj in hlev sta nam pogorela, najlepša krava je prišla proč, ostala nam je samo še ena. Če nam Bog ni dal, kako naj jaz dam, gospod. Potrpite, se bo že kako presukalo. Otroci so tu, jesti morajo.« Oče je pokazal s težko, žaljavo roko na živ zvitek otrok na peči, ki so prestrašeno gledali kakor ptički iz gnezda zdaj očeta, zdaj oskrbnika, zdaj mrke in hude biriče. Rokec in Magdalenca sta močnejše začutila bližino očeta, ki je stal tlačansko upognjen med hudim oskrbnikom in brkatimi biriči, a vendar močan v svoji pravici in skrbi za dom. Toplobridko ju je zaskalelo pri srcu: za dom gre, za njih vse gre.

»Stara pesem, ki nas ne gane več,« je hrknil oskrbnik in zamahnil z bičevnikom po svetlih golenicah. »Kadar zahtevamo davščine, pridete s sušo in boleznijo in ne vem še s čim. Samega hudiča bi privlekli nad nas iz pekla, če bi ga mogli. Tlačan si, zemlja je gospodova, zato plačaj od nje, kar si dolžan.« Oskrbnik je bil prepričan, da tlačani skrivajo denar, da se upirajo in da jih je treba strahovati. Zato ni čutil potrebe, da bi se vživel v njihovo bedno življenje. Bil je ves prevzet svoje visoke službe in mislil je le na to, kako jo bo natančno in vestno izvrševal. Vzel je življenje

tako, kakor je predpisano po gosposki. Vsaka prošnja in pritožba mu je bila že upor proti njegovi oblasti, za katero je noč in dan trepetal. Bal se je tlačanov, čeprav se sam tega ni zavedal, zato je še huje divjal. Trdno je veroval, da je gospoda v svoji pravici.

Oče se je nemirno zganil pri zadnjih oskrbnikovih besedah.

»Gospod, pošteno sem odrajtal desetino in tlako, kakor je zapisano v starih urbarjih in kakor jo je odrajšoval moj oče. Več ne zmorem. Imejte usmiljenje. Otroci so tu.«

Rokcu je bilo hudo, ko je gledal očeta, kako se je v prošnji poniževal pred surovim oskrbnikom.

»Kje so zaostanki na žitu, kje vojni davek, kje so davščine od pašnikov in gozdov, pašnina in drvaščina?« je sekal z visokim glasom oskrbnik in brki so mu jezo skakali pod nosom.

»Tega letos ne zmoremo, preveč je. Saj vidite vso našo revščino. Suša nam pali polje, tlaka kar naprej narašča, dajatve vedno nove in večje, vsako trgovanje je prepovedano. Turek in kuga sta razdejala polovico domov, kako naj zdaj mi namesto njih še več plačujemo?«

»Ha... To je že pravo puntarsko govorjenje,« je spet zamahnil z bičevnikom oskrbnik in zelenkaste oči so mu srepo obstale na očetu. »To je upor proti sami gosposki, ki je postavljena od samega presvetlega cesarja in Boga, da vas vlada,« je naraščal z ustrahovalnim glasom, sklicevaje se strahopetno na cesarja in Boga. Nato se je obrnil k hlapcem in jim ukazal, naj preiščejo vso hišo. Hlapci so surovo planili po sobi in skušali s silo odpreti skrinjo. Otroci na peči so se stisnili v kot. Mati je zajokala, sklenila roke in prosila oskrbnika usmiljenja. Rokey in Magdalena sta se

krčevito držala za roke, gledala zdaj očeta, zdaj mater, zdaj hlapce, ki so kakor razbojniki premetavali bedno imetje. Srd jima je kakor pelin polnil dušo in komaj sta ga zadrževala.

Tedaj je oče stopil s težkimi koraki k skrinji, toda ponosno in samozavestno kakor človek, ki prenaša krivico in se mora ukloniti nasilju. Odprl je skrinjo, privzdignil obleko in segel globoko v dno. Nato je stopil k mizi, odvezal platneno vrečico in stresel denar na mizo, da je po sobi zažvenketalo.

»To je vse, kar imamo,« je trdo spregovoril. »Hudo bo, otroci. Moliti bo treba, da nam bo Bog pomagal.« Pogledal je po družini. Trd je bil njegov obraz in kakor iz kamna izklesan, v očeh pa se mu je za trenutek pokazal topel, globok sij, ki je objel domače. Rokec je ujel ta pogled, ki je strnil sina in očeta v eno bolečino. Kako rad bi bil spregovoril in branil očeta, toda očetov pogled mu je to prepovedoval.

»Taka je torej vaša suša,« se je zmagoslavno zadrl oskrbnik, ves vesel, da je upognil trdega tlačana. Za to mu je tudi v prvi vrsti šlo. »Kakor krtice pod zemljo skrivate denar. Toda jaz ga dotipljem povsod, tudi če bi ga skrili v vragov rep.« Z dolgimi suhimi prsti je hitro preštel denar.

»Premalo je. To je komaj za pašnino in drvaščino. Kje je še vojni davek?« je povzdignil glas in potrkal s škornji ob tla.

»To je vse, kar imam.« Oče je stal kakor prikovan k tlom.

»Res nimamo nič več,« je spregovoril za očetom Rokec in sam ni vedel, kdaj so mu te besede ušle.

»Mladi mački tudi že mijavkajo, treba jim bo kremplje porezati,« je vsekali z ostrim glasom oskrbnik in zamahnil z bičevnikom proti Rokcu. Rokca je sprele-

tela čudna vročina in neznana moč ga je obšla. Živo je čutil očeta poleg sebe in zavedel se je ko še nikoli, da je on najstarejši sin v hiši in očetov naslednik. Magdalenca se je stisnila k njemu, kakor bi iskala pri bratu moči. To ga je še bolj navdalo s pogumom. Oskrbnik je prvi hip mislil napoditi Rokca kot pobalina iz hiše, toda že v naslednjem trenutku se je premislil. Rokec bo bodoči gospodar, zato je prav, da že mlad občuti vso moč gosposke.

Hlapci so pretaknili vso skrinjo in postelje, toda našli niso nič. Oskrbnik pa je na vsak način hotel očeta popolnoma zlomiti in ukloniti. Že dolgo je kuhal jezo nanj. Bil je najponosnejši tlačan v vasi in tega bojazljivi in strahopetni oskrbnik ni mogel trpeti. Očeta se je nekako bal, najbolj zato, ker ga ni mogel nikoli ne prav ukloniti, ne razdražiti, stal je vedno miren pred njim. V tem je čutil njegovo moč. Zdel se mu je nevaren njegovi oblasti in službi in imel ga je poleg kovača Kuštra za glavnega krivca, da tlačani neradi plačujejo davščine. Na kolenih ga hoče imeti pred seboj, tresočega se pred gosposko in jecljajočega od strahu, kakršen mora biti vsak pravi tlačan. Popustljivost ni na mestu, ker bi jo tlačani takoj izrabili in bi zdivjali. Vladaš lahko samo z bičem in mečem. Vedno je bilo tako in vedno bo. Če le malo popustiš, prideš sam pod kolesa. Naj občuti enkrat vso moč gospode, da mu bo ostala za vedno v mozgu in krvi.

Obrnil se je po vojaško k biričem in s službenim glasom ukazal: »Preiskali bomo še kašče in odpeljali za davščino in upornost kravo iz hleva. Zaenkrat to.«

Nastala je grobna tišina.

»Naša dimka,« so se zaslišali tihi, preplašeni glasovi s peči.

»Zdaj smo uničeni,« je zajokala mati ob peči in si pokrila obraz s predpasnikom. Nato je zaklicala s hlipajočim glasom otrokom na peč: »Otroci, pridite, pokleknite pred gospoda.« Otroci so pričeli strahoma lesti s peči.

»Poznam to predenasto hinavščino,« je zaskovikal oskrbnik in otroci so zbežali spet kot martinčki nazaj na peč in se zarili v kot. Drobne oči so jim prestrašeno begale po sobi. Pokleknila je samo Magdalenca, toda glasu ni mogla izdaviati iz sebe. Rokcu je bilo, kakor da so se mu tla zamajala pod nogami in oskrbnikov glas mu je kakor kladivo padal na srce. Zdaj, v tem trenutku, se je zgodilo tisto, česar so se vsi bali in kar je vedno prežalo nanje. Čutil se je na mah osvobojenega vseh vezi, kajti zdajle, prav zdajle mora nekaj storiti. Sam ni vedel, kdaj in kako je stopil pred oskrbnika. Srce mu je burno utripalo, duša mu je bila prepolna bridkosti. Čutil je, da bo povedal tisto, kar bo oskrbnika omečilo.

»Gospod...« Glas mu je obtičal v grlu. Vse tisto, kar je bilo tako silno in bridko v duši, se mu ni hotelo preliti v besede.

»Marš — pobalin smrkavi,« ga je nahrulil oskrbnik in ga nabodel z zelenkastimi, na pol zaprtimi, kačastimi očmi.

Oče se je zganil, kakor bi se osvestil. S težkimi koraki je stopil med vrata, se oprijel podbojev in spregovoril s čudnim mirom: »Ne, tega ne pustim, ne morem pustiti.« Velik in močan je stal med vrati, braneč družino in dom. Prsi so se mu burno dvigale, pleča rasla, obraz še bolj zaostрил in otrdel v trpki bolečini in nemi prošnji.

Oskrbnik je stal pred njim kakor pribit v varstvu brkatih biričev, ki so zagrabili za meče. Vendar se

oskrbnik ni hotel poslužiti njihove moči in orožja. Sam je hotel upogniti tlačana in mu pokazati za vedno svojo oblast in moč. To ga je navdajalo z zadovoljstvom.

»Marš s poti — tlačan!« je zasikal kot gad.

»Ne pustim, ne morem... Imejte usmiljenje. Pri Bogu vas prosim.« Očetov obraz se je za hip spremenil. Nekaj blagega je šinilo preko njega.

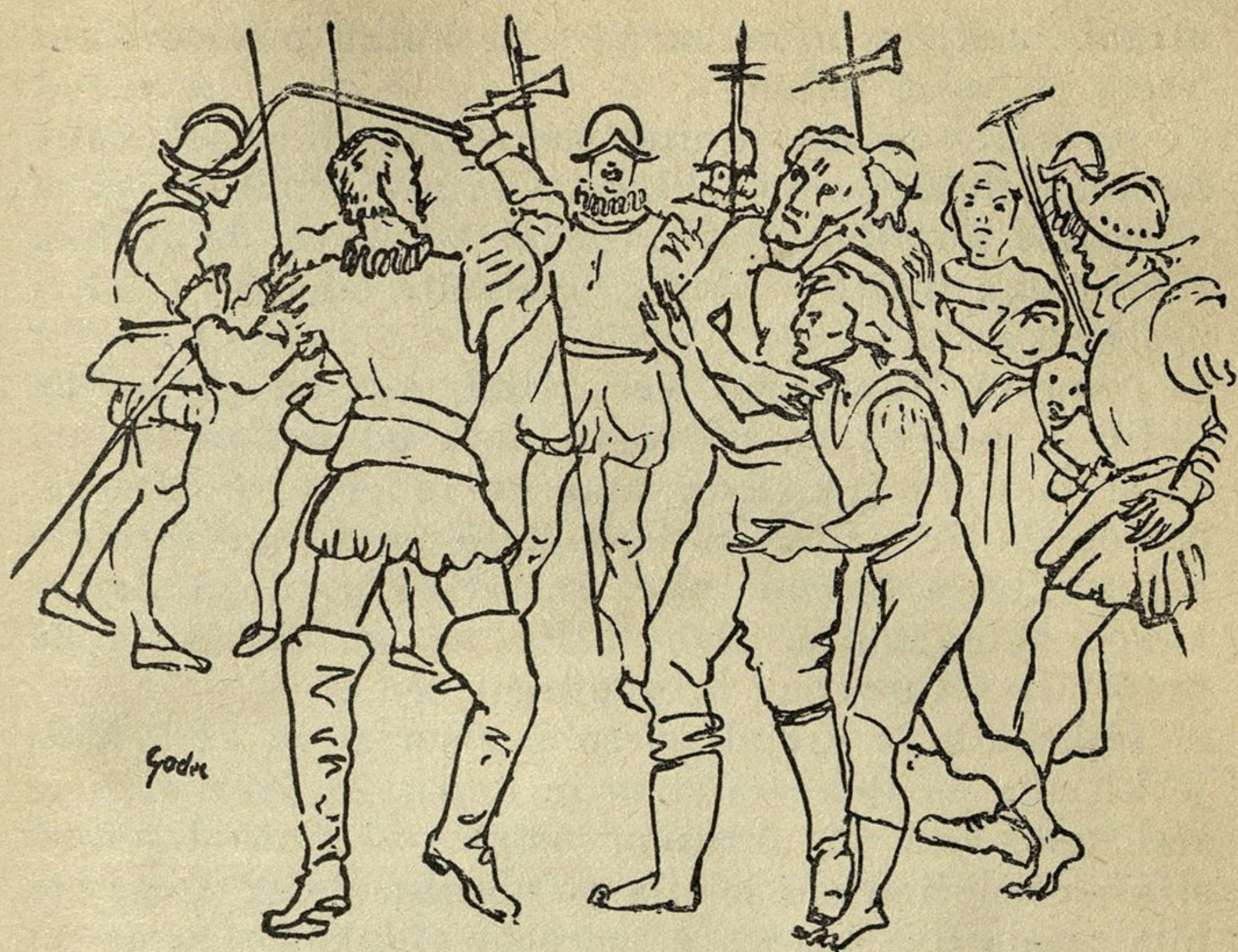
Oskrbnika pa je prevzela samo ena misel, da mora zmagati. Zaradi svoje oblasti in službe. Dvignil je bičevnik in zamahnil. Udarec je zadel očeta na obraz, na ustnicah se mu je prikazala kri. Oče je potegnil z roko preko obraza, nato je dvignil roke, jih stisnil v pesti, zasopel, toda s silnim naporom se je premagal in roke so mu počasi oddrsele po podbojih navzdol.

Otroci na peči so zajokali, Urhek je klical mamo. »Jezus,« je vzdihnila Magdalenca in tudi zajokala. Mati je skočila med očeta in oskrbnika, padla na kolena in vila roke. Zavedala se je, da je usoda vse družine odvisna od tega trenutka.

Rokca je spreletavala groznica, zavrtelo se mu je pred očmi in prvi hip ni mogel niti prav pojmiti, kaj se je zgodilo. Kakor brez misli je gledal le v očeta, v grlu ga je dušila bolečina, v srcu peklo, kakor bi nasul vanj žerjavice. Le jasne misli ni hotelo biti, zato je bila bolečina tem neznosnejša. Čutil je samo, da je njegov oče ponižan, strašno ponižan.

»Ne morem pustiti, da mi jemljete zadnjo kravo iz hleva. Rednica mojih otrok je,« je spet čudno mirno spregovoril razžaljeni oče, še vedno trdno stoječ ob vratih.

Oskrbnika je ta odločnost, še bolj pa njegova nenadna mirnost strašno razkačila. Čutil se je ponižanega, slabega, premaganega. Zdaj ni šlo več za kravo,

ampak za to, da zmaga on sam z lastno močjo tega tlačana, ki ga sovraži prav zato, ker čuti v njem neko duhovno moč. Prav zato ga mora streti in do smešnosti ponižati.

»Na kolena — capin,« je zavpil, da bi ga osramotil, in znova dvignil bičevnik.

»Bog nam pomagaj — nihče drugi nam ne more več,« je vzdihnil globoko oče.

Rokcu se je zameglilo pred očmi, v trenutku je zanj vse izginilo, le oče in oskrbnik sta stala pred njim. Čutil je, da se bo z očetom zgodilo nekaj strašnega, kar mu bo za vedno onečastilo njegovo podobo. Kri mu je zaplala po žilah, silna moč in bolečina se je

utrgala nekje v njem in ga v trenutku pekoče spretela po vsem telesu.

»Oče...,« se mu je utrgalo iz prsi. Ni vedel, kako ne kdaj, stekel je do oskrbnika in ga odrinil od očeta.

»Seme puntarsko,« je vreščal oskrbnik, da je bila soba polna njegove kletve. »Satanov odpadek... Kri nečistnika...«

Nato ni Rokec nič več vedel, kaj se je godilo. Čutil je udarec na glavo in nato udarce po hrbtu, slišal materin jok, krik hlapcev in očetove glasove. Nekdo ga je prijel za lase, nato pa so ga zgrabile kakor klešče močne roke, ga dvignile in ga držale kakor vklenjenega. Dva biriča sta ga držala in ga predirala s surovimi, brezčutnimi očmi.

Oskrbnik je divjal po sobi, zmerjal in klel. Mati je klečala na tleh vsa strta in komaj še živa. Oče je stal upognjen in skrušen, ustnice so mu drgetale, strašna bolečina mu je rila po obrazu. Poleg njega sta bila ostala dva hlapca z mečema v rokah. Otroci na peči so se zarili drug v drugega in jokali. Magdalenca je stala ob peči, držala se za glavo in s prestrašenimi očmi nepremično gledala v Rokca.

»Vklenite smrkavca,« je zarjul oskrbnik, da je Magdalenci zastal dih. »Na grad z njim — marš!« je zadonelo vreščeče povelje. Vsaka beseda je bila domačim nož v srce. Verige so zažvenketale.

Mati je kriknila, planila kvišku, toda hlapec jo je sunil, da se je sesedla na tla.

»Tu imate moje roke... vklenite mene, pustite otroka,« je prosil s povzdignjenim glasom oče in držal svoje žuljave roke sklenjene predse.

»Marš!« je spet vreščeče zadonelo po hiši.

Hlapec je sunil Rokca v hrbet, da se je opotekel. Udarci palice so ga skeleli, toda Rokec ni mislil nanje,

prehudo ga je žgala v srcu bolečina, ki ji ni videti konca. Domači so planili za njim, toda hlapci so se postavili ob vrata in jim nastavili meče. Rokec se je srečal s pogledi, ki so ga do smrti izmučeni vroče objemali. Bežno je še videl očeta, kako si je pokrtil z rokami obraz in zaihtel. Prvič v življenju ga je videl jokati. Magdalenca je sklenila roke kakor k molitvi, mati je na tleh objemala oskrbnikove noge. Tedaj je hlapec butnil Rokca skozi vrata. V veži je zajokal Rokec kot majhen otrok.

Kmalu za Rokcem je šla od hiše tudi dimka, rednica hiše. Nemirno se je ozirala za domom in venomer mukala.

2.

Rokec ni več jokal, ko ga je gnal hlapec skozi vas, čeprav mu je bila duša zvrhana bridkosti in so ga udarci bičevnika vedno bolj skeleli in grizli v telo. S silo je dušil jok, ki ga je stresal v krčih po vsem telesu. Fant je in že velik, očetov naslednik postaja in bodoči gospodar, zato ne bi bilo prav, če bi jokal in bi ga ljudje gledali. Naj zvedo domači in naj vidiijo vaščani, da je junaško stopal poleg hudega biriča, ki ga je vklenjenega gnal v grad. Visoko ga je dvigala zavest, da trpi po nedolžnem. Nič hudega ni storil, le očeta je branil pred valptovim udarcem. Zato je stopal pokonci. Kateri sin bi tega ne storil? Prvič v življenju je globoko v duši čutil, da mu delajo veliko krivico, ki posega prav za prav v vse njegovo sedanje in bodoče življenje, toda ne samo v njegovo, ampak tudi v življenje vseh tlačanov. Kot še nikoli je bil z njimi strnjen v eno.

Danes so se mu zdeli vas in vaščani vsi drugačni, lepi in dobri in njegovi kot še nikdar prej. Ko so ga

srečavali in se mu strahoma umikali, je ujel bežno njihove svetle poglede: jezno so gledali biriča, njega pa je objemal čuden ogenj njihovih oči, da mu je postalo toplo v duši. Rokec ni sam in zapuščen, danes to čuti, čeprav stopa vklenjen poleg biriča. Neznana moč vseh teh plamenečih pogledov, ki ga spremljajo na žalostni poti, je z njim. Vsa vas je postala eno v njegovi brezmejni bolečini.

Očetova hiša se je že skrila za sosedovo, le sleme vrh strehe ga še kliče. Rokec se je ozrl. Kavka je zletela s čopa, zavpila in se spustila s široko razprostrtimi perutnicami v polje za vasjo. Ob navadnih dnevih bi je še zapazil ne, v teh trenutkih pa je bil čudno pozoren nanjo. Po klančku skozi vas se zibljeta in škripljeta dva voza, visoko naložena s senom. Ustarjevi in Janščevi voli so. Rokcu je postalo laže, ko jih je zagledal in ko je stopal tesno poleg volov. Težko so vlekli voz, pa so se vendar žalostno ozrli z gospodarjem vred na Rokca. Živo je občutil na sebi njihove svetle poglede. Po Pagadajevem dvorišču je stopal črni muc, ponosno in samozavestno, kakor bi bil on gospodar dvorišča. Včasih je vrgel Rokec kamen za njim, zdaj bi tega za ves svet ne storil. Muc je obstal, dvignil glavo in zamijavkal, nato pa počasi zavil na vrt. Rokec ga ima rad, pa do danes tega ni vedel. Pred Žmarkljevo hišo sta se valjala in skakala kot otročaja dva pujska, eden črno pisan, drugi bel. Lajajoče sta zakrulila in zdirjala kakor za stavo po travniku zadaj za hišo. Slemčev Šek je pritekel k Rokcu in mu prijazno migal z repom. Nekdo je zaklical: »Šek!« Birič je pobral kamen in ga vrgel za Šekom. Ta je zarenčal, razprl nosnice, pokazal zobe in se besno in prihuljeno oziral za biričem. Le nerad in obotavljaje se je ubogal gospodarja, ki ga je pred hlevom klical

domov. Pri zadnji hiši je zagledal Rokec gručo vaških samosrajčnikov, med njimi tudi bratca Urhka in sestro Micko. Prestrašeni so samosrajčniki zbežali za hišo in izza vogala začudeno strmeli v Rokca in biriča.

Hlapec in Rokec sta zavila za griček, poln žita in vinogradov, ki je zakrival vasico pred svetom. Počasi je izginjalo vse, kar je bilo domačega, le košati vrhovi orehov in nekaj streh se je še videlo in Rokca pozdravljalo. Nato je vasica izginila za hribčkom.

Na bližnjem hribu se je prikazal grad, obdan z močnim obzidjem in košatim stoletnim drevjem. Mogočno je kraljeval nad vso okolico. Bela široka pot je peljala v vijugah tja gor, na obeh straneh so žareli v poletnem soncu lepo obdelani grajski vinogradi, za njimi pa so se potapljale v megleni sončni pripeki njive in vrtače. Sonce je žgalo in iz razpokane zemlje je puhtela omamna soparica, da se je ob njej človeku vrtelo v glavi.

Rokca je zaskalelo v srcu, ko je zagledal na hribu črni grad. Strahoma so mu begale oči po širokem temnem obzidju, po votlih linah in ogromnem črnem stolpu. Še nikdar se mu ni zdel grad tako velik in strašen. Kakor da ga je danes prvič zagledal. Začutil se je neizmerno zapuščenega. V duši so mu vstajale meglene slike o mučenju in ječah, o katerih so ljudje strahoma pripovedovali. Ozrl se je nazaj. Že je zastavil korak, da bi zbežal v polje in se skril. Tedaj je zagledal oskrbnika, ki je jezdil belega konja nasproti. Tam ob gričku izza ovinka pa je primukala Dimka v spremstvu grajskih biričev.

»Smrkavec!« je zaklel valpet v tujem naglasu, ko je v diru prijezdil mimo in zamahnil z bičevnikom proti Rokcu. Silna moč je šla od njega, ko je ves v žametu jezdil čilega spočitega konja gor proti gradu.

»Tega se ne boš nikoli več lotil, fantalin,« je zabrundal hlapec, ki je dozda mrko molčal.

»Očeta sem branil, nič drugega. Moj oče je. Ubil bi ga bil lahko,« je hlipal Rokec.

»Ta je več kot tvoj oče — zapomni si to, pobalin, če hočeš priti še živ iz gradu. Tudi če bi ga ubil. Kaj njemu za to? Tvoj oče je njegov hlapec. Veš, kaj je to hlapec?« se je razgovoril birič. »Tako nekako kot vol v hlevu. Viš, tako je na svetu. Čas je, da bi že vedel.«

»Ubogi oče,« je zaskrbevalo Rokca pri srcu. Zdaj sta se mu do dna bolečin razkrila jasno dva svetova. Ne gre torej samo za tlako in desetino in davščine, gre za mnogo, mnogo več.

Dimka je mukala in prihajala vedno bliže. Slišali so se že surovi glasovi biričev, ki so priganjali.

Kako hitro se je vse to zgodilo, kako hitro je bil dom razrušen in razdejan.

Tlačani po vinogradih so postajali in gledali skrivaj za Rokcem, ki je vklenjen stopal poleg biriča. Od bolečin in strašne sončne soparice in paleža se je Rokcu že meglilo pred očmi. Zgrudil bi se bil že na tla, da mu ni grad s svojim sivim zidovjem vedno znova strahotno oživil duha.

Dvižni most je bil spuščen. Dimka je mukala in se trgala hlapcema že blizu Rokca. Uboga Dimka ga je takoj spoznala, čutil je to iz njenih pogledov. Prijazno je stresala z glavo in stezala glavo od daleč proti njemu.

»Dimka!« jo je poklical Rokec. Krava je stekla proti njemu in žalostno zamukala.

Tedaj je Rokca nenadoma stisnilo pri srcu. Doli na poti je zagledal očeta in mater, ki sta trudna hitela

za njim. Bilo mu je lepo, kakor da je zagledal ves svoj dom, vso svojo mladost in domačo vas.

Birič ga je sunil na most. Skozi mogočno obokana vrata v težkem obzidju sta stopila naravnost pred grad. Vsepovsod silno zidovje s težkimi strehami, s temničnimi okni in linami. Rokec je čutil, kako mu tolče srce. Kam ga peljejo? Šla sta spet skozi težko obokana, temna in vlažna vrata in prišla na grajsko dvorišče. Tam sta prevzela Rokca dva nova biriča. Gruča pisanih golobov je zletela z dvorišča in se spustila visoko v nebesno sinjino. Nova dva biriča sta peljala Rokca spet skozi majhna vrata. Odslej ni Rokec nič več vedel, kod hodi in kje je. Prosil je biriča, naj ga peljeta pred gospoda, da mu bo povedal, da ni nič hudega naredil. Gospod ga bo razumel. Nič ni pomagalo. Eden izmed hlapcev ga je vprašal, kaj je vendar naredil, ko je še tako majhen. Nato mu je rekel, da se mu pač smili, da pa mora izvršiti oskrbnikov ukaz. Rokec je čutil, kako ga je pobožal po laseh s težko hrapavo roko. »Ne bodi preveč žalosten, se bo že kako naredilo,« mu je dejal. Rokec se je nehote stisnil k njemu. Šli so po dolgem, nizkem, temnem in vlažnem hodniku, hodili navzgor in navzdol skozi samo težko zidovje, dokler niso obstali nekje globoko pred močnimi železnimi vrati. Vsepovsod je dišalo po vlagi. Star ječar je odprl vrata. Hlapca sta odvzela Rokcu verigo in ga potisnila v na pol temen, nizek prostor. Vrata so se spet zaprla, v njih je spet votlo zarožljajal ključ.

3.

Rokec je bil v ječi. Sam, zapuščen, kakor v grobu. Tako daleč so ljudje, kakor da jih ni nikjer več. Nič več ni mogel, zgrudil se je na tla. Prehudo je bilo vse,

kar je danes doživel, za njegove šibke moči. Vse zatajevanje in premagovanje bolečin je v hipu popustilo. Zajokal je kot majhen otrok, klical očeta, klical mater in Magdalenco, toda njegovi glasovi so se porazgubili pod nizkimi oboki ječe in zamrli v vlažnem zidovju. Kakor hudournik je bruhala v joku bolečina iz njega in mu v krčih stresala telo. Vse misli so se mu gubile, le bolečina je ostala in ga vedno huje žgala in pekla. Da le ne bi bil sam, tako strašno sam. Zavpil bi, zakričal, zbežal, toda noben glas ne predre tega trohnečega kraja smrti.

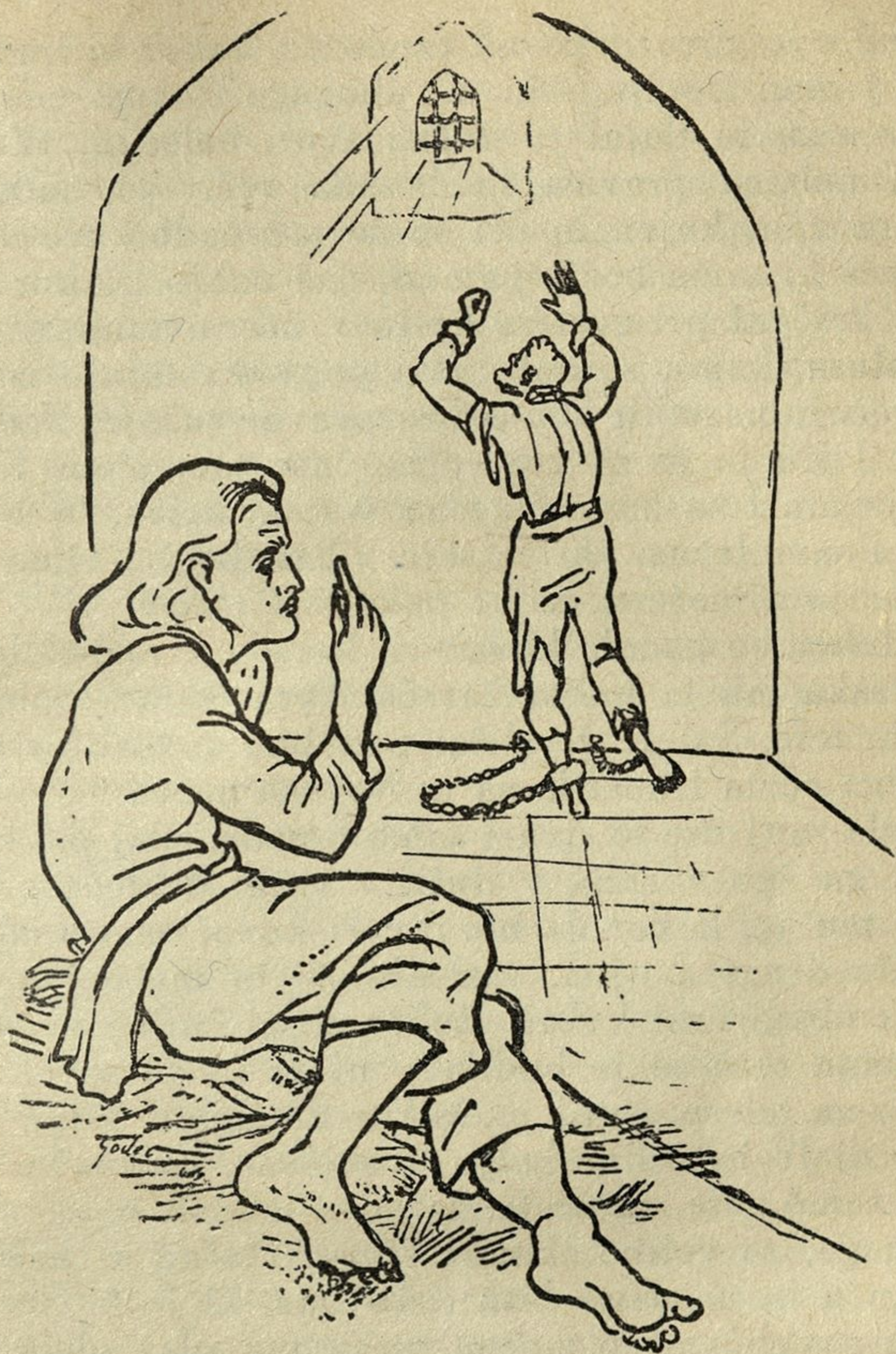
»Kaj si ti, Rokec? Križani Jezus in Žalostna Mati božja, s sedmimi meči prebodena! Kaj si pa naredil, Rokec?« ga je poklical močan, znan glas. Kakor bi ga objel kdo domačih, je bilo Rokcu ob tem glasu in od ganjenosti je še huje zajokal. Ozrl se je tja v kot, od koder je prihajal glas. Z na pol podrtega pograda je vstal vaški kovač Kušter, črn in bradat kot divji mož.

»Fant — ne jokaj, čeprav je hudo. Bodi mož, četudi si še mladič, ki mu še brki pod nosom ne poganjajo.« Kovač je vstal, stopil k Rokcu, ga dvignil in mu položil svojo veliko, trdo roko na glavo.

Rokec je čutil, kako mu vre iz te roke silna moč po izčrpanem telesu. Postalo mu je laže, po malem je nehal jokati, telo pa se mu je še vedno sunkoma stresalo.

»Kaj si vendar naredil — za božji čas — Rokec, da so te vrgli v to črno zidovje? Sedi sem k meni, fant, in povej. Laže ti bo potem.« Kovač mu je položil roko okoli vratu, ga ljubeče stisnil k sebi in ga peljal k razpadajočemu pogradu. Tam sta sedla in Rokec je opisal kovaču ves žalostni dogodek v očetovi hiši.

»Na trhlih stebrih stoji ta črni grad, da požira že otroke v svoje gnijoče temelje,« je vzdihnil kovač.

»To so strašna znamenja, fant. Toda jok otrok bo pre-
vpil nebo in zrušil krivice in nasilja valptov in biričev.
In takrat bodo vskrsnile stare pravice in postave, ka-
kor so napisane v urbarjih in jih je še stari grof spo-

štoval,« je govoril kovač vzneseno, kakor bi imel pred seboj množico ljudi in ne ubogega Rokca. Grizlo ga je v srcu in dajal je duška svoji bolečini. »Zdaj ne drži nobena pravica in beseda več,« je nadaljeval kakor zamaknjen in oči so se mu čudno svetile. »Za živino, ki nima božje pameti, nas imajo. Kakor da nismo krščeni pri svetem krstu v imenu samega Jezusa Kristusa, kakor so oni. Stari pogani vstajajo iz groba in hočejo narediti iz nas brezpravne sužnje. Toda premagal jih je že za vse večne čase sam Jezus Kristus, ko je umrl za nas revne na svetem križu. In še to je rekel sam Jezus: »Kdor seje vihar, bo žel vihar, kdor pričenja z mečem, ga bo pokončal meč.«

Rokcu so padale kovačeve besede v razbolelo dušo in vsaka mu je kakor žareča iskra čudno toplo spreletela telo. Saj je že slišal podobno govoriti v cerkvi suhega očeta frančiškana iz Novega mesta, toda takrat so bile zanj vse te stvari samo besede, zdaj pa, ko sam trpi, ga žgo v srcu, v duši, v vsem drhtečem telesu. Bilo mu je, kakor da ne govori kovač sam, ampak še nekdo drugi z njim, vse silnejši in močnejši, kakor je ta ubogi črni kovač. Rocec se ni čutil več samega, neznana moč se je budila v njem in ga spreletavala po vsem telesu. Čutil je, kakor da se mu dviga v duši zagrinjalo in vedno bolj, še nejasno, spoznava, da ne trpi samo zase, za očeta, za dom, ampak še za vse kaj drugega, za veliko skupno stvar. Tlačan ni kakor vol v hlevu in ne more biti, dušo ima, ki je božja. Kako lepa, poveljučana in močna sta se mu zdaj zdela oče in mati v svojem tihem trpljenju. Kako majhen on sam v svoji zapuščenosti. Moško in junaško mora trpeti, kar mu je naloženo.

»Turek nejeverni nas je klal, a nas ni poklal, črna kuga nas ni pomorila, bodi zahvaljena Žalostna Mati

Marija, s sedmimi meči prebodena,« je spet pričel kovač. Dolgo je že molčal tu v ječi in srce mu je bilo prepolno bridkosti, ker ni imel nikogar, da bi se mu izgovoril. »Tudi tuja gospoda nas ne bo pomandrala in spravila s te naše zemlje. Vstala bo silna kmečka vojska in si priborila nazaj stare pravice, napisane že pri svetem krstu, da tlačan ni kakor živina v hlevu, ker je bila tudi zanj prelita sveta Rešnja kri. Že se snuje po vseh deželah, koder se govori naš jezik, kmečka zveza. Ta bo povezala vse nas tlačane, da bomo kakor eden šli v boj za staro pravdo. Tudi meščani so z nami in sam cesar nam bo pomagal, ker tudi njemu že gosposka raste čez glavo. Nismo sami. Hodil sem že po nemških deželah in po Ungariji in povsod se dvigajo tlačani in sklepajo svoje punte.«

»Ali so tudi tam biriči in valpti in ječe?« je vprašal Rokec, že vidno pomirjen.

»Povsod so, Rokec. Zato bo boj za pravice hud in težak. — Preveč sem ti že povedal, Rokec, premlad si še za take reči. Toda v duši me žge in če bi ne govoril, bi me bolečina zadušila.« Kovač se je zamislil, nato pa dejal s čudno mirnim glasom: »Moj oče je umrl ravno v tej ječi. Tri mesece so ga imeli zaprtega ob kruhu in vodi, nato je umrl. Nihče ne ve, kako je umiral in kje so zakopane njegove kosti. Prišli smo ob vso zemljo, le kočica nam je še ostala. Jaz sem odšel po svetu, da si kaj prislužim, mater so pa preživljali dobri ljudje. Kmalu sem se vrnil, nisem mogel strpeti v tujini. Preveč mi je srce navezano na mater in na te kraje, kjer nekje počiva moj oče.«

Kovač se je raznežil. Toplo mu je bilo v duši, ko je spet govoril s človekom. Nekaj očetovskega ga je obšlo. Prijel je Rokca, ga pritisnil na svoje koščene prsi in ga božal z velikimi žuljavimi rokami.

»Mlad si še, Rokec, pa že tako trpiš. Zgodaj, zgodaj si začel. Pa nič se ne boj, saj trpiš za velike stvari. Če trpi človek po krivici, vse prenese. Je kakor železo, ki polno zveni in poje pod udarci. Brez trpljenja ne more zmagati pravica. Tudi naš Zveličar Jezus Kristus je šel na križ, da je vstal od smrti in nas odrešil s svojo sveto Rešnjo krvjo.«

Dolgo je še govoril kovač in tolažil Rokca. Teden dni je že zaprt sam v tej temni ječi. Zdaj si je ob Rokcu olajšal dušo.

»Rokec, zdaj pa lezi in počivaj, da boš močan za dneve, ki te čakajo. Glej, sam Jezus ti stoji ob strani in njegova žalostna Mati božja.«

Kovač je popravil pograd, položil na deske nekaj trohnele slame. Nato si je slekel suknjič in pokril Rokca z njim. Sedel je poleg njega in ga pokrižal. Nato si je zaril glavo med roke in strmel predse. Čez nekaj časa je vstal in hodil dolgo po ječi.

Rokec ni mogel zaspati. Telo mu je bilo trudno in izmučeno, duh pa ves razživel. Kakor iz teme so mu vstajale v duši vedno nove, strašne podobe o vsem, kar je danes doživel, in mu niso dale zaspati. Dasi ga je navzočnost kovačeva, ki je sedel poleg njega ali hodil po ječi, mirila, jih vendar ni mogel odgnati. Komaj je malo zadremal, že se je stresel in dogodki so v vsej strahoti oživali pred njim. »Jezus mi stoji ob strani in njegova žalostna Mati božja,« je vsakokrat mrzlično ponavljal kovačeve besede, da se je umiril.

»Rokec — nič se ne boj, jaz sem tu pri tebi, kovač,« ga je vedno znova miril in tolažil kovač.

Zunaj je bila svetla mesečna noč. Gori visoko pod stropom je bilo zamreženo okno, v mesečini blede razsvetljeno, zastrto s koščkom zvezdnatega neba. Rokec se je venomer tja oziral. Tam nekje, zelo daleč, se

mu je zdelo, je njegov dom. Danes so ga odpeljali od doma, pa se mu zdi že neskončno dolgo od takrat. Kakor v nekem drugem svetu in življenju.

Šele proti jutru je zaspal, toda kmalu je začel krčevito jokati, da ga je moral kovač prebuditi. Sprva se ni zavedal, ne kje je, ne kaj se z njim godi, zato ga je bolečina v prsih pekla, kakor bi bila notri sama žerjavica. Planil je pokonci, tekel po ječi in klical očeta in mater. Šele ko se je zavedel, mu je odleglo.

»Oče te ne bo pustil samega, Rokec. Prišel bo pote — koj, ko bo dan, bo prišel v grad.«

Kovač in Rokec si nista mislila, da je oče tako blizu njiju. Ko sta prišla namreč včeraj oče in mati kmalu za Rokcem pred grajska vrata, so ju čuvaji surovo nahrulili. Prosila sta, naj ju peljejo pred graščaka ali pa naj ju zapro skupaj z Rokcem v grajsko ječo. Vse prošnje so bile zaman in nazadnje so jima zagrozili, da spustijo nanju grajske pse. Mati je opotekaje se in do smrti utrujena odšla proti domu. Roke je držala sklenjene na prsih in molila šepetaje žalostni del rožnega venca. Spala ni vso noč. Sedela je do jutra na klopi pred hišo in strmela gor proti strmemu gradu, kjer je njen Rokec zaprt v strašni podzemski ječi.

Oče se ni vrnil domov. Prebedel je vso noč do jutra pod grajskim obzidjem in klical svojega Rokca. Toda vsi klici so zamrli v gluhi noči.

4.

Na hribcu v beli cerkvici je začelo že navsezgodaj veselo pritrkavati. Noč je še pokrivala zemljo, le tam za hribi se je nebo rožnato svetlikalo in zvezde so počasi gasnile na nebu. Glasovi zvonov so se ubrano

razlivali čez polje, travnike in vinograde in oznanjali tlačanom Gospodov dan.

Pri Rokčevih pa je ta dan vladala žalost. Bilo je pusto in prazno, kakor bi bili odnesli mrliča iz hiše. V hiši ni bilo Rokca, v hlevu ne dimke. Domači niso govorili dosti med seboj, kajti vsaka izgovorjena beseda je bila nož v srce. Vsak je mislil samo na Rokca, kako bi mu pomagal in ga rešil. Oskrbnik je res strašno kaznoval očeta. Magdalenca je tavalala okoli kakor izgubljena. Vsi prostori so se ji zdeli tako čudno veliki, prazni in odmaknjeni od nje. Povsod je bil Rokec in nikjer ga ni bilo. Otroci so se držali za roke, kakor da jih je strah. Vedeli so, da se je zgodilo nekaj strašnega, doumeti pa tega niso mogli. Bilo jim je, kakor da so še povsod skriti biriči, ki bodo zdaj zdaj planili nanje in jih zgrabili za lase. Niso si upali ogovarjati ne očeta ne matere, ki sta bila vsa pogreznjena v svojo bol in se kakor izogibala drug drugemu.

Prihajali so sosedje in vaščani. Spraševali so strahoma in šepetaje o Rokcu, tolažili in obljubljali pomoč, kakor je ob takih prilikah že navada. Med prvimi je prišel tlačan Johan Frluga, kakor so mu rekli. Bil je majhen možiček in suh, da so mu hlače in suknjič kar opletali po telesu, kakor da bi ga v obleki zmanjkovalo. Bil je sila zgovoren, prijazen in postrežljiv možiček. Govoril je brezbarvno z bolehnim glasom, majhne svetle oči pa so mu nemirno švigale po sobi. Nekaj mačjega je bilo v teh pogledih. Vaščani so se ga izogibali, on pa je venomer ves prijazen silil vanje in se delal, kakor da je ves njihov. Vse je prevohal, vse prebrskal, kar se je kje zgodilo in nosil skrivaj ponoči novice gor v grad. Tam je bil dobro zapisan in tudi plačilo ni izostalo. Včasih ga je stisnilo v srcu, da ne dela prav in ga je bilo kar nekako sram samega sebe. Toda

takoj ga je obšla čudna slast imeti moč in oblast in na mah je splaval iz sebe na površje. Čutil je, da tega pri vaščanih nikdar ne bo dosegel in zato je sovražil posebno veljavnejše može. Nevoščljivost ga je glodala kakor črv noč in dan, zato se je kar zveselil v svoji notranjosti, če je zadela koga nesreča. Neka opojna moč je v takih trenutkih rasla v njem in kraljevsko je užival, če ga je kdo prosil pomoči. Seveda mu te pomoči ni nudil in se je kar bal, da bi se prijatelj ne izkopal iz trpljenja. Da bi udušil v sebi sram, si je dopovedoval, da ni tak in da ne želi nikomur nič hudega, toda tajna slast, ki mu je opajala kri, je bila močnejša. Gledal je samega sebe vedno v tisti podobi, ko ga je res zmagala trenutno dobrota.

»Hudo te je zadelo — Vid,« je ogovoril očeta in žalostno majal z glavo. »Kakor pravijo, so ti grajski odpeljali Rokca v ječo. Šmentana reč ti taka! Saj je še otrok in lahko od samega strahu umre v ječi. Pre-teto ...«

Oče je molčal in prav tako nekaj sosedov, ki so sedeli v kotu na skrinji. Kakor bi se bili zmenili.

»Kaj je pa vendar naredil takega?« je silil vanj Johan Frluga in ga kar požiral z drobnimi prešičjimi očmi.

»Kaj pa naj naredi tak otrok,« je suho in s po-udarkom odgovoril oče.

»Saj to tudi jaz mislim, sosedje,« je navidezno zaskrbljeno odvrnil Frluga in stopical nemirno sem in tja. Videl je, da se oče Vid izmika njegovim vprašanjem, zato ga je prijel od druge strani.

»Kaj vse ljudje govorijo. Pravijo, da je na oskrbnika kar s palico navalil in ga udaril. Taki so ljudje. Menda ga je celo v prst vgriznil, če mu ga ni od-griznil — Tako pravijo po vasi ...«

»— in pojedel — kaj ne,« ga je na pol zasmehljivo, na pol ježno zavrnil sosed Janšč, močan in brkat kmet v najboljših letih.

»Tako babe kokodajsajo. Saj poznate babje jezike, hudobec nima bolj špičastega,« je hitel Frluga.

»Če nisi ti tisti kokodajs,« ga je zbodel nehote drugi tlačan.

Johan Frluga se je lepo prijazno smehljajal, kakor da bi vzel te besede za šalo. Imel je namreč navado, da je jemal navidezno vse za šalo, kar je bilo proti njemu naperjeno. Tako se je vedno lepo izlizal. V takih primerih je imel dvoje pogledov. S prvim se je prijazno smehljajal in hihital, drugi, poln maščevalnosti, pa se je istočasno grozotno skrival in si ga le zdaj pa zdaj lahko trenutno ujel.

»Boš že tudi ti še kokodajs,« se je s prvim pogledom šalil, z drugim prikrito grozil. »To ni kar tako kot bi hruške jedel, Vid, če o tvojem sinu take stvari govorijo. Tudi nate bo padlo in bo zadelo še tebe. Babam je treba čvekala zamašiti, drugače...«

»Pusti me pri miru,« ga je presekal Vid, ki je čutil, kako Frluga s slastjo gloda njegovo bolečino. »Že veš, zakaj —,« je s povzdignjenim glasom dodal. Takoj nato pa se je Johan Frluga spet smehljajal. »Prišel sem, da bi ti pomagal, ti pa si kot burja.«

Nihče mu ni odgovoril in nastal je molk.

»Čuden si, Vid...«

Spet je zavladal molk. Sosedje so gledali v tla.

»Opravke imam — he, he... Krava mi je nekaj zbolela. Po žavbo moram k Lehčevcu. Hvaljen bodi Jezus Kristus,« je hinavsko pozdravil in odcapljal iz hiše.

Molk ga je spremljal.

»Nesnaga.«

»Špijon.«

»Vragov rep,« je izbruhnila zadržana jeza v tlačanih.

»Pa bi ga le prosil pomoči,« je dejala mati, ki je malo prej stopila v sobo. »V gradu je dobro zapisan.«

»Kdaj pa je že špijon pomagal človeku v nesreči,« jo je zavrnil oče.

»Peklenšček ni še nikogar na svojih rogeh nesel v nebesa,« se je bridko pošalil Janšč.

»Pa nam lahko še bolj škoduje —« Mati je vzdihnila in oči so ji nemirno begale po hiši.

»Slabše je, če voha tod okoli, lovi besede in si jih natika na jezik,« jo je spet zavrnil oče.

»Po žveplu smrdi okoli njega,« je dodal eden izmed tlačanov in pljunil na tla.

Navzočni tlačani so se posvetovali, kaj bi bilo treba ukreniti. Sklenili so, da pojde nekaj mož gor v grad prosit, da bi izpustili Rokca.

Res so kmalu odšli, toda vsaka beseda je bila vržena v vodo. Razkačeni oskrbnik je spustil nanje grajske pse.

Po maši je oče Vid stopil k župniku, staremu sivemu gospodu. Našel ga je v sobi na klečalniku pod velikim razpelom, ko je molil po zajtrku. Povedal mu je vse, kar se je zgodilo, in ga prosil, da bi pri graščaku posredoval za Rokca. Župnik mu je obljubil pomoč, pristavil pa je, da bo težko kaj dosegel, kakor pozna grajske.

»Otrok je še, ne bo prenesel ječe,« je z boleznim glasom spregovoril oče.

»Vem, Vid, da te žge, toda potrpeti bo treba, pa naj pride, kar hoče. Kristus na križu in njegova žalostna Mati naj ti dasta moči za to. Jaz, njegov služabnik, sem preslab. V božjih rokah, ne v naših in ne v graščakovih, je pravica. On bo položil nekoč na tehtnico

tlačane in graščake. Sodil bo ostro in pravično. Kdaj in kako — to je v njegovi nedoumljivi modrosti. Dal nam je za sodbo poroštvo, ko je rekel, da niti las ne bo padel z glave pravičniku brez njegovega privoljenja. Zaupaj, Vid, vanj in v njegove svete rane, razpete na svetem križu.« Župnik je položil očetu desnico na ramo, z levico pa je pokazal na razpelo.

»Vse bi prenesel, tudi če bi me deli na kolo. Da pa trpi moj otrok zaradi mene, to me bo zadušilo. Na najhujše mučilno orodje so me razpeli —«

»Njega — Boga — so razpeli na križ,« je mirno govoril župnik. »Tvoj otrok ne trpi samo zaradi tebe, on trpi za vse tiste, katerim se krivica godi. Nobeno trpljenje za pravico in proti nasilju pa ni zastonj. Mi, ki živimo od danes do jutri, vsega tega ne vidimo in ne razumemo. V bodočih rodovih pa bo vaše trpljenje poveličano. Na tehtnico smo vrženi, Vid, in božje roke nas tehtajo. Kuga in kobilice, lakota in Turek, vojske in gosposka so nad nami, toda do zdaj nas še niso spravili s te zemlje. To naj nam bo v poroštvo, da nas vse čase ne bodo, pa naj pride, kar hoče. Vse bo prešlo nekoč — gradovi bodo v razvalinah — tlačan bo pa še ostal, ker bo ostala ta naša zemlja. Trpljenje naših rodov — in tudi tvojega Rokca — Vid — bo zaklad za vso prihodnost.«

Župnik je govoril vedno z večjim zanosom, kakor bi govoril s prižnice množici ljudi.« Naj ti bo to v tolažbo, tlačan Vid, druge ti jaz ne morem dati,« je dodal spet z navadnim glasom.

Oče ga je poslušal. Bilo mu je, kakor da se mu v duši odpirajo novi, neznani svetovi. Neka omama je izžarevala iz župnikovih besed in ga opajala, da se je zravnal, stal trdno in odločno, kakor bi bil pripravljen

na vse, čeprav je čutil, da ga bo bolečina zdaj zdaj spet zagrabila.

»Pošiljal ti bom nekaj mleka, dokler si ne opomoreš, da ti otroci ne izhirajo in pomro. Druge pomoči ti jaz ne morem dati.«

»Naj vam poplača Jezus Kristus in njegova presveta Mati,« se je v zadregi zahvaljeval oče. »Ne bom vam dolgo v nadlego, hudo je živeti od miloščine.«

»Ne misli na to, dovolj te je udarilo. — Stopil bom h graščaku. Rokec pa se naj nauči premagovanja,« je poudaril župnik. »Mlad je še, oče je oče in kri je kri. — Seveda razumem. Nič se ne opravičuj, Vid. Če pride še hujše, se spet oglasi.« Segel mu je v roko in jo nekaj časa držal v svoji. Nato se je obrnil in pokleknil spet na klečalnik.

Ko je odhajal oče Vid iz župnišča, mu je bilo laže pri srcu. Ko pa se je bližal domači hiši, ga je spet zapeklo, da se je prijel za prsi.

Popoldne je bila oznanjena zaobljubljena križeva procesija na griček k beli cerkvi Žalostne Matere božje, s sedmimi meči prebodene. Tam je stala nekdanja kapelica. Pred pol stoletjem, ko je po turškem razdejanju morila strahotno še kuga in divjala taka lakota, da so ljudje jedli travo, žir in korenine, so se tlačani zaobljubili. Sezidali so cerkvico v čast Žalostni Materi božji in zaobljubili za vse prihodnje rodove križevo procesijo na današnjo nedeljo. Ta dan se je baje prikazalo ponoči znamenje na nebu v podobi keliha s sveto Rešnjo krvjo, ki je sijalo kot sonce. Njegovi žarki so zamorili vse kužne strupe in kuga je prenehala. Sama Marija je pomagala, ki so jo klicali na pomoč. Za današnjo procesijo pa je župnik še označil, naj prosijo tlačani Boga, da bo obudil polja in travnike in vinograde, ki so že vsi ožgani v strašni suši.

Tlačani so se zbirali na vasi pred farno cerkvico in se uvrščali v procesijo. V zvoniku so zvonili vsi zvonovi, budili v dušah slovesno razpoloženje in klicali tlačane iz sedmih vasi.

Tudi Rokčevi so prišli vsi kakor vsako leto, le Rokca ni bilo zdaj prvikrat med njimi. Magdalenca je peljala mlajše bratce in sestrice za roke. Vsi so bili zbegani in so z očmi strahoma iskali Rokca. Zdelo se jim je, da bo zdaj zdaj od nekod pritekel mednje, pa ga ni bilo od nikoder.

V cerkvici na gričku je prvič tanko zazvonilo. Glasovi zvonov, farnih in onih z grička, so se ubrano družili in se slovesno razlivali daleč naokoli, nad njivami in hišicami in vinogradi.

Najprej so nesli menjaje se trije tlačani velik lesen križ, znamenje svojega trpljenja in trpljenja dedov in pradedov ter poročstva v zmago. Med njimi je stopal pod križem Rokčev oče, ves pogreznjen v svojo bolečino. Za križem so šli otroci, najprej najmanjši, nato večji, za njimi pa so stopali tlačani, gologlavi in bosi, kakor je bilo zaobljubljeno. Vsak je nosil v roki malo domače razpelo, ki je viselo vse leto v hiši v kotu na steni in varovalo dom. Njihovi rjavi, izsušeni, v soncu ožgani obrazi so si postajali v procesiji med križi čudno podobni. Moč zemlje, moč vere in rodov je žarela iz njih, jih družila in skrivnostno opajala. Stopali so slovesno in samozavestno, kakor bi čutili, da so samo člani v verigi rodov, in morajo izvrševati to, kar jim je naloženo. Molili so glasno rožni venec, na koncu vsakega odstavka pa so trikrat ponavljali: Turka, kuge in lakote reši nas, o Gospod. Prosili in molili so zase, v imenu rodov, ki so že umrli, in v imenu rodov, ki se bodo šele rodili. Bili so kakor olajšani vsakdanjih skrbi

in težav. Strnjeni v procesiji so se čutili močni prav zato, ker rastejo iz težkega dela in trpljenja.

Tudi Johan Frluga je stopal med njimi, golorok in bos in s križem v roki in je glasno molil. Ni dobil para med tlačani, zato je šel s svojim trinajstletnim sinom. Za trenutek se je tudi on spojil s tlačani v eno samo verigo in v duši mu je postajalo čudno lepo.

Za tlačani je stopal župnik. Letos je bil tudi on skoraj bos; na nogah je imel le lesene cokle. Čim starejši je postajal, tem bolj so mu bili pri srcu tlačani. Včasih, ko je bil še mlad, je še omahoval in je bil vesel, če so ga grajski povabili na pojedino. Zdaj je vse to odklanjal. Stopal je malo upognjen, v rokah je nosil zlat kelih s svetim Rešnjim Telesom. Kakor sončni žarek se je lesketal v njegovih uvelih rokah in njegov zlati sij je lil v dušo tlačanov in tlačank.

Za župnikom so trdo korakali zastopniki gradu, oskrbnik, nekaj pisarjev in biričev, vsi v žametu, s pripasanimi meči in v svetlih škornjih. Takoj za njimi je šlo nekaj svobodnih kmetov v sivih suknjah, težkih škornjih in s kratkimi meči okoli pasu. Po kratkem presledku so se vrstile v dolgem sprevodu tlačanke. Bile so bose in pobožno sklonjene, v rokah so nosile rožne vence in glasno molile. Molitev se jim je sunkoma trgala iz duše, naraščala, pojemala in se spet dvigala. Zadnji v vrsti sta stopali komaj živi stara kovačica in Rokčeva mati. Obe sta nosili v srcu isto materinsko bolečino. Mati je poljubila zdaj pa zdaj križec na rožnem vencu in komaj slišno izgovarjala Rokčevo ime.

Procesija je zavila med njive za vasjo. Sonce je kljub poznemu popoldnevu še vedno žgalo in peklo, vročina je omamno puhtela iz razpokane zemlje, v vročem, soparnem ozračju pa se je dvigala molitev tla-

čanov k nebu, gubila se v venečem žitu in v izsušenih, opaljenih travnikih...

»Turka, kuge, lakote in vojske —,« so se trgali iz procesije posamezni močnejši glasovi.

»Reši nas, o Gospod —,« so se zlivali glasovi tlačanov v en sam mogočen glas.

Procesija je zavila na griček med vinograde, ki so živo žareli in tonili v večernem soncu. Zlati kelih v župnikovih rokah je pobliskaval med trtami, breskovimi drevesi in v množici križev. Mogočna Marijina priprošnja pesem se je utrgala iz procesije, v začetku slabotneje, nato je naraščala, zajela vse griče do same bele cerkvice in se zlivala z zvonovi v eno samo veličastno prošnjo k Mariji Žalostni, s sedmimi meči prebodeni...

Nasproti gričku na strmem hribu se je prikazal grad. Rokčevi niso peli, njih misli so splavale tja v črno zidovje in iskale Rokca po podzemlju v temni, vlažni ječi. Kakor udarci po srcu so se jim zdeli glasovi grajskega zvona, ki so prihajali sem iz grajske kapele v počastitev procesije. To navado je vpeljal že stari grof, ki se je vedno tudi sam udeležil procesije. Bila je kakor svetel spomin na lepše čase.

Procesija je zavila okoli cerkve in jo obdala kakor živ venec tlačanov s križi v rokah in zaupno pesmijo v duši. Skoraj na cerkvenem pragu sta se srečala oče Vid in oskrbnik. Prvi je stopal že v cerkev, drugi se je šele uvrščal vanjo. Oba sta stopala zravnano in slovesno: eden bos, noseč križ, drugi v žametu in svetlih škornjih. Za hip sta se spogledala, nato pa so se očetu Vidu dvignile oči gori na križ, oskrbnikov pogled pa je splaval nad procesijo tja proti črnemu gradu. Lahen drget je spreletel tlačane, župnik pa je dvignil zlati kelih...

V cerkvi je bil blagoslov. Župnik se je obrnil pri oltarju proti množici, ki je popadala na kolena in se trkala na prsi. Preden pa je podelil s kelihom blagoslov, je nenadoma spregovoril, česar ni storil še nikoli:

»Naj bi to sveto Rešnje Telo očistilo vaša srca, da bi izginilo iz njih sovraštvo, ki je delo hudobnega duha. Ljubezen Odrešenikova naj rosi v vaše duše iz tega keliha. Odpustite si, da ne bo posegla vmes roka Gospodova.«

Vsi so razumeli župnikove besede in med cingljanjem zvončkov se je dvignila iz src tlačanov molitev za ubogega Rokca, ki že tako mlad trpi za njih vse.

Po procesiji je župnik Rokčevim naročil, naj ga počakajo za cerkvijo. Kmalu je prišel, ves resen in zamišljen in s še bolj razoranim obrazom. »Govoril sem z oskrbnikom, dosegel nič,« je dejal in gube na obrazu so se mu mrko nabrale. »Sam peklenšček drži njegovo dušo v krempljih. Bojim se sodbe Gospodove,« je povzdignil preroško glas. »Stopil bom še h graščaku, pa tudi tam ne bom nič opravil, vem. V teh stvareh so trdi kakor železo. Prišel pa bo čas,« je spet slovesno dejal in pogledal tja proti črnemu gradu, »ko bodo ti gradovi razvaline, ker vladajo s krivicami in nasiljem. Vi tlačani boste pa še tu, ker ste močni v veri in trpljenju. Rocec se naj pa nauči premagovanja, kakor sem že dejal. Toda nič se ne opravičuj. Mlad je še, mlad. Kakor orlič v gnezd, ki mu ga razdirajo.« Pogladi je otroke po vrsti po glavi, kakor bi jim hotel podeliti moči. Čutil je, da ni povedal tistega, kar bi bil tako rad in kar mu je ležalo v duši. Zato je bil nejevoljen sam nase. Trdo je odšel, ne da bi bil počakal zahvale, kakor je bila njegova navada.

Oče in mati sta nekaj časa strmela v grad, ki jima je strašen, kakor bi bil sezidan za vse večne čase,

legal na dušo. Otroci so begali s pogledi zdaj na grad, zdaj na očeta in mater in se bali, da bi se spet ne prikazali grajski biriči. Ječe, oskrbnik, biriči in ubogi Rokec so jim vstajali v duši in ustvarjali vedno nove privide.

»Pojdimo,« je spregovoril trdo oče. Odšli so počasi in molče navzdol po gričku.

Zadnja je stopila iz cerkvice stara kovačica. Pobožno se je pokrižala in šla okoli cerkve. Večkrat se je ustavila, se spet pokrižala in gledala vsa preplašena naokoli. Pozno zvečer že v polnem mraku je drsela sama z grička po potu med vinogradi domov...

5.

Rokec je presedel šest dni s kovačem Kuštrom v podzemski ječi. Strašno dolgi so bili dnevi, še daljše in strašnejše noči. Po malem oknu ob stropu sta ugibala s kovačem dnevni in nočni čas. Šest dolgih, dolgih dni ni zrl Rokec v drugega kot v gole črne stene in ni slišal drugega kot svoj in kovačev glas. Kakor bi bila živa v grobu. Čutil je vedno bolj, kako se mu vlaga in trohnoba vpijata v telo in dušo. Strašna praznota mu je včasih nastala v duši, prišli pa so spet trenutki, ko se je čutil silno močnega, da trpi za očeta in dom. Najhuje pa je bilo to, ker ni vedel, kaj z njim nameravajo. Dnevi so se vleкли kot večnost. Tudi misel na očeta, mater, Magdalenco in druge domače je bila vsak dan bolj pekoča. Kaj se je zgodilo z očetom, kaj z materjo? Od nikoder nobenega glasu. Kakor da bi ne bilo ničesar več, le on sam je tu s svojo bolečino. »Vse, kar pride, moram prenesti, da bi le oče in mati ne bila preveč žalostna,« si je dušil obupne misli v najhujših trenutkih. Edino življenje, ki ga je še ob-

čutil ob sebi v tem strašnem kraju, je bil kovač; zato se ga je oklenil kot otrok očeta. Kovač je včasih presedel po cele ure na podrtem, trohnečem pogradu in boljše molče predse v tla. Ko pa je po takem molku oživel, so mu zablisnile oči, kakor bi mu zagorel ogenj v prsih. Hodil je po ječi gor in dol in nepretrgoma govoril.

»Rokey,« mu je nekoč dejal in ga pogledal, da je bilo Rokcu čudno toplo v duši in se je obenem stresel v grozi, »Rokey, tudi če umrjeva v tej ječi — nič ne dé in ne bodi žalosten. Vidiš, tako je na tem svetu. Nekdo mora umreti, da vstane pravica in nas očisti hudobije. Sam Jezus nam je postavil sebe za zgled, ko je umrl na križu, da je odrešil svet za vse večne čase hudobije. Kadar pa hoče hudobija spet vstati v ljudeh, morajo spet nedolžni v trpljenje in smrt, da jo zmagajo. Brez trpljenja nedolžnih bi zmagala hudobija, ki jo seje med nas sam hudobni duh. Ti si nedolžen, Rokey, in če umreš, bo tvoja smrt žgala duše nasilnikov, duše tlačanov pa bo okrepčala, da bodo močni in zmagoviti v boju s hudobijo. Nikoli več pa ne bo hudobija zmagala, za to nam je v poroštvo sveta Rešnja Kri, prelita za vse uboge na svetem križu.«

Rokca so opajale v takih samotnih trenutkih kovačeve besede in ga dvigale v neki višji in vse širši svet, kot ga je živel do zdaj. Dasi jih še ni povsem jasno razumel, jih je pa toliko bolj toplo občutil in v nekem tajinstvenem zanosu mu je drhtelo telo. Kadar je pa kovač molčal, je občutil strašno samega sebe in vse njegovo življenje je vstajalo tako živo pred njim kot še nikoli.

Peti dan Rokčevega ujetništva se je vrnil graščak na grad. Drugi dan so pripeljali biriči Rokca predenj. Iz temnih, vlažnih hodnikov so prišli navzgor na svet-

lejše hodnike. Jutranje sonce se je polno prelivalo skozi okna po njih, da je Rokca ščemelo v očeh. Bilo mu je, kakor bi vstal iz groba. V prsih je začutil spet sveži sončni zrak, ki se mu je kakor zdravje razlival po vsem izmučenem telesu. Šli so po dolgem hodniku. Resni, mrki, bradati obrazi so gledali z velikih slik na stenah, vsepovsod je bilo obešenega polno orožja in jelenovega rogovja. Rokcu je močno utripalo srce, zdaj zdaj se bo odločila njegova usoda. Zbiral je mrzlično besede, ki jih bo govoril grofu. Lovil jih je iz misli, ki so se kar kopičile v njegovi glavi in spet izginjale, da ni mogel sestaviti niti stavka za grofa.

Po hodniku je pritekla deklica okoli štirinajstih let v lahni, nabrani, modri obleki. Pogledala ga je z žametasto modrimi očmi. Zlate kite so ji obkrožale rožnati obraz. Rokec je po dolgem času samih mrkih obrazov, ki je bil kakor večnost, zagledal spet mlad in lep obraz. Bilo mu je, kakor bi se bil iz njenih oči utrnil žarek v njegovo dušo in jo napolnil s samo lepoto in dobroto. V tem trenutku je spet živo občutil vso svojo bedno usodo, toda čisto drugače kot v ječi. Nekaj lepega, a neskončno žalostnega je bilo v vsem tem. Ustnice so mu zadrgetale, v grlu ga je stisnilo, Rokec je tiho zajokal.

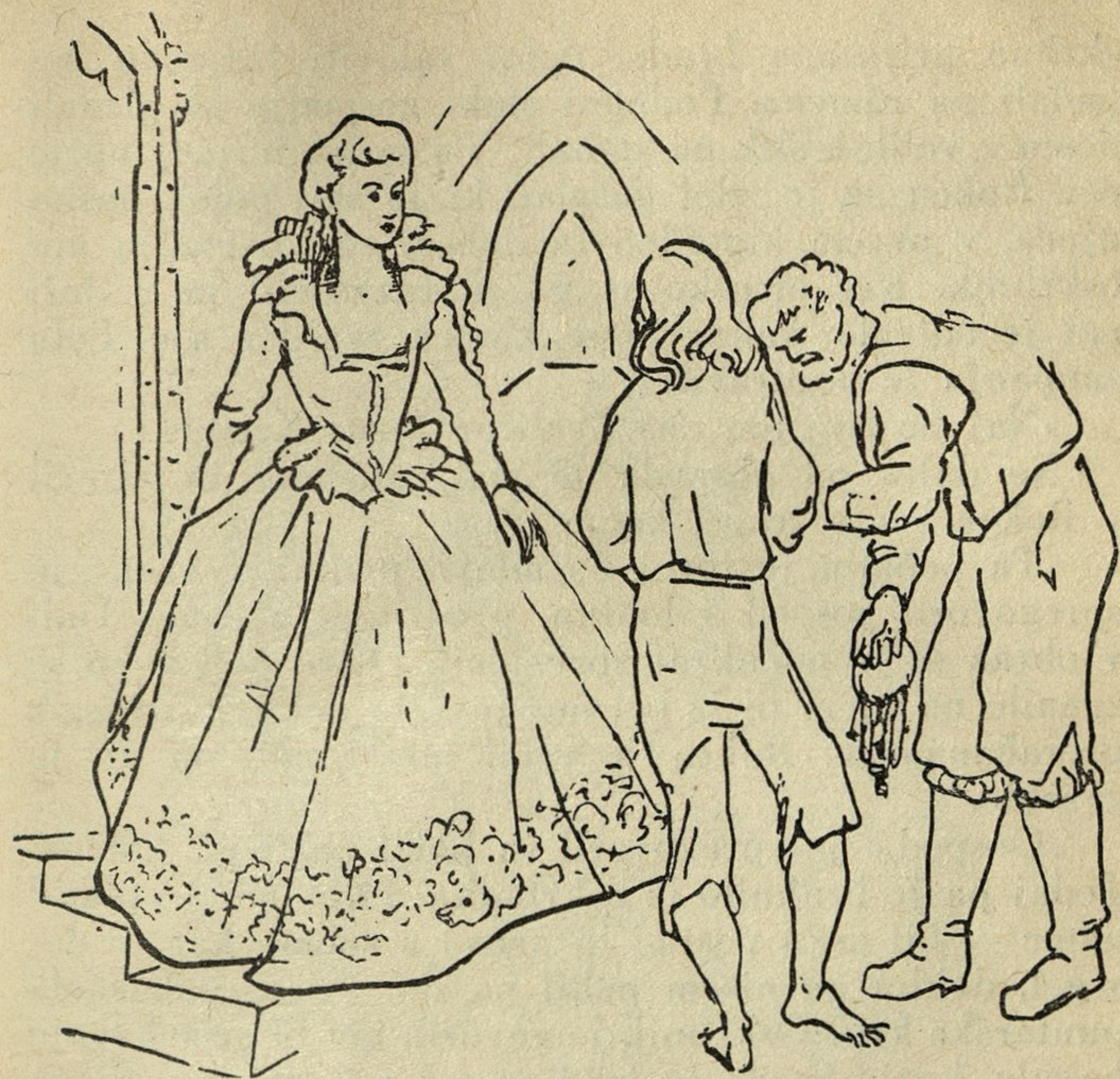
»Zakaj jokaš — fantek?« Deklica je obstala pred mrkimi biriči. Bujne dolge kite so ji kot zlat okvir obkrožale rožnati obraz.

Rokec ni mogel izdaviati besede. Vsa boleost, ki mu je zvrhoma polnila srce, se mu je hotela naenkrat preliti v besede.

»Kako ti je pa ime?«

»Rokec.«

»Kaj si pa naredil hudega, Rokec?«

»Nič. Samo očeta sem branil. Zato so me vrgli v ječo.«

Tedaj je birič pahnil Rokca naprej. Deklica je še nekaj spregovorila, toda Rokec ni več razumel njenih besed.

Rokec ni vedel, kdaj in kako je prišel pred grofa. Sredi velike sobe, polne težkega, svetlega pohištva in lestencev, je vstal iz naslanjača visok, slok in suh gospod v rdečem žametastem jopiču, bogato vezenem z zlatom. Podolgovati obraz mu je obkrožala črna,

skrbno prirezana brada, dolgi valoviti lasje so mu padali na ramena. Podobni sloki gospodje so gledali nemo z velikih slik na stenah. Vsi so imeli vanj uprte oči. Rokcu se je zdel gospod, ki je stal poleg naslonjača, v prvem hipu lep in dober, ves drugačen kot oskrbnik. Kar otroško se ga je razveselil in v duši mu je odleglo, kakor bi se kamen zvalil z nje. Poln zaupanja je pozdravil:

»Naj bo hvaljen naš Zveličar Jezus Kristus.«

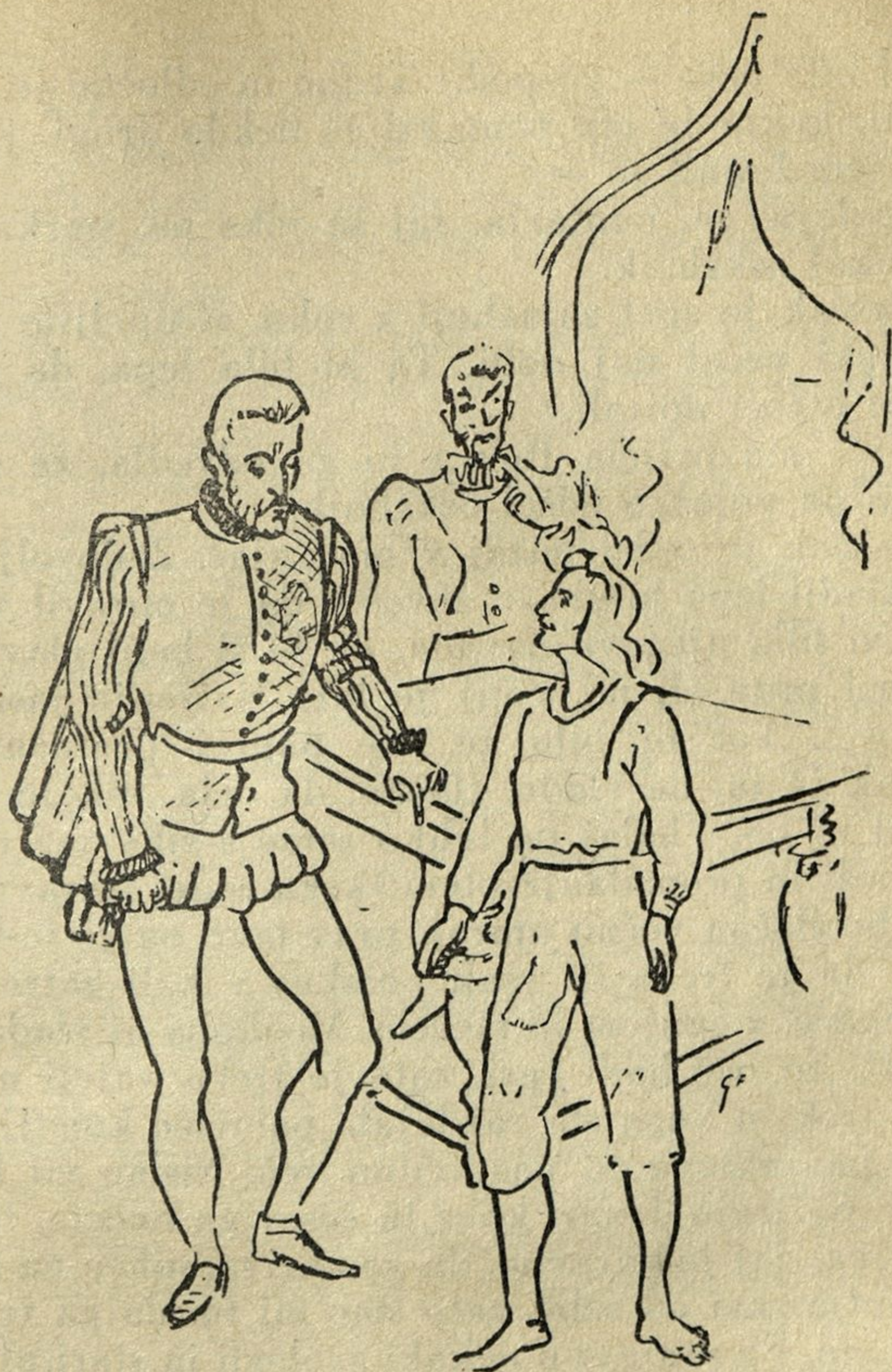
Ne daleč od gospoda je stal oskrbnik in zapičil v Rokca svoje srepe, kačje oči.

»Ta pobalin je torej najmlajši puntar v vasi,« je spregovoril gospod s hudim, prodirnim glasom. Tudi v obraz se je naenkrat spremenil. Ostre poteze so se zganile na njem in iz oči mu je velo nekaj hladnega, preračunanega. Rokca je oblil mrzel pot, da ga je zazeblo.

»Gospod,« je spregovoril in hotel pasti na kolena. Tedaj pa je bruhrnilo iz oskrbnika: »Kot pes je planil name — bil me s pestmi in grizel z zobmi, kar je dosegel, dokler ga nisem pobil na tla. Prava pobesnena puntarska kri.« Oskrbnik je govoril, kot bi grizel svoje besede, kozja brada in brki so mu sršasto skakali na obrazu.

»Pritisnite mu vžgano znamenje puntarstva na čelo, da bo za vedno zaznamovan,« so sekale Rokcu srce njegove hladne, kot železo težke besede, ki jih je bila na mah polna vsa soba. »Zdaj se je že navadil ječe, zato naj presedi dvajset dni sam v ječi št. 3. Preden pa bo izpuščen, mu ohladite puntarsko kri z dvajsetimi udarci po podplatih, za vse življenje naj ima zadosti.«

Rokec je stal kot pribit in gledal, kot bi vsega tega ne mogel doumeti. Zdelo se mu je, da je zaslišal očetov glas, nekje je zajokala mati, od nekod ga je poklical

kovač, na stenah so oživeli mrki bradati obrazi. Ozrl se je. Graščak in oskrbnik sta ga predirala s svojimi svinčenimi očmi. Nenadoma se je zavedel trpke resničnosti, prsi so mu bile prepolne, kri mu je navalila v glavo.

»Ni bilo tako — gospod.« Trdno in odločno je spregovoril, kakor bi mu pomagal še nekdo drugi. »Samo očeta sem branil — —«

»Poglejte ga, puntarja, saj še joka ne, smrkavec,« je zasikal oskrbnik.

Graščak je spet zamahnil z roko. »Odpeljite ga in puntarski pečat naj dobi. Ta bi bila lepa, da bi se nam še otroci upirali.«

Biriča sta prijela Rokca in ga odvedla, za njimi je trdo po vojaško odšel oskrbnik.

Graščak je sedel nazaj v naslanjač. Zadovoljno si je pogladil lepo brado, v zavesti, da je opravil važno delo. Ni bila njegova navada, da bi si belil glavo, ali je storil prav ali ne. Zanj je bilo življenje jasno in preprosto, kot bi bilo že vse naprej preračunano. Graščak je tu, da vlada, tlačan, da dela, tak je božji red bil in bo. Vladaš pa lahko samo s silo, vse drugo je slabost in propadanje plemiškega rodu. Naravno je, da se bo tlačan večno upiral, prav tako pa je tudi naravno, da je treba že vsak poizkus v kali zatreti, če ne drugače, z ognjem in mečem. Mehkoba ni vladarska lastnost. So pač hudi časi, zato je treba vajeti nategniti. Turek in kuga sta razdejala polovico kmetij, življenje pa zahteva od nas vedno več. Nismo mi krivi. Vojske požirajo denar, knez in cesar ga hočeta, tlačan ga skriva. Saj je naravno, da ga skriva, nihče na svetu ne ponuja sam od sebe, zato smo mi tu, da ga iz njih izvlečemo. Pa sanjajo o nekaki svobodi in stari pravdi. Osli! Le spustite pse z verige, pa bodo ustvarili lepo svobodo in staro pravdo. Tudi v farovžu bodo grizli, če jih spustimo z verig. Kar privoščil bi mu, ko tako moleduje okoli nas. Tudi proti njemu bo treba nekaj ukreniti. Obe oblasti bi morali biti kot ena. Seveda, očitajo nam razkošje. Kdor ima moč, ima tudi pra-

vico do tega. Vladar in suženj vendar ne bosta živela enako. Kdo bi pa potem še ubogal?

Grof se je zazrl skozi okno, pogled mu je splaval po širnih žitnih poljih in vinogradih. Lahna samozadovoljnost, ki jo daje moč in oblast, se mu je razlivala po obrazu.

Tedaj so se odprla vrata. Deklica z zlatimi kitami je stopila v sobo, stekla h grofu, ga objela in pobožala po laseh. Privila se je tesno k njemu in mu zašepetala: »Očka — ne kaznuj ubogega fantka. Tako je še majhen. Jokal je na hodniku. Umrl bo v ječi.«

Grofu se je zmračilo čelo: »Ne vtikaj se v stvar, ki jih še ne razumeš, Otilija. Pusti vse to in bodi vesela in se zavedaj, da si grofovska hči.«

»Ne morem biti vesela, dokler ga ne izpustiš. Saj ni nič hudega naredil. Po nedolžnem trpi. Samo očeta je branil. Jaz bi te tudi, moj očka si. Pomisli, kako bo fantku hudo v ječi brez mame in očeta. Jokal bo kar naprej...«

»Ne žlobudraj neumnosti — sitnica sitna. Premlada si še, da bi take stvari razumela. Ne gre samo za tega puntarskega pobalina, gre za velike reči. Tvoj očka že ve, kaj dela, ker je pameten. Včasih je treba, da je človek tudi neusmiljen. Drugače se zgodijo lahko strašne stvari. Tudi zaradi tebe in tvojih bratov tako delam.« Grof se je slovesno zravnal in jo nepremično gledal. »Da se bo tebi in tvojim bratom dobro godilo. Zapomni si to. Grofovska hči si.«

Deklico je zaskalelo v srcu. Nekaj strašnega se ji je odpiralo v duši, nekaj, kar bi bila morala že sama vedeti, pa ji je moral povedati šele oče. V trenutku se je njeno življenje prelomilo in je dobilo čisto drug smisel. Do zdaj je živela svoj svet: oče, valpti in biriči so bili izven nje, zdaj pa je v enem samem trenutku

potegnjena neusmiljeno ona sama v to življenje. Do zdaj so ji govorili, da so tlačani sami hudobni ljudje, danes pa je ob tem fantku doživela svoje prvo veliko spoznanje.

»Tudi zaradi mene je zaprt ta fantek,« je spregovorila s čisto drugačnim glasom, kot bi ostarela v nekaj trenutkih za par let. Solze so ji zalile lepe oči.

»Tudi zaradi tebe, da se ti bo dobro godilo,« ji je oče hladno odgovoril. Ostre gube so se mu zarisale okoli usten in na čelu, kakor bi hotel ojekleniti svojo hčer. Ta se mu je nehote odmaknila. Že dalj časa je čutila v sebi nekak nejasen odpor proti očetu, kadar je gledal tako kakor zdajle. Zdaj pa se je ta razdalja strahotno povečala.

»Pojdi in pusti me samega. Ne čvekaj neumno, ampak zavedaj se, da si grofovska hči, potomka slavnega plemiškega rodu. Bodi taka kot so tvoji bratje. Usoda je izbrala naš rod, da vlada.«

Deklica je odšla. Ko je stopila skozi vrata, je tiho zajokala.

»Tlačanska kri,« je trdo spregovoril grof, ko je ostal sam. »Od kod se je le vzela? Propadanje plemiškega rodu.« Grof je šel v mislih nazaj v svoj rod, tehtal deda za dedom, nato pa razdraženo spregovoril: »Ali je po njeni strani zašla ta kri v naš rod...« Zamahnil je z roko, kakor bi hotel odgnati neprijetne misli. »Od tod mora za nekaj časa. Morda so samo mladostne blodnje.«

6.

Rokcu so biriči še tisti dan pritisnili v ognju razbeljen železni pečatnik na čelo, nato so ga odpeljali v ječo. Bila je manjša kot prejšnja in nekoliko svetlejša. Rana ga je žgala, da se mu je meglilo pred

očmi. Spreletavala ga je mrzlica, menjajoč se z vročico. S čela se mu je razlivala pekoča, zbadajoča bolečina kot žareč svinec po vsem telesu. Telo mu je drgetalo, zobje so šklepetali v groznici. Nikogar ni bilo, ki bi mu pomagal. Hodil je po ječi gor in dol, grabil se za čelo in klical očeta, mater in Magdalenco. Nihče se mu ni oglasil, le njegovi boleči klici so votlo in žalostno odmevali po ječi.

»Vse bom prenesel,« si je odganjal obupne misli in lajšal pekočo bolečino, da bi le oče in mati ne bila preveč žalostna. »Zdaj je hudo, pa bo tudi to prešlo. Jezus mi stoji ob strani in njegova žalostna mati Marija,« je ponavljal kovačeve besede v teh najhujših trenutkih. Čim hujše so bile bolečine, tem bolj je rastla v njem volja in moč, da mora prebiti vse, kar pride. Kakor bi bil vržen v deročo vodo — zdaj mora plavati ali utoniti. Prepuščen je samemu sebi.

Po ječi je stekla podgana, obstala, ga živo pogledala, pomigala z ušesi in nekam izginila. Včasih bi bil vrgel kamen za njo, zdaj pa se je je razveselil. Da je le še kakšno živo bitje pri njem v tem strašnem kraju.

Opoldne mu je prinesel stari ječar nekaj močnika, zabeljenega z mlekom. Gledal je strogo službeno, v rokah je držal težko, zamazano odejo. Bežno so mu šle oči po ječi, nato se mu je razorani obraz kakor omečil in zjasnil. Sklonil se je k Rokcu in s pogrskavajočim glasom tiho dejal: »Fant, hudo mi je, ko si še tako majhen. Rad bi ti pomagal, toda ne smem. Ná mojo južino, da ne boš danes ob kruhu in vodi, kakor je ukazano. In s to mojo odejo se pokrij, da ti ne bo oledenela kri. Drugega ti ne morem dati. Bog ti bodi v pomoč! Star sem že in vem, da boš tudi to prestal, samo poguma ne izgubi. Človek je kakor iz železa skovan, če je pogumen.« Trdo, kakor je prišel, je spet

odšel in zaklenil težka vrata za seboj, ne da bi počakal Rokčeve zahvale.

Rokcu je kljub neznosnim bolečinam kar malo odleglo ob toplih ječarjevih besedah. Nekako pobožno je použil skromno južino, ko je vedel, da je bila drugemu namenjena in da bo drugi zaradi njega brez kosila. Bilo mu je, kakor da ni sam in da sedi stari ječar še vedno molčé poleg njega. »Le poguma človek ne sme izgubiti,« mu je govoril njegov glas in ga opajal z novo močjo. Občutek, da ga ima stari ječar rad, ga je navdajal z dobroto in mu odvrčal sovražne, maščevalne misli.

Popoldne so bolečine malo ponehale, naraščala pa je splošna oslabeledost. V glavi ga je tiščalo in bil je ves omotičen. V kotu si je pripravil ležišče in razgrnil po njem ječarjevo odejo. Nekaj časa je ležal, nato pa je spet vstal, hodil po ječi, toda noge so se mu šibile in zapletale. Spet je legel in spet vstal. Tako se je godilo vse popoldne, dolgo kakor večnost.

Pozno zvečer je malo zadremal, lahna mrzlica mu je spreletavala telo. Toda pekoča bolečina ga je vedno in vedno budila. V polsnu so se mu mešali prividi in resničnost. Ves čas se je zavedal, da leži bolan v ječi. To strahotno resničnost pa so mu neprenehoma trgali megleni mrzlični prividi brez vsake prave zveze. Zdaj je zagledal očeta in mater, že pa so se prikazali hudi biriči in graščak, nato črni kovač in žalostni ječar, dimka in domače koze, Janščevi voli, Žmarkljev pes Vran. Vse pa je žarelo kakor v čudnem, pekočem ognju, ki mu ga pritiskajo na čelo.

Nenadoma ga je hudo zbolelo nad členkom na desni nogi, kakor bi ga nekaj vgriznilo. Sunil je z nogo. Z ležišča je nekaj skočilo. »Podgana je bila,« je spreletela Rokca groza po vsem telesu. Potipal se je za nogo

in začutil kri. »Podgana me je žrla,« je ponovil in se skrčil strahoma pod odejo. Ves se je predramil. Obšli so ga strahotni občutki smrti. Kot trohnečega mrliča se ga je lotila podgana. Kakor še nikoli je v tistem hipu občutil svoje živo telo, kri mu je zaplala po žilah in obšla ga je silna volja do življenja. Skočil je pokonci, kakor bi se hotel rešiti vse te strašne trohnobe, in sedel na ležišče.

»Naj pride, kar hoče — samo umreti ne — samo umreti ne,« je ponavljal. Čutil je, kako živo mu bije srce, kako se mu po žilah pretaka topla kri, kako mu vsak dotik roke na telo vzbuja živ občutek samega sebe.

»Oče, mati, Magdalenca,« je klical v temo. Vsako izmed teh imen je bilo zanj dotik z življenjem v tem grobu smrti in mu je napolnjevalo dušo z blaženostjo domače hiše.

Nekje je zacvilila podgana in spet stekla k njegovemu ležišču. »Proč, nagnusnica,« je zavpil in sunil z nogami. Spet ga je obšel občutek trohnobe.

Takrat je v ključavnici zaškrtal ključ. Vrata so se počasi odprla, tanek žarek svetlobe je zasijal v temo. Podgana je zbežala po ječi. Rokeyc je zatrepetal. Luč mu je jemala vid in prvi hip ni vedel, kaj se godi. V bleščeči svetlobi je stala pred vrati mlada deklica in držala v rokah drobno luč. Bila je tista, ki jo je srečal dopoldne na hodniku in ga je ogovorila. V svitu luči je bil njen obraz v temni vlažni ječi prečudno lep, zlate kite so ji vse bleščeče padale globoko po prsih. Velike, žametasto modre oči, ki so bile kakor skrivnostni sij luči, so žalostno gledale v Rokca.

»Rokeyc, ali te močno boli,« je spregovorila z glasom, ki je bil čudno podoben njenim očem.

Rokcu se je zgodilo spet tako kot dopoldne. Glas mu je zastal v grlu in namesto odgovora je zajokal. Ni jokal zaradi bolečin in ječe, tako živo se je tega zavedal, ampak zaradi nečesa drugega, neskončno bridkega in lepega, česar ne bo mogel nikoli z besedami povedati.

Deklica je stopila k Rokcu in tiho položila luč na tla.

»Ne jokaj, Rokec,« je spet spregovorila in ga pogladila po laseh. »Rešila te bom.«

Rokec ob teh besedah ni vedel, ali bedi ali sanja. Vse bolečine so v hipu ponehale, vsa slabost in utrujenost je izginila; nekaj blaženega mu je spreletavalo telo, da mu je srce burno utripalo. Oče, mati, domača hiša, domača vas, vse je mahoma oživel v njem v svitu medle lučke, ki je gorela na tleh sredi ogromne, črne teme. Kakor angel se mu je videla deklica, ki je stala pred njim. Videl je, kako je vzela belo platno, ki ga je prinesla s seboj, mu namazala rano in obvezala čelo. Dotiki njenih rok so mu odvzemali bolečine, opojna moč je lila iz njih. Nato ga je prijela za roko in strahoma spregovorila: »Rokec, roko imaš krvavo. Kaj so ti vendar storili?«

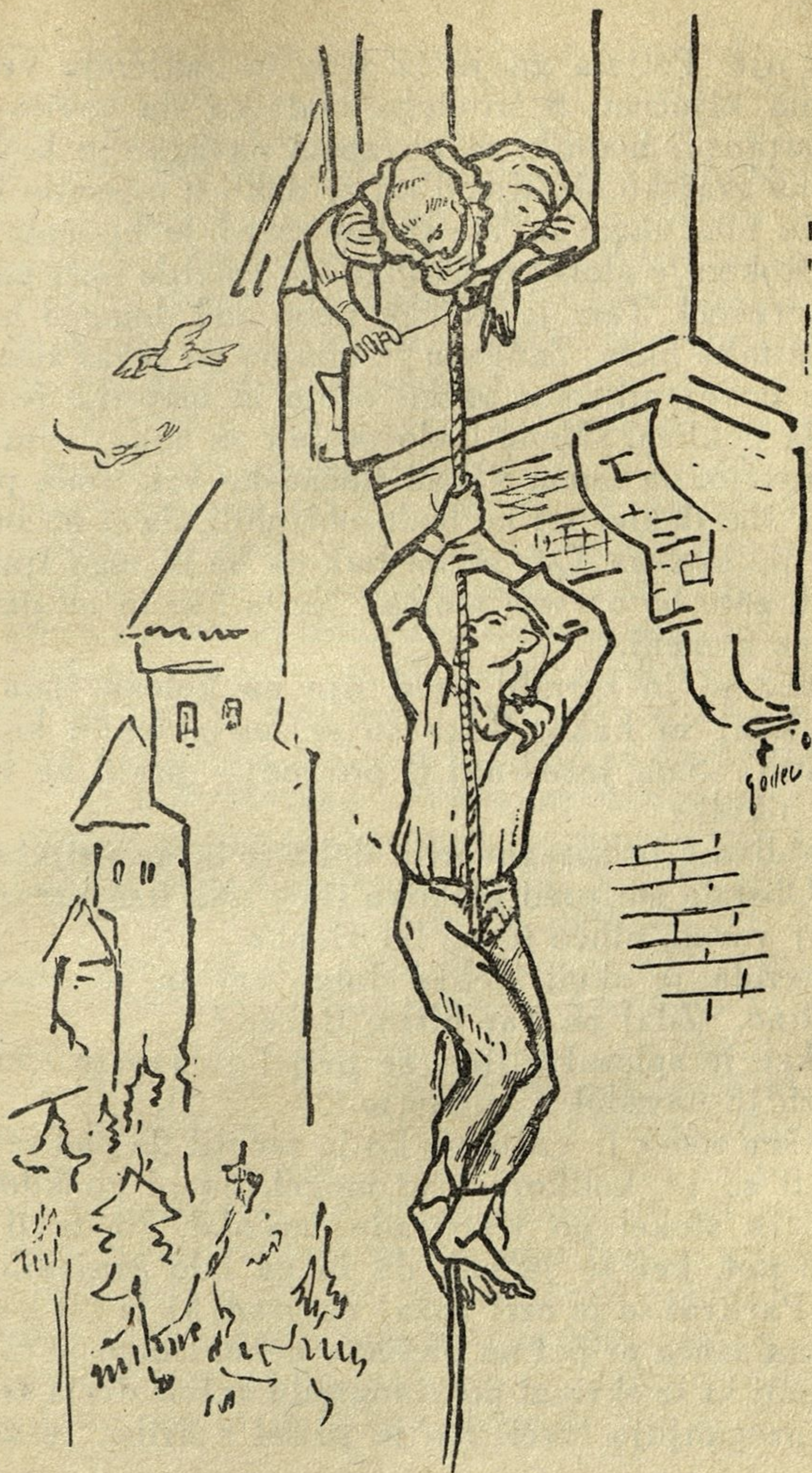
»Podgana me je obžrla,« ji je odgovoril in pokazal nogo, na kateri je lepela strnjena kri.

Deklica se je stresla v grozi, solze so ji zalile oči. V duši so jo grabile hude očetove besede, ki jih ji je govoril danes dopoldne. Velika odločnost ji je spreletavala mlado telo. Obvezala je Rokcu nogo, nato je vzela luč, prijela dečka za roko in zašepetala:

»Brž od tod, Rokec. Beživa od tod —«

»Ujeli me bodo in še huje kaznovali.«

»Ne bodo te, ne boj se,« mu je odgovorila s tako odločnostjo, kakor bi neke druge neznane sile govo-

rile iz nje. Peljala ga je iz ječe in zaklenila vrata s težkim ključem. S širokega hodnika sta zavila na drug, stranski hodnik, se povzpela navzgor in kmalu prišla na grajsko obzidje. Tam je deklica ugasnila luč. Nebo je bilo nizko in vse polno zvezd je bleščalo na njem. Rokec je globoko zadihal, sij poletne noči ga je vsega prevzel. Tam je košček neba nad domačo hišo, ki je že tako blizu. Zadišalo je opojno po gorki zemlji.

»Ne povej nikomur razen očetu in materi,« je zašepetala deklica. »Mene bodo poslali za nekaj časa od tod. Pravijo, da imam v sebi tlačansko kri. Toda prej ne bom šla, dokler mi ne bodo obljubili, da ti ne bodo storili nič hudega. Oče se bo bal, da ne bi tega ljudje zvedeli, zato bo o vsem molčal. Ne boj se in ne povej nikomur o meni.«

Rokec se je zgrudil pred njo na kolena, sam ni vedel, kdaj in kako. Roke so se mu sklenile kakor k molitvi: »Sam Jezus naj ti povrne — jaz ti ne bom mogel nikoli.«

»Pojdiva,« je spregovorila deklica in ga prijela za roko. Obstala sta pred globoko lino. »Na tem kraju je najbolj varno, nihče te ne bo videl.«

Zavezala je okoli stebra dolgo vrv in jo spustila skozi lino. »Zdaj pa kar hitro, Rokec.«

Rokec je splezal v lino, se prijel za vrv in spustil po obzidju navzdol v temno noč.

»Rešen sem,« je vzdihnil, ko je začutil tla pod seboj. Sključil se je, kolikor se je mogel, da bi ga kdo ne opazil, in stekel po vinogradu navzdol. Ni zavil na glavno pot, ker se je bal, da bi ga kdo grajskih ne dobil. Parkrat se je ozrl nazaj na grad, ki je bil kakor ogromna senca pripet na bleščeče nebo. Dolgo je tekel, iskal poti in se skrival po vinogradu kakor divja žival, ki jo preganjajo lovci. Ko je prišel s hriba, je zavil

po stezi mimo grička čez žitna polja. Mesec je vzhajal izza gor, zvezde so živo gorele. V zvoniku cerkvice Žalostne Matere božje je bila ura. Udarci so brneli daleč v tiho noč čez polja, vinograde in kočje tlačanov. Rokec je občutil, da je spet doma. Toplo mu je bilo v duši, kakor da je bolj varen med domačimi njivami in v okrilju domače cerkvice. Hitel je po stezi, klasje mu je opletalo po rokah, vse naokoli je dišalo po topli zemlji, žitu in travi. Še nikoli ni Rokec tega tako občutil, kakor nocojšnjo noč, ko se vrača iz vlažne črne ječe. Kakor eno samo zdravje je bila zanj vsa ta zvezdnata poletna noč, razprostrta na domačo zemljo. Še bolečina na čelu je skoraj ponehala v opoju domačih njiv. Kakor žareče kresnice, ki vstajajo iz polja, se vozijo v gorečih črtah nad njim in spet vse omamljene padajo vanj, so mu šle svetle misli na vse strani. Že so vstajali iz mesečine obrisi prvih hiš na vasi. Zadišalo je po senu in kaščah. Stopil je med prve hiše. Nikjer ni bilo človeka. Rokcu je močnejše utripalo srce. Nekje je zamukala krava — morda ima telička in bedi pri njem. Kocleva Liska bo. V Ajžlevem hlevu so zacvilili prašiči, kakor bi se prebudili iz spanja. Nato je bilo spet vse tiho, le hiše so stale vse poduhovljene v mesečini. Tam se stiska kovačeva kočja, vsa spokojna in majhna. »Ubogi kovač,« je vzdihnil Rokec in se pokrižal. Na vasi je zalajal pes, nato še eden. »Žmarkljev Šek je in Janščev Vran,« ju je Rokec takoj spoznal. »Šek, jaz sem, Rokec — kaj me ne poznaš?« Šek je stal mogočno pred hišo, kakor bi bil gospodar vse vasi. Ko je zaslišal in zagledal Rokca, mu je prijazno pomahal z repkom, nato pa spet resno in samozavestno pogledal po vasi in mogočno zalajal v noč. Tam za strehami se je prikazalo v mesečini sleme domače hiše. Rokcu je burno utripalo srce, noge so mu

zastale, telo zadrhtelo v veselju, nemiru, strahu in pričakovanju. Kako je doma, kako je očetu in materi... Že se nižajo in izginjajo sosedne strehe, in domača hiša raste iz mesečine. Že pozdravljajo Rokca okna in bele stene, oreh pred hišo in brajda in vodnjak, hlev in čebelnjak na vrtu. Teden dni je, odkar so ga odpeljali, pa je že vse tako dolgo, dolgo. Nekaj velikega se je zgodilo v tem kratkem času v njegovem življenju. Rocec ni več tisti, kot je bil pred šestimi dnevi, in vse drugače, lepše in bridkejše dojema zdaj domačo hišo in dom.

Na klopi je dremala domača mačka.

»Muc,« jo je poklical in sedel na klop poleg nje. Mačka je zamijavkala, vstala, skrivila hrbet in se stiskala k njemu. »Muca — zdaj sem pa spet doma,« je spregovoril, jo božal, gledal po hiši in vrtu. Nato je vstal, stopil k oknu in potrkal. Dih mu je zastal.

»Kdo je?«

»Rocec.«

Rocec je slišal, kako je oče naglo vstal, videl ga je, ko je pogledal skozi okno in spet zginil. V veži je zapopotalo, vrata so se odprla. Na pragu se je prikazal oče, gologlav in bos. Nič ni spregovoril, nerodno je zakrilil z rokami, stekel k Rokcu in ga stisnil k sebi. Dolgo v noč sta se držala objeta oče in sin.

Drugi del

1.

Rokec je bil spet doma. Prve dni se je skrival v strahu, da bi ga grajski spet ne odpeljali. Posebno se je bal, da bi ga kje ne videl Johan Frluga. Ko pa je grad molčal in ni bilo videti nobene nevarnosti več, se je oprijel s podvojeno močjo dela. Rana na čelu se mu je hitro celila. Oče je skuhal iz voska, ajdovke in rož rumeno, dišeče mazilo in mu ga pokladal na rano. Ko so mu odpadle hraste, je ostalo znamenje na čelu.

Rokec se je močno spremenil, odkar je prišel iz grada. Bil je bolj resen, zamišljen in molčeč. Ni delal več samo zato, da je opravil naloženo mu delo, ampak vse to je imelo zdaj zanj mnogo globlji smisel: rešiti dom, ki se je majal v svojih temeljih. Posebno je občutil vso bridko resničnost, kadar je stopil v hlev in ni bilo ne Čade ne Dimke nikjer več. Le dva vola, Cik in Brez, sta stala ob jasliah, v kotu pa je bilo par koz in ovac. Treba bo kupiti novo Dimko, rednico hiše. Vedel je, da bo to težko, saj jih letos tolče nesreča za nesrečo. Toda odkar je prišel iz ječe, ni bilo več omahovanja v njem. »Samo da ima človek dom in da poguma ne izgubi,« si je večkrat ponavljal ječarjeve besede. Včasih je z neko pobožnostjo gladil stari kozi in ju izpraševal, kdaj pridejo na svet kozlički, da bo dobila družina domačega mleka. »Zdaj

bosta morali vedve pomagati in nadomestovati ubogo Dimko.« Trepljal in čohotal ju je po glavi, kozi pa sta ga zvesto gledali, kakor bi ga razumeli, in mu lizali roke. Dom je bil zdaj za Rokca ves drugačen. Vse je bilo živo povezano, vse usodno združeno. V spominu na strašno ječo se mu je videl vsak kotiček topel in gorak in neskončno njegov. Samo dom ima to moč, da človeka lahko varuje in brani.

Tudi na vas se je čutil zdaj, odkar je bil v ječi, vse bolj priklenjen. Nikoli ne bo pozabil tiste tople noči, ko se je ves ubog vračal iz grada in ga je vas tako spokojno sprejela vase. Ali tistega popoldneva, ko so ga odgnali v ječo in mu je bilo, kot da se vsa vas žalostno poslavlja od njega. Še Janščeva vola sta ga spoznala in žalostno pogledala. Kako razkoračen je stal Žmarkljev Šek in varoval vas, pa mu je že od daleč prijazno mahal z repom. Vedno globlje je čutil, da je tudi vas vse drugače njegova, kot je bila poprej. »Vsak trpi za vse,« so mu dostikrat v duši vstajale kovačeve besede. En dom drži drugega — kakor veriga so. Če eden popusti, so slabši vsi drugi. Frlugov je že popustil. Kovačev dom s staro kovačnico, čeprav osamel, še drži s svojo bolečino v skupni verigi. Strašno hudo mora biti Johanu Frlugi pri duši. Za vse na svetu bi ne menjal z njim, rajši še enkrat v ječo.

Vaščani so bili proti njemu zdaj vsi drugačni. Posebno prve dni po ječi je čutil, kako ga povsod spremljajo in pozdravljajo njihovi svetli in topli pogledi. Še nikoli ni bil tako njihov, kakor je zdaj. Bolj moško in resno govorijo z njim.

O deklici ni črhnil nikomur besedice razen očetu in materi. To mu je bila prepovedala že deklica sama, pa tudi on bi o tem težko govoril z drugimi ljudmi.

Ves svetel in prelep je ležal dogodek globoko v njegovi duši. Čutil je, da bi zgubil svoj skrivnostni čar, če bi o njem ljudem pripovedoval. Vse strahote ječe in maščevalne misli, ki so se v njem porajale, so bledele in se izgubljale ob svetlem spominu na dobro deklico. Namesto jeze in sovraštva je zmagovala v njem dobrota. Ko bodo ljudje dobri, bo na svetu lepše in boljše. To je pokazala grofovska hči. Ob takih trenutkih ni skoraj več čutil jeze na grajskega oskrbnika in grofa. To, kar se je zbuvalo v njem, je bilo bolj podobno usmiljenju. Do zdaj je mislil, da je vse zlobno, kar je v zvezi z graščakom, zdaj pa je videl, da to ni res. Grofovska hči ga je rešila, tlačan Frluga pa ovaja tlačane. Dogodek z deklico v ječi se je za vse življenje kakor zlat žarek utrnil v njegovo dušo. Bilo mu je, kakor da raste v nove svetove, ki se skrivnostno odgrinjajo v njem in dajejo vsemu njegovemu življenju nov pravec in globlji smisel. Vse to je bilo tako živo in silno, da se je vedno bolj porajala v njem želja, da bi se izpovedal nekomu, ki bi prav tako lepo čutil kakor on sam. Preveč lepega in čudovitega je bilo v njegovi duši, da bi nosil sam. Magdalenci bi povedal, pa ni smel, ker mu je to prepovedala deklica. Tako ne more z nikomer sebi enakim deliti svoje sreče. Prav tako je venomer premišljeval, kako bi povrnil deklici njeno dobroto.

Na tlako je hodil oče, pri lažjih delih je šla včasih Magdalena, Rokec pa je delal z materjo na domu. Ker je bila tlaka pogostna, zdaj na polju, zdaj v vinogradih, dostikrat so popravljali pota in zgradbe, je Rokec vedno bolj čutil, da je očetov namestnik in naslednik in da je usoda domače hiše čedalje bolj odvisna tudi od njega. Globoko se je zavedal, da se je dom zamajal v svojih temeljih, da je mati bolehná,

da so bratci in sestrice še majhni in da jim je grajski oskrbnik še posebno sovražen. Nova moč je rasla v njem, ki ne pozna nobenih zaprek in ovir in mora zmagati za vsako ceno. Rokec je predobro vedel, kaj je človeku dom in gorje tistemu, ki ga nima. Z očetom ga bosta držala in branila, pa naj pride, kar hoče. Bilo mu je, kakor da se preлива vanj očetova moč in modrost. Toda ne samo očetova, tudi ded Rok, o katerem je oče pripovedoval, da so ga ubili Turki, ko je branil svoj dom, je zaživel v njem in ga navdajal s pogumom in neomajno vero v rešitev domače hiše.

Prvi je Rokčevim pomagal župnik in jim pošiljal vsak dan latvico mleka, druga je priskočila na pomoč koza Belka. Kmalu po Rokčevi vrnitvi je prišel na svet bel kozliček s črno liso na čelu in s črnim gobčkom. Micka je šla v hlev in ga dobila na tleh. Koza ga je neprenehoma lizala, kozliček pa je privzdigoval glavo, stezal nožice, odpiral začudeno oči in gledal zvedavo v svet. Vsi domači so se zbrali v hlevu, da sprejmejo najmlajšega člana dóma medse. Otroci so tipali kozlička, ki je bil še ves krmežljiv in moker, Rokec pa je nežno božal kozo, zavedajoč se, da tudi ona pomaga reševati dom pred propastjo. Toda Belka danes ni imela časa, da bi vračala ljubeznivosti. Mati je postala in z malim nebogljenčkom je vse polno dela. Kar naprej je kozlička lizala, odganjala z glavo od njega otroke, meketala in stopicala okoli. Zdaj, ko ni bilo v hlevu več ne Dimke ne Čade, je bila njih namestnica Belka. Vsem domačim se je zdela vsa večja in važnejša in vse bolj slovesno jim je bilo pri srcu ob rojstvu malega kozlička. Kmalu bo domače mleko, malo ga bo sicer, zato pa bo toliko bolj dragoceno. Oče je ločil Belko od ostalih koz in ji prinesel obilo

krme. Nato je vzel kozlička v naročje, pritisnil nežno glavo k njemu, kakor da mu bo nekaj povedal, in velel Rokcu, naj prinese listja. Ko so nastlali, je oče položil kozlička na tla. Kmalu je kozliček vstal, se postavil nerodno na noge, nato pa še bolj nerodno in leseno odštopical k Belki pit mleko. Mati je oba poškopila z blagoslovljeno vodo, kakor je bilo v hiši že od zdavnaj navada.

2.

Nekega večera, ko so odšli otroci že spat, je oče poklical Rokca in Magdalenco. Sedli so molče okoli mize, kar je bilo znamenje za važen družinski razgovor. Oče je bil resen in zaskrbljen, a vendar slovesno zravnán in odločen. Trpljenje zadnjih dni mu je zoralo nove gube v obraz, roke so mu bile težje, telo še trše, kakor skovano pod udarci, pogled živ in topel.

»Od miloščine ne bomo mogli dolgo živeti,« je spregovoril. »Težko bo, toda izkopati se moramo iz nesreče. Vidva, Rokec in Magdalenca, nas bosta lahko rešila.« Ljubeznivo je pogledal oba, kakor bi ju prosil odpuščanja, da nalaga na njuna mlada ramena tako težko breme. Obenem se jima je s pogledi že zahvaljeval. Rokca so s ponosom navdale očetove besede, ko je slovesno priznal njemu in Magdalenci, da je v tako veliki meri od njiju odvisna usoda vseh domačih. Magdalenca je dvignila glavo in oči so se ji posvetile.

»Lehčevce nam bo posodil kravo. Govoril sem že z njim. Mleko in teliček bosta naša, vidva pa bosta hodila zato včasih k Lehčevcu na delo.« Lehčevce je bil svoboden kmet, njegovo posestvo se je razprostiralo onkraj grička.

Drugi dan proti večeru je prignal oče domov novo kravo. Bila je velika in močna liska pšenične barve z lepo zakrivljenimi rogmi. Ponosno in samozavestno je stopala, kakor bi se zavedala, da je zrastla v hlevu svobodnega kmeta. Mati si je brisala solze, ko jo je zagledala. Privezali so jo k jaslím na Dimkino mesto. Bila je večja in lepša kot Dimka. Nemirno in začudeno je gledala po hlevu, ovohavala jasi, mukala in nastavljala roge, če je hotel kdo k nji. Vsi domači so se zbrali v hlevu, da se navadijo drug na drugega. Liska jih je tuje gledala, stresala z glavo in se nemirno premikala. Otroci so spremljali vsak njen gib, ugibali kakšna bo, ali huda ali pridna, in ji brali iz oči njene lastnosti. Tako so se počasi zbliževali in se razumeli. Oče je stopil k nji, jo potrepil po hrbtu, nato ji pomolil roko, v kateri je imel sol. Liska je boječe povohala, stegnila jezik in pričela lizati dlan. Pri tem je že prijazno pogledala otroke.

»Ne bo huda, samo da ne bo bodla,« je modroval Urhek.

»Velike in lepo vime ima. Kakor škaf,« je ugotovila mati.

»Dobro je znesena. Tankih udov je, usločenega križa in izrezane glave. Take so dobre za mleko in za teleta.« Oče jo je meril z očmi, vidno vesel.

Tako so sprejeli Lisko v svojo domačijo.

»Čez šest mesecev bo imela že telička. Če bo telička, jo bomo redili in čez eno leto bo postala iz nje že krava. Če pa bo junček, ga bomo zamenjali,« je dejal oče. »Vse bo še dobro, samo da se izkopljemo iz nesreče.«

Rokec in Magdalenca se nista mogla nagledati Liske. Čutila sta se tesno povezana z njo. Bila sta

ponosna, da bosta ravno onadva odsluževala najemnino zanjo, ki bo rednica hiše.

»Pozimi, ko ne bo zunaj več dela, jo bomo morali vrniti,« je dejal s tihim glasom oče. Njegove besede so vse domače zapekle v srce.

»Kupimo jo,« je vzkliknil Rokec, da sam ni vedel kdaj.

Vsi so molčali, ker so vedeli, da ni pri hiši zaenkrat ne denarja, ne kaj drugega podobnega. Spomladi je gorelo, zdaj pa je suša uničila letino.

Mati je tudi Lisko poštropila z blagoslovljeno vodo. Nato so odšli iz hleva drug za drugim, veseli, da imajo Lisko, žalostni, ker ni njihova ...

3.

V hlevu je stala lepa krava, Rokec in Magdalenca pa sta morala odslej večkrat na tlako onstran grička. Rokec je spet večkrat videl grad. Vsakokrat mu je bilo tesno pri srcu in je pospešil korake, kakor bi šel mimo kraja, kjer straši. Strašna slika iz ječe, kjer ga je že žrla podgana, ga je grabila v duši, vendar mu je prelepi spomin na tisto noč, ko ga je deklica rešila, pregnal vse temne in maščevalne misli, da mu je bilo v duši samo lepo. Kakor bi ga začarala neznana sila, je v takih trenutkih samo odpuščal. Čim dalj časa je preteklo, odkar je bil v gradu, tem bolj so temnele strašne ječe, spomin na deklico pa je bil vedno bolj živ in svetel.

Nekoč je srečal Johana Frlugo, ki se je vračal po poti dol iz gradu. »Rokec,« ga je poklical in ustavil. Možiček je venomer stopical in mežikal in ni mogel začeti pravega pogovora. »Kam pa jo mahaš, Rokec? Saj koračiš kot bi bil že cel gospodar. Kravo ste pa

lepo dobili. Taka je kot bi nevesta k hiši prišla. Le dobro jo privežite, da se ne bo odtrgala.«

Rokec je molčal.

»Slišal sem — hudo so te kaznovali, Rokec — pa še po krivici,« ga je prebadal Frluga z drobnimi šivankastimi očmi. »Lejte no — še puntarsko znamenje so ti pritiskali na čelo — o sveta Marija Pomagalka. Pa vse po krivici. To te pa res lahko jezi. Še pes zavcili, če ga brcneš. Če pa ni kriv, te ugrizne.«

Rokec je spoznal, da ga Frluga zapeljuje, da bi rekel kaj čez grajske ali da bi kaj izvohal o njegovi rešitvi. Morda mu je naročil oskrbnik. Skoraj strah ga je bilo, ko je suhi možiček kar naprej izmikal oči. Čeprav se je smehljal, pa je Rokec le ujel v njegovih pogledih, kako se v njih skriva nekaj kačjega, strupenega. Kakor bi ga hotel skrivaj ugrizniti.

»Zdaj bo kmalu spet vse dobro, delali bomo,« mu je odgovoril. Rad bi bil zbežal, toda ni mogel z mesta.

»Pravijo, da so te s tistim kovačem skupaj zaprli. O, ta jim bo že pokazal rdečega petelina na strehi. Nima zastonj tako črnih in kuštravih las. Prav ima, saj tudi konj razbija in brca, če ga tepeš. Staro pravdo bo dvignil in zbral kmečko vojsko. Nič drugega — samo stare pravice zahtevamo nazaj. Saj ti je o tem gotovo kaj pripovedoval, ko sta bila sama skupaj v ječi?«

»Kovač ni tak, kakor mislite vi. Rekel mi je, naj vse potrpim, ker mi sam Jezus stoji ob strani,« je Rokec s čudnim mirom odgovoril, ko so oživali v njem dogodki iz ječe. Zdaj je razumel, zakaj ga je oskrbnik zaprl skupaj s kovačem. Užaljen v svojem ponosu se je zravnal, dvignil glavo, pogledal Frlugo naravnost v oči in nadaljeval še z večjim mirom: »Pravijo, da hodite tožit tlačane v grad. Tudi kovača bi radi za-

tožili. Bil je dober z menoj. To ni lepo, da jih na skrivnem ovajate, ko niso nič hudega storili. Jezus vas bo sodil.«

Frluga je prebledel, obrvi so mu zašršale, ustnice se krivile, nategovale in krčile, oči so se mu kakor dva noža zabodle v Rokca. Takoj v naslednjem trenutku pa se je spet ljubeznivo smehljal in si gladil golo brado.

»Lej ga no — fantička kilavega, kaj mi vse pri-
diga! Ušesa bi ti navil in te zlasal do zadnjega lasu,
po zadnji bi te nasekal, po nosu bi te nakrecal, če bi
ne vedel, da si samo raglja laži, ki jo drugi vrtijo.
Tako pa ti odpuščam to rezgetanje — ti kravjek ti.
Menda še ne veš — junček prismojeni — da sem pri
samem gospodu graščaku prosil zate, da si srečno od-
nesel tistih dvajset na podplate in dvajset dni in dvaj-
set noči črne teme. Kar lepo mi povej, pobček kuštravi,
kaj te niso izpustili iz ječe, še preden so se ti predrgnile
od sedenja hlače? Alo — na to mi zarezgetaj — — —«

Frluga se je kar naprej ljubeznivo smehljal. Rokec
pa je dobro čutil, kako sika iz posameznih njegovih
besed komaj zadržano sovraštvo in strašna užaljenost,
združena s strahom. Smeh in jeza sta se zlivala v eno
in skušala pogoltniti Rokca. V past ga bo ujel, če ne
zbeži. Temu človeku ni mogoče priti do konca, vedno
te grabi z nove strani. Na postavljeno vprašanje mu
ne more in ne sme odgovoriti. Samo proč od njega,
ki ga drži kakor v začaranem krogu. Pogled mu je
bežno splaval gor proti znani grajski lini, nato se je
naglo okrenil in odšel. Kmalu je tekel, kakor bi ga
kdo lovil.

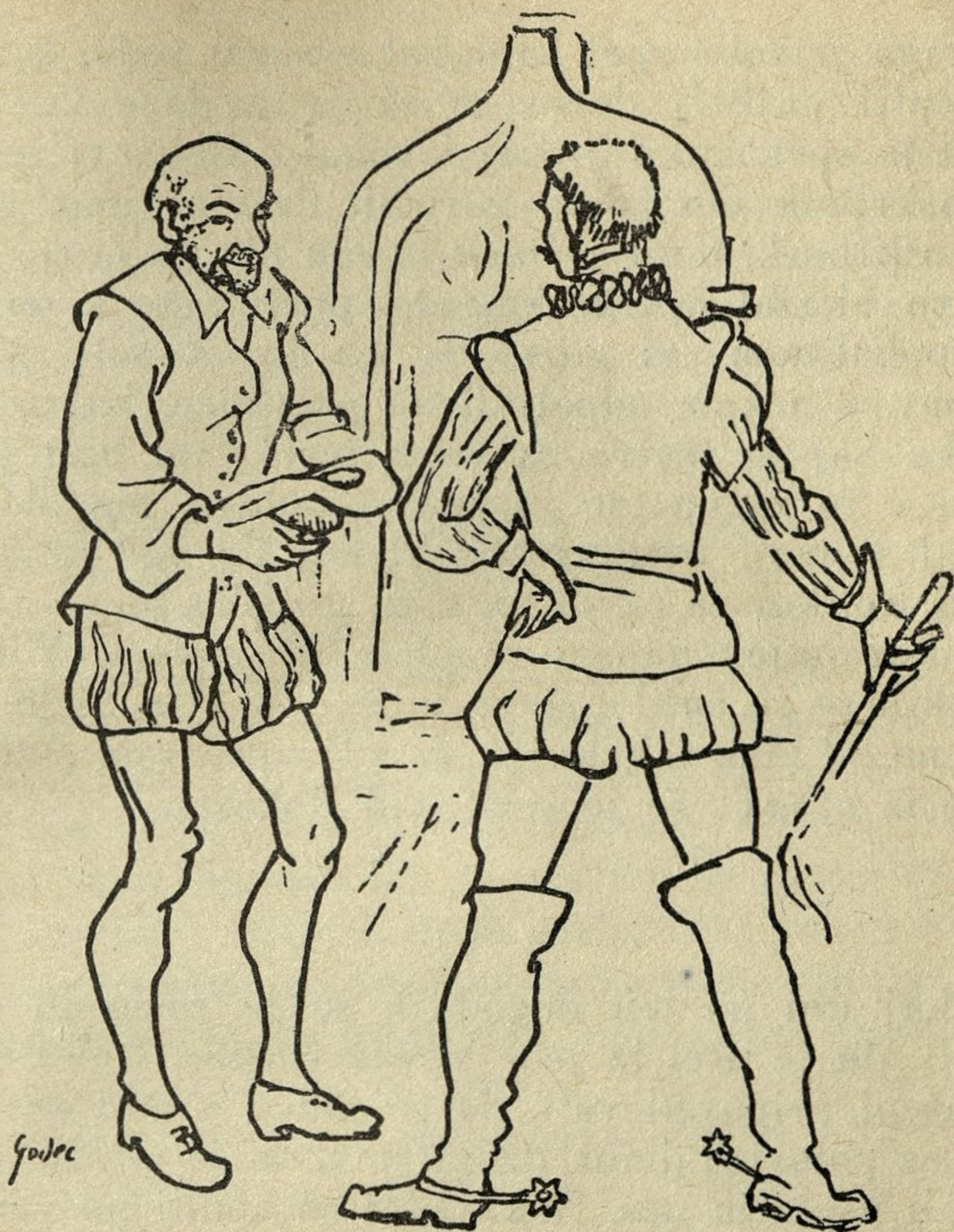
Frluga je gledal nekaj časa za njim, nato si je za-
pel jopič, potisnil klobuk globoko na čelo in zavil

proti vasi, ves majhen in neznaten, kakor še nikoli v svojem življenju.

Doma ni dolgo v noč zaspal. Vse tisto, kar je vsak dan dušil v sebi, da bi mu ne stopilo jasno v zavest, je zdaj privrelo iz njega. Kakor nag, gol je stal sam pred seboj. Rokec mu je v imenu vseh tlačanov strgal krinko z obraza in duše. Še tako majhen! Dokler ni bilo njemu samemu vse to z besedami izgovorjeno, še ni imelo prave podobe. Kakor v megli se je tolažil in slepil samega sebe. Zdaj pa je zarežalo vanj in grabi po njem. Ovaduh! Res je, da je izvabljal iz Rokca zato, ker mu je tako naročil oskrbnik in mu obljubil plačilo. »Resnica je,« mu je kljuvalo v srcu, »da tožari tlačane in da čuti pri tem celo neko zadovoljstvo in veselje. Nič ne pomaga, če hoče samega sebe opravičiti. Danes se mu je v trenutku razpuhtelo vse, s čimer se opravičuje že dolga leta. Ovaduh! Zdaj se je tega posla že tako navadil, da nima obstanka, če dalj časa koga ne ogloda. Prime ga, pa mora. Kdo je v njem, ki to dela?«

Frlugi se je zdelo, da je zrak v sobi težak in da ga bo zadušilo. Vstal je, se ogrnil z jopičem, pokrižal otroke, ki so sladko spali, in stopil pred kočo. Visoko gori na nebu so žarele zvezde, dišalo je po senu in pokrajina pred njim se je potapljala v mesečino kakor v neskončnost. Od vsepovsod so ga gledale Rokčeve svetle oči. Sam Jezus vas bo sodil... Frluga je zavil okoli koče, stopil v hlev, božal krave in koze, nato pa je izginil, ves majhen in ubog, med njivami...

Ko je sinil dan in je nastopilo spet vsakdanje življenje, se je Frluga umiril. Tisto, kar ga je žrlo ponoči, je spet zadušil v sebi. »Je že tako na svetu in jaz ga nisem ustvaril,« si je prepričevalno govoril. »Tisti, ki vlada, ima moč in zato vso pravico nad tistim, ki ga

vlada. Nihče ne bo nikoli tega na glavo postavil. Tak je red. Siromak ostane siromak, vsi ne moremo biti graščaki. V to se je treba vdati. Grajski imajo pravico, da vedó vse, kar mislijo in delajo tlačani. Zato pa so grajski. Oni že vedo, kaj delajo. Ne gre mi, da bi živel kot kak ničè, ki ga nihče v vasi ne pogleda. Zakaj me prezirajo in mi ne dajo nobene veljave? V kot so me brcnili, jaz pa ne bom ostal v kotu.«

Frluga je tako spet zaplaval v stare vode, kjer se je počutil najbolj doma in se je najlaže izživljal. Tuhtal je spet, kako bi kaj izvohal o Rokčevi rešitvi. Sam oskrbnik mu je to naročil. Pravico ima, zakaj pa je oskrbnik. Grof je mrk in mu nič ne pove, le to je ostro ukazal oskrbniku, naj pusti tisto s puntarskim pobalinom pri miru, da ne bo sramote. Mlado grofično so nekam odpeljali na počitnice, kakor pravijo. Le kaj se skriva za vsem tem? Čim bolj je ril Frluga v to zagonetno in čudno zadevo, tem bolj je oživljal v svoji notranjosti. Ni mu šlo več toliko za plačilo, kolikor za to, da izve za grajske zagonetke in jih kakor pajek naprej razpleta in zapleta. V takih trenutkih se je čutil Frluga močnega. »Da bi le smrkavec ne bil tako zakrknjen, še s škripcem ne potegneš besede iz njega,« se je jezil nad Rokcem.

4.

Nekaj dni po teh dogodkih se je razneslo daleč naokoli, da je ušel iz ječe kovač Kušter. Nekateri so preplašeni pripovedovali, da so mu v gradu odsekali roko čez polovico dlani, drugi spet, da so mu za kazen odrezali ušesa in nos. Nekaj dni so hodili po vasi biriči, izpraševali in zasliševali tlačane, toda nihče ga ni videl, ne slišal o njem. Izginil je kakor kafra. Tudi Rokca so prijeli, če kaj ve o kovaču, morda mu je v ječi celo razkril svoje načrte o begu. Toda Rokec ni vedel drugega povedati, kakor to, da je bil kovač dober z njim. Staro kovačico so biriči tako pretepli, da je vsa v ranah obležala v postelji. Strašen molk je zagrnil vas, skrivaj pa so se širile o kovaču najčudovitejše vesti. Eni so govorili, da potuje s križem na ramah do samega cesarja na Dunaj. Prosil ga bo v

imenu svetih Kristusovih ran, naj upostavi staro pravdo, da ne bo tlačan brez pravic, kakor vol v hlevu. Drugi so spet šepetali, da zbira kmečko vojsko, ki bo prisilila graščake, da bodo spoštovali stare pravice. Takrat bosta spet gospod in tlačan mirno živela in za oba bo zemlja zadosti rodila. Bog jo bo blagoslovil, ko ne bo v srcih več sovraštva in hudobije.

Drugi dan ponoči je kovačica za ranami umrla. Nihče ni bil ob tej najtežji uri pri njej in nihče ne ve, kako je umirala. Grajski birič je stal ob vratih in ni pustil ponoči nikogar v kočo. Tretji dan so jo pokopali pri cerkvici Žalostne Matere božje s sedmimi meči prebodene. Grajski so jo hoteli pokopati ponoči, ker so se bali nemirov zaradi grdega nasilja, toda župnik tega ni pustil. Proti večeru sta pripeljala dva grajska hlapca z voli krsto na griček. Tam jih je že čakal stari župnik. Bil je ves siv in upognjen, kakor da bi se bil v zadnjih dneh postaral za nekaj let. Nihče izmed tlačanov ni smel za pogrebom, tako je ukazal graščak in je za tisti dan napovedal veliko tlako. Ob grobu je stala oborožena četa mrkih biričev, da bi zatrla vsak nemir in zbiranje. Ko so polagali krsto v grob, je naznanil navček iz cerkvenih lin tlačanom, naj molijo za dušo stare kovačice, tako preizkušene v življenju. Daleč naokoli je za trenutek prenehala vsa tlaka in oči vseh tlačanov so se ozrle gor na griček k beli cerkvici. Na zapadu je bilo nebo vse rdeče v večerni zarji, krvavordeči ognjeni zublji so segali čez polovico neba.

Čez nekaj dni je postavil nekdo ponoči na njen grob velik lesen križ, viden daleč naokoli. Bil je kakor strahotno znamenje hudih časov, ki prihajajo. Kakor krik pravice, ki se ne da nikoli poteptati.

Kmalu nato se je raznesel glas, da so videli kovača, kako je ponoči ves ubog jokal pod križem na grobu svoje matere. Za njen grob je vsaj vedel. Kje ležijo pokopane očetove kosti, ki je umrl v ječi, tega ne bo vedel nikoli...

5.

Žetev se je pričela. Najprej in ob lepih sončnih dnevih so poželi tlačani grajska polja, pozneje ali ob grdem vremenu svoja. Polje in vas sta zadišala po venečem klasju, njive in poti so oživele, po skednjih so pričeli po taktu odmevati udarci cepcev. Letos ni bilo veselja v dušah tlačanov, zakaj suša je pobrala skoraj polovico pridelkov. Težki grajski vozovi so škripali po vaseh, pobirali desetino in jo vozili po strmem potu gor na hrib v grad. Valpti in biriči so pobirali polne mere, kakor včasih, ko je bila letina najboljša. Suša je tako dvakrat udarila po tlačanih. Nihče se ni upiral, zakaj gori na strmem hribu je stal črni grad, mogočno, kakor bi bil sezidan za vse večne čase, pod gradom pa so bile črne podzemske ječe.

Pri Rokčevih in še nekaterih tlačanih je vzel oskrbnik letos še novo mero žita. Imenoval jo je puntarski mernik. Z njim je hotel preizkusiti svojo moč in pasjo vdanost tlačanov. Z gnevom in grenkobo v srcu je odraštoval oče Vid preveliko desetino in puntarski mernik, Rokcu pa se je srce trgalo, ko je gledal, kako gine zlato, dragoceno žito, v nenasitne grajske vreče. Obema, očetu in sinu, je bilo v duši, kakor da je zaživel v njima ded Jernej, ki je bil še svoboden kmet, prepasan z mečem kakor graščak, in pravi in edini lastnik vse domače zemlje. Ta ded Jernej pa je izročil vso svojo zemljo v last graščaku. Toda ni mu je podaril tako, da bo brezpraven suženj kot vol v hlevu

in last graščakova, s katero dela, kar hoče. Takrat so napisali v urbarje dedove pravice in graščak se je slovesno zavezal, da jih bo spoštoval in deda varoval. Kje so zdaj te pravice, kdo se meni še zanje, kako varuje ta graščak in oskrbnik Rokčev dom? Še pod prejšnjim grofom sta živela ded Rok in stari gospod mirno med seboj, novi grof pa že gleda na tlačana kakor na starega poganskega sužnja. Kakor bi ne bil prelil sam Jezus Kristus svete Rešnje Krvi na križu za vse uboge in brezpravne in jih odrešil za vse večne čase. Sam hudobec je zanesel med ljudi denar, da gospoda laže izžema tlačana in si kopiči bogastvo. Vsaka prošnja ali pritožba je že kaznovana z ječo, vaški shodi se ne sklicujejo, starih domačih županov ni več, tlaka je vedno hujša, dajatve rastejo kot gobe po dežju. Kmet je na slabšem kot vol v hlevu, saj za tega skrbi vsaj tlačan.

Desetina je bila pobrana in odpeljana na hrib. Z bridkostjo v srcu so gledali tlačani v svoje shrambe, ki so bile le na polovico napolnjene z žitom. Kakor ptica roparica je visel v zraku spomin na strašno lakoto pred nekaj desetletji, ko so ljudje lovili miši in podgane, kuhali seno in korenine in se lotili celo mrličev. Vedno bolj je navdajal tlačane strah, kaj bo pozimi. Da bi se vsaj malo oskrbeli za najhujše čase, če pridejo, so nabirali po gozdu žir, razne korenine, robidovo listje in podobno zelenjad.

Rokec je letos prvič v vsej bolečini občutil, kaj mu je dom. Zdaj je imelo delo zanj čisto drug, mnogo, mnogo globlji smisel. Ne gre v prvi vrsti zanj, ampak za očetovo hišo, za dom in rod. Doslej je stala očetova hiša nekako trdno že sama od sebe, zdaj pa se je vse zamajalo. Očetova in materina podoba je dobivala

trpkejše poteze in oba sta bila mnogo bolj njegova, lepša in močnejša v svoji bolečini, ko se borita za dom.

»Lej, Rokec,« je dejal некоč oče Rokcu in Magdalenci, »ded Jernej je umrl za črno kugo, deda Roka so ubili Turki, ko je branil našo hišo; naš rod in zemlja sta pa še tu. Tudi mi jo bomo obvarovali skozi vse nesreče, le poguma ne smemo izgubiti. Letos bo hudo, pa bo tudi to prešlo. Roke moramo imeti kot klešče.«

Res se je zgodilo tako, kakor je oče govoril, in je bil vsak član družine kakor del klešč, ki držijo očetovo hišo, njive in polja. Ves dom je ležal kakor bridko lepa pesem v njihovih srcih, ki je zanj vredno tudi umreti, če bo treba, kakor sta umrla deda Rok in Jernej. Nevidna sila je družila in spajala brez besed vse domače in jim ukazovala delo. Še Micka in Izidorček sta se uklenila v ta začarani krog, čeprav še nista doumela vsega trpljenja in bolečine za dom. Micka je pomagala materi v hiši pri kolovratu in domačem opraviilu, Izidorček v hlevu in na polju.

Spet je prišla pomoč. Koza Rjavka je vrgla kozlička, kmalu nato pa je imela še koza Pisana dva mladčka. Tudi dva jagnjička sta priblejala na svet. Eden je bil Urhkov, drugi Mickin, Izidorček pa si je izbral kozlička. Kmalu so bili otroci, kozlički in jagnjički ena sama družina. Vsi so se dobro razumeli: otroci so govorili, kozlički in jagnjički blejali in skakali. Zdaj sta tudi prašiča dobila spet svoj delež mleka. Težka skrb pa je še ležala nad družino. Krava Liska, rednica hiše, ki se je že tako lepo vživela v novi dom, ni bila njihova. Kadar koli jo je Rokec pogledal, ga je ta misel zbolela v srcu. Kakor da mu gloda črv v možganih, mu je vedno rilo po glavi, kako bi si prihranili denarja, da bi jo plačali.

Kmalu je spet nov dogodek razburil vso vas in glas o njem je šel bliskovito daleč po deželi. Ljudje so se trkali na prsi v temni slutnji strašnih časov, ki prihajajo.

Oskrbnik je namreč spet sklical tlako, da bodo zorali grajske njive za ajdo, ozimino, repo in drugo zelenjad. Nekega dne se je silno razjezil nad tlačani, da niso prignali dovolj volov za vprego v voz in plug. Ker je povsod iskal in videl samo znake za upor, boječ se za svojo oblast, je besen ukazal hlapcem, naj dva najmočnejša fanta-junca vprežejo v plug. Res so jih hlapci zgrabili in vpregli, ne da bi se kaj branila. Ker pa nista potegnila, je priskočil oskrbnik in mahal besen z bičem po njima. Tedaj je nekaj fantov skočilo nanj in ga pobilo na tla. To je bil za ves grad očiten upor. Oskrbnik je divjal, da je vse tre-

petalo pred njim, graščak pa je ukazal, naj upor z vsemi sredstvi zatro. Bil je prepričan, da je tlačanom že preveč popustil, le sila jih bo še ukrotila. Oba fanta, ki sta bila vprežena, so vrgli v ječo, ostali pa so zbežali v mesto, kamor ni segla težka roka graščakova. Grad na hribu je bil še večji in težji in strašnejši. Spet so poizvedovali za kovačem, ki so ga obdolžili, da je on fante nagovoril k upor.

Rokcu so se ob tem dogodku spet močnejše obudili v duši spomini na strašne podzemske ječe, kjer ga je žrla podgana in bi bil kmalu umrl. Fanta sta se mu strašno smilila in v mislih je bil z njima skupaj v ječi. Toda čim strahotnejši so bili spomini, tem svetleje mu je v duši vstajala kakor iz lepega sna podoba deklice, ki ga je rešila. Zdaj je ni več na gradu, za kazen so jo nekam odpeljali. Zato je zdaj grad še bolj mrk, še bolj črn. Uboga fanta!

Ljudje so skrivnostno šepetali, da bo prišel kovač s cesarjevim pismom in kmečko vojsko in bo rešil jetnike. Rokcu pa se je včasih, ko je šel mimo hriba in se je ozrl na grad, zdelo, da vidi grajsko deklico z zlatimi kitami, ki odpira črne ječe in rešuje jetnike.

Nekoč, ko sta se vračala z Magdalenco od Lehčevca domov, se ni mogel več premagovati. Sedla sta kraj pota v vinogradu in šepetaje ji je pripovedoval, kar je bilo najlepšega v njegovi duši — o skrivnostnem dogodku v grajski ječi. Ves je gorel v navdušenju. Tako srečen je bil, ko je videl Magdalenco, kako verno in skoraj pobožno ga poslušala. Hrib in griček sta žarela v večerni zarji, ki je bila kakor sij ognjenega morja razlita čez polovico neba. Dišalo je po prekopani zemlji in zorečih vinogradih. Pokrajina se je potapljala v zarjo kakor v mehke sanje. Ostri obrisi

so izginjali in se modro-rdeče barvali. Nekaj dobrega in lepega se je razlivalo z neba po vsej zemlji. Rokec in Magdalenca sta poltiho govorila, besede so jima kar vrele iz duše. Bilo jima je vse, kakor da živita v lepi pravljici.

Nenadoma je pridirjal izza grička na iskrem vrancu grajski oskrbnik. Rokec in Magdalenca sta hitro vstala in ga pozdravila: »Hvaljen bodi naš Zveličar Jezus Kristus.«

»Smrkavec!« se je zadrhl v tujem narečju na konju oskrbnik, zamahnil z bičevnikom in spodbodel konja v dir. Konj se je vzpel na zadnji nogi, zahrzal in zdirjal naprej.

»Nikoli mi ne bo odpustil,« je vzdihnil Rokec in gledal za oskrbnikom, ki je v divjem diru zavil po strmem potu proti gradu.

Rokec in Magdalenca sta se prijela za roke in odhitela proti domu. Nekaj neznanega, črnega ju je grabilo za dušo, čemur nista vedela imena. Proti koncu grička na ovinku ju je srečal Frluga. Spet se je smehljaj in pomiloval Rokca. Nenadoma ga je prijel za roko in mu stisnil vanjo srebrni denar. Rokcu je bilo, kakor da ga je speklo v dlani in sam ni vedel, kdaj je izpustil kovanec na tla. Nato sta z Magdalenco zbežala proti domu, ne da bi se ozrla nazaj.

»Pobalin,« se je jezil Frluga, ker spet ni nič izvedel. Grof je mrk in teman in ne govori dosti, odkar je Rokec tako tajinstveno izginil iz gradu. Tudi o kovaču bi mu lahko kaj povedal, saj zato ga je oskrbnik zaprl skupaj z njim. Morda je celo on tisti, ki je naščuval fante proti oskrbniku.

Frluga si je obrisal z robcem oči, kakor da ne vidi dobro, nato si je zapel suknjič in zavil v vas.

Bližala se je zima. Jesenski pridelki so bili nekoliko obilnejši, le vino je bilo kislo, ker je zadnje čase nastopilo deževje. Spet so drdrali grajski vozovi skozi vas, pobirali desetino in jo vozili v grad. Grajski niso jemali kislega vina, zato so morali tlačani odrajtovati staro vino. Kdor ga pa ni imel, je moral kupiti boljše. Rokčevi niso imeli ne starega vina, ne denarja. Sosed Janšč jih je rešil in jim ga je nekaj posodil, kljub temu pa je moral še najstarejši Urhkov kozliček v grad. Urhek je jokal, pa ni nič pomagalo. Preden so ga odpeljali, ga je objel in pobožal. Ko so ga gnali skozi vas, je meketal, Urhek pa ga je od daleč spremljal do vznožja hriba. Vso pot ga je tiho klical.

Nato je prišla tlaka in voz za vozom se je vil po strmem hribu in izginjal v grad. Obeh fantov še niso izpustili in nihče ni vedel, kaj se godi z njima. Nekaj so jih spet polovili in odgnali na vojsko proti Benečanom. Vas je postajala nemirna in množila so se čudna znamenja. Nekoč je opolnoči bilo v cerkvici na gričku plat zvona. Nihče ni vedel, kdo je zvonil, nekateri so govorili, da duša stare kovačice.

Pri Rokčevih pa se je pripetil v teh dneh dolgo pričakovani veseli dogodek. Krava Liska je dala domu mladiča. Bila je telička, bodoča krava, rednica hiše. Spet se je zbrala vsa hiša v hlevu in vsi so bili srečni. Liska je bila odvezana. Važno je stopicala po ograjenem prostoru in še bolj važno pogledavala domače. Na tleh je ležala telička pšenične barve z belo liso po hrbtu in belo glavo, le čelo je bilo spet pšenične barve. Ležala je čudno zleknjeno; trudno je privzdigovala glavo in včasih nerodno poskušala vstati. Liska je bila vsa nemirna, lizala je telička in venomer po-

mukavala. Oče jo je gladil po hrbtu, mati ji je prinesla v škafu toplih oblodov, Rokec pa je potrosil telička z otrobi, da ga bo Liska rajši lizala. Nato je mati pomolzla Lisko, da naredijo iz prvega mleka sir, oče pa je prevezal teličko z belim prtenim trakom. Čez nekaj časa je telička spet poizkušala vstati, stegnila je prednji nogi in se trudila, da bi se postavila nanje. Ko sta ji pomagala na vsaki strani oče in Rokec, je šlo. Telička je prvič stala; vsa se je še tresla, noge so se ji šibile, glava omahovala. Nerodno je prestopila in naredila nekaj korakov, nato pa je omahnila na tla. Liska je šla vsa v skrbah za njo, nemirno stresala z glavo in mukala.

Zdaj, ko je imela Liska telička, so domači čutili, da je postala še bolj njihova, da je še bolj spadala k hiši in domu. Niti misliti si niso mogli, da bo morala spet kmalu zapustiti hišo in oditi na svoj stari dom.

»Po glavi mi gre, kako bi jo kupili,« je dejal oče, »morda bi jo Lehčevce le prodal. Nekaj bomo dobili za kozlička in jagnjička, vino pa bo šlo letos bolj v denar. So še drugi stroški, nekaj pa bo le ostalo za kravo.«

Kakor lepa, svetla misel so šle te očetove besede skozi srca vseh domačih. Spet bi dom bolj trdno stal, brez Liske v hlevu pa ni pravega doma.

»Oče,« je vzkliknil Rokec. »Kaj ko bi šla midva z Magdalenco na zimo v mesto služiti. Morda bi se nama le posrečilo.« Dolgo so že ležale Rokcu te besede v duši, zdaj jih je izrekel. Tvegati je treba, brez tega ni v življenju uspeha.

Oče ga je pogledal, oči so se mu zaiskrile in ga pobožale. Nato je počasi spregovoril: »Ne silim vaju, majhna sta še, toda branim tudi ne. Letos nas bo na zimo pri skledi preveč v hiši. Težko je priti v mesto.

Če pa hočeta, lahko poizkusimo.« Oče je navidezno mirno govoril, v resnici pa so se mu besede v bolečini trgale iz duše. Bil je ponosen na oba, na Rokca in Magdalenco.

Besede so bile izgovorjene in so ostale v hiši. Sprva so bile vsem nekam tuje in neprijazne, toda vedno bolj so se zajedale v srca in duše in postajale resnične.

Pozno jeseni, ko so se zbirale lastovice na zvoniku cerkvice Matere Božje, je nekega zgodnjega jutra pripeljal oče oba kozlička in jagnjička pred hišo. Mati je obesila Rokcu čez ramo platneno torbo in zložila vanjo nekaj kruha, sira in perila. Prav tako torbo je dobila Magdalenca, oče pa si je oprtal vrečo na hrbet. Bila je še tema, nebo je bilo čisto in jasno in po vsej pokrajini je bila razlita mesečina. Kozlička sta meketala v jasno, hladno noč, jagnjička blejala. Mati je pokrižala Rokca in Magdalenco in ju poštropila z blagoslovljeno vodo. Nato so odšli. Spredaj sta šla Rokec in Magdalenca, za njima kozlička in jagnjička, zadnji pa je stopal oče.

Mati je gledala dolgo za njimi. Še ko jih ni bilo več videti, ne slišati meketanja kozličkov, so jih njene oči iskale skozi temo v daljavo...

Mir in tihota sta vladala vsepovsod. Očetova hiša je bila nenavadno velika in lepa, vsa obsijana z mesečino.

7.

Oče je na sejmu kmalu prodal oba kozlička in jagnjička. Z Rokcem in Magdalenco pa je hodil dva dni po mestu. Povsod so ju lepo in vljudno odpravili, nazadnje so le vzeli Magdalenco pri nekem bogatem židovskem trgovcu za pestunjo, Rokca pa je sprejel neki čevljarski mojster. Vprašal je očeta, zakaj ima

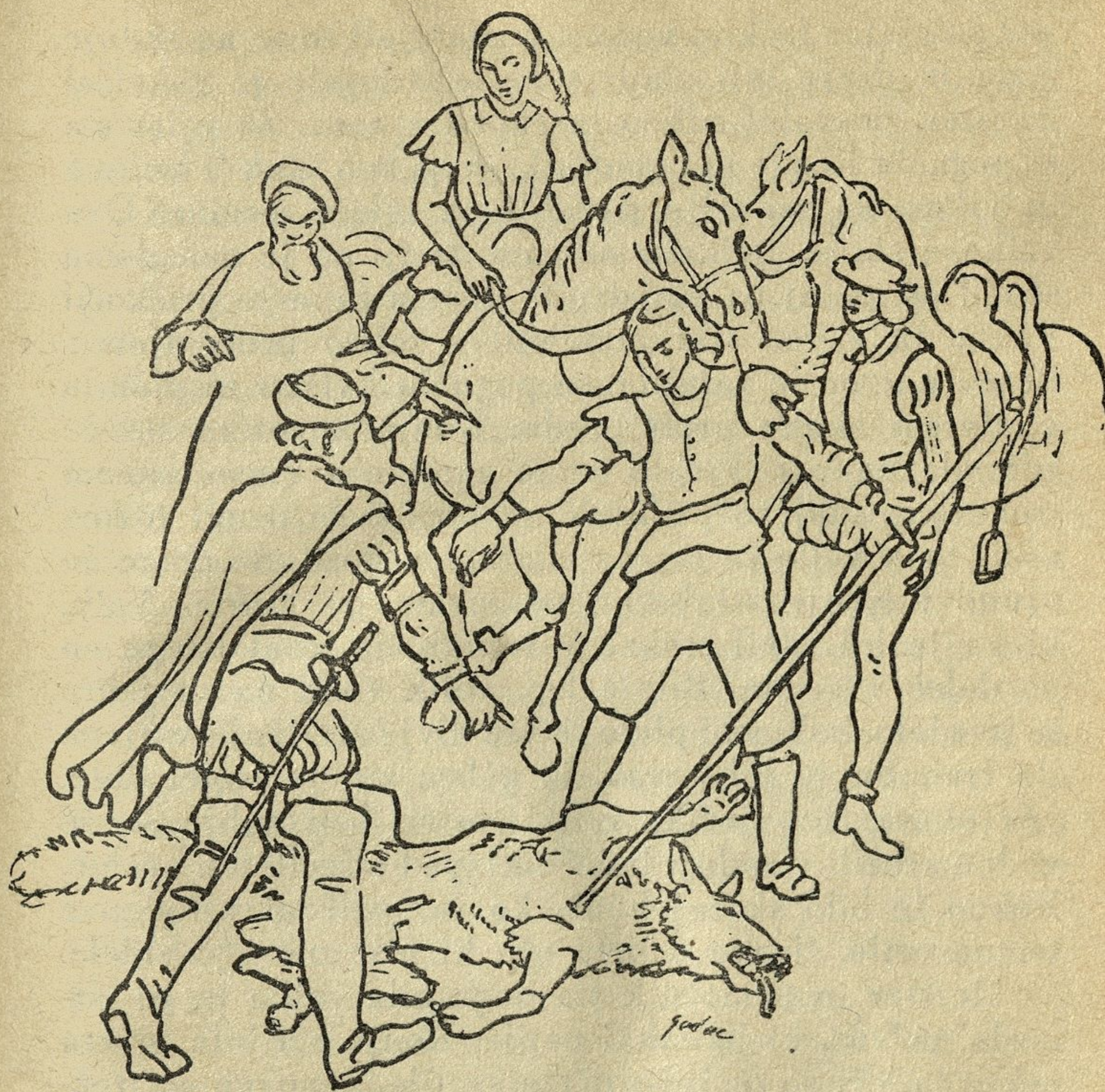
fant znamenje na čelu. Ko mu je oče povedal, kako je branil njega pred udarci in kako je bil zato zaprt v ječi, ga je dobrodušni mojster vzel v hišo. Meščani in plemiška gosposka si namreč niso bili kaj preveč prijazni. Tako sta Rokec in Magdalenca ostala prvič sama v tujem mestu med tujimi ljudmi. Oče je upal, da graščak ne bo vrtal preveč v te stvari, ker se bo bal, da bi se ne izvedelo med tlačani, kako je njegova lastna hčerka rešila Rokca iz ječe. Čim bolj daleč je Rokec, tem bolje je zanj in zaenkrat tudi za Rokca. Frluga ga vedno zasleduje in hodi kot senca za njim, to ne pomeni nič dobrega.

Obema, Rokcu in Magdalenci, je bilo sprva hudo pri srcu. Prvo noč sta oba tiho jokala v svojih posteljah. Vse jima je bilo tuje in neznano, čisto drugače kakor na vasi. Drugačni so bili ljudje, drugačne hiše in sobe, drugačne mize, obleke in postelje. Vse, prav vse je bilo drugače, še celo govorica ni bila prav taka kot doma. Čutila sta, da nista prišla samo med tuje ljudi, kakor bi prišla v neznano vas, ampak je bilo v mestu še nekaj drugega, mnogo, mnogo bolj tujega, kar se ne da povedati z besedami. V to drugo, neznano, se nista mogla tako lahko vživeti.

Rokec se je prej privadil novemu mestnemu življenju kakor Magdalenca. Debelušasti mojster je bil prijazen z njim, vrh tega pa je bilo zanj toliko novega, da je imel le malo časa misliti na dom. V prostorni sobi so sedeli za čevljarsko mizo, polno orodja, žebljev, lesenih klinčkov in podobnega, štirje pomočniki in vajenec Pavlek in ves dan pridno delali: lepili, šivali, vrtali, rezali, zbijali, gladili. Včasih so zapeli, pomagal jim je tudi star, že oguljen kos v kletki na steni. Mojster je urezaval, jemal mere in pazil na lepe oblike čevljev, mojstrica in domača hči sta štepali, posprav-

ljali in kuhali. Dva pomočnika sta bila že starejša moža, eden izmed njiju bradat kot divji mož, dva sta bila še mlajša, večji je bil domači sin. Tudi Pavlek bo postal vsak čas pomočnik in se je že pripravljaj na veliki dan, ko ga bodo slovesno sprejeli med pomočnike. Rokec se je kmalu seznanil z njimi in jim pridno pomagal pri delu. Močil je podplate, kuhal klej, vlekel dreto in raznašal stare in nove čevlje po mestu. Kmalu je tudi že krpal stare čevlje. Marsikje pri bogatejših ljudeh je tudi njemu kaj padlo v žep. Včasih sta šla z mojstrom na semenj prodajat čevlje. Takrat je bilo najlepše. Peljali so se ponoči na velikem pokritem vozu ali pa že dan prej v oddaljenejša kraja. Mojster je poganjal konje, Rokec in še en pomočnik pa sta sedela na zabojih in pazila. Vsi trije so bili oboroženi zaradi roparjev. Popotovalo je več trgovcev skupaj, da so bili bolj varni pred napadi. Eden je jahal pred vozovi kot straža, ki se je navadno izmenjavala. Imel je preko rame obešen rog, da je zatrobil, če se mu je zdelo kje kaj sumljivega. Tudi Rokec je že enkrat stražil. Tesno mu je bilo pri srcu, vendar je bil poln samozavesti in moči, ko je jahal na konju pred karavano v tiho jasno noč, še bolj pa, ko so popotovali skozi gozd, poln črnih, strahotnih senc, ki so kar rasle pred njim. Ves je bil on sam, napeto je poslušal in pazno gledal s konja naokoli. Včasih je zalajala nekje daleč divja zver ali zaskovikala nočna ptica, včasih so se prihuljeno valile iz teme proti njemu črne postave, pravi pravcati roparji. Že je zagrabil za rog, toda kmalu je spoznal, da so to le obrisi grmovja in štorov.

Nekoč v zgodnji zimi so se peljali proti večeru na sankah skozi velik gozd. Tedaj je sredi drobnega cingljanja kraguljčkov zatrobil rog. Vsa karavana se je

nemirno zganila. Rokcu je v prvem trenutku zatrepetal srce, takoj nato pa je postal miren, kakor bi ojeklenel. Nič se ni bal, ena sama misel ga je prevzela: braniti se. »Volkovi!« je šel krik od voza do voza. Vozniki so udarili z vso močjo po konjih. Mojstrov voz je bil zadnji. Iz temne goščave so planili trije kosmati volkovi naravnost pred konje. Ti niso mogli

več zdirjati s težkim vozom, postavljali so se na zadnje noge in divje bili okoli sebe. »Nadnje!« je zakričal mojster, pograbil sulico in skočil z voza. Za njim sta se pognala Rokec in pomočnik, dolg, suh fant. S krikom in vikom so vsi trije navalili na tuleče mrcine. Dva volkova sta se umikala sulicam, tretji pa je nenadoma skočil od zadaj na mojstra. V tistem hipu je priskočil Rokec in z vso silo zamahnil s sulico proti njemu. Besneča zver je zatulila, se pognala kvišku in planila v divjem skoku proti gozdu. Konja z vozom sta že zdirjala naprej. Vse to se je zgodilo v enem samem trenutku. Zdaj so prihiteli na pomoč še drugi tovarniki, toda volkova sta že zbežala v gozd. Še dolgo je njuno tuljenje strahotno odmevalo po gozdu. Volk, ki ga je bil ranil Rokec v trebuh, je ležal iztegnjen ne daleč v gozdu. Bil je lep, velik volk, na prvi hip se je zdelo, kakor bi plalo še vse divje življenje v njem. Po trebuhu je bil krvav, iz gobca mu je molel dolg, ves okrvavljen jezik, veliki, ostri, beli zobje so še vedno grozili v zadnji bolečini izpod sršočih mu nosnic. Rokcu je bilo skoraj hudo, ko je pogledal v njegove temnosvetle, široko odprte oči, ki niso nič več videle.

Mojster in pomočnik sta pograbila volka in ga odnesla na voz, ki je čakal nanje. Konja sta bila še vsa nemirna, oči so se jima divje svetile, nemirno sta rezgetala, strigla z ušesi, hrzala z nosnicami in vohala po ozračju. Ko sta začutila mrtvega volka, sta visoko dvignila glavi, prhala in kopala s prednjimi nogami. Desni konj je krvavel na eni nogi in so mu jo obvezali. Mojstru se ni zgodilo nič, le obleka po hrbtu je bila raztrgana.

Vozovi so se spet premaknili in oddrseli naprej v gluho noč.

»Korajžen si bil, Rokec, čvrsto srce imaš,« ga je pohvalil mojster. Vzel je iz notranjega žepa v suk-njiču veliko usnjeno mošnjo, jo odvezal in stisnil Rokcu v roke nekaj srebrnih kovancev.

»Za novo obleko,« mu je dejal in ga potrepljal po rami.

»Za kravo Lisko,« je Rokcu srce od veselja zatre-petalo.

Kmalu so prispeli v mesto. Zapeljali so na trg in nato na dvorišče gostilne pri Zlatem rogu. Izpregli so konje in jih odgnali v hlev. Na dvorišču je bilo že nekaj drugih sejmarskih vozov. Noč so prespali na vozu. Psi naokoli so lajali in se trgali z verig, ko so zavohali mrtvega volka. Rokec ni dolgo zaspal. Slonel je na zabojih, pokrit s težko odejo. Telo mu je bilo utrujeno, toda duh se mu je po današnjih dogodkih ves razživel. Mislil je na očeta, na dom, na Dimko in Lisko, na Magdalenco in grajsko deklico. Na vse, vse, kar je v zadnjih dnevih pomenljivega doživel. Tako daleč je bilo zdaj vse to. Ob današnjem dogodku se mu je vse še bolj odmaknilo, obenem pa tudi pribli-žalo, da je skoraj čutil topli dih domačih. V jutranjem hladu so mu bile misli vse jasne in čiste, v duši vse svetlo. Čutil je okoli sebe veliko, jasno noč. V njegovi duši je bila radost in bridkost. Volk je ležal poleg njega, še mrtvemu so se divje svetile oči. Rokec se je tiho sklonil nadenj in ga rahlo pobožal. Bilo mu je, kakor da ga opaja dih tujega, neznanega življenja. Kamor koli se ozre, gledajo nanj temne in svetle, divje in žalostne volkove oči. Utrujenost se ga prijemlje, prijetna toplota se mu razliva po telesu, vse polno je volkov, vse črno jih je, vsepovsod temne, kakor ogenj sijoče volčje oči. Glava mu je zdrknila na mrtvega

volka in je zaspal. Kmalu je v sanjah stegnil desnico in tovariško objel svojega mrtvega druga.

Drugi dan navsezgodaj, ko so še žarele zadnje zvezde na nebu, ga je mojster poklical. Zapeljali so voz na trg, postavili kolibo in razmestili po njej nove, lepe čevlje. Tudi volka so obesili na steno in ljudje so ga hodili gledat. Občudovali so volka, še bolj pa malega, pogumnega Rokca. Nazadnje je kupil volka zaradi lepe kože mestni sodnik. Polovico denarja je dobil Rokec.

»Za kravo Lisko,« mu je spet zapelo v srcu.

Magdalenci se je godilo slabše. Židinja, pri kateri je služila, je bila sitna in nataknjena. Silno se je bala in večno je trepetala za svojega malega razvajenčka. Če je le malo zakašljaj, že je bilo vse narobe v hiši. Magdalenca je ob mislih, kako hudo je doma, vse potrpeča.

Nekoč pa se je Magdalenca gospé zelo prikupila. Bili sta z otrokom na izprehodu doli ob Krki v drevo-redu. Magdalenca je peljala voziček. Voda je bleščala v soncu, kot bi bilo po njej razlito samo zlato. Vrbe na bregovih so se lepo odsevale iz čiste vode, nad njimi pa se je v neizmernih globinah bočilo jasno nebo. Dišalo je že po pomladni zemlji, ki je vsepovsod silila iz južnega snega. Obe, gospa in Magdalenca, sta bili prevzeti porajajoče se nove pomladne toplote in zamamljeni sta gledali to mlado sončno lepoto.

Nenadoma se je pritepel od nekod velik črn pes in ju napadel. Gospa je kričala, Magdalenca pa je hitro z lastnim telesom pokrila otroka, ki je sedel prestrašen v vozičku. Pes je skočil nanjo in jo vgriznil v roko, toda otrok je bil rešen. Priteklo je nekaj moških in odpodilo hudega psa. Gospa se je vsa raz-

burjena in ganjena sklonila k Magdalenci in jo objela, prvič je bila iskreno dobra z njo, odkar je bila v njeni hiši. Magdalenci je bilo po dolgem času spet lepo v duši, da niti bolečin na roki ni čutila. Doma so poklicali hitro zdravnika, da ji je obvezal rano na roki. Zelo so skrbeli zanjo, da je kmalu ozdravela. Gospa ji je podarila novo obleko in nekaj srebrnega denarja.

»Vzemi, Magdalenca, ker si bila tako junaška,« ji je rekla in jo pogladila po laseh.

»Za kravo Lisko,« je zašepetalo Magdalenci veselo v duši. V nedeljo jo je obiskal Rokec. Obema je ležalo nekaj lepega in močnega v duši, ko sta preštevala denar za kravo Lisko. V duhu je bila med njima, močna, stasita, z lepo zakrivljenimi rogmi in svetlimi očmi.

8.

Tisto leto je pozno zapadel sneg, kakor bi hotel sam pomagati tlačanom, da bodo lahko prebili zimo. Šele o božiču je pobelil vas in griček s cerkvico, hrib in črni gozd, polja in vinograde, hribe in gore tam daleč na obzorju. Tihota je zavladala vsepovsod, ptiči so se približali vasem, ponoči je tulil volk od lakote za vasjo in oprezal okoli hlevov.

Proti pomladi je že pričelo nekaterim tlačanom pri-manjkovati kruha in sena. Mešali so med žito žir, živini pa so pokladali tudi sesekljano slamo, vejevje in nastilje. Vse je komaj pričakovalo prvega pomladanskega mladja in zelenja. Bog se jih je res usmilil. Zgodaj je skopnel sneg, da bo zemlja hitro rodila.

Črni grad na hribu se ni zmenil dosti za tlačane. Bil je bogato založen in ves dan se je valil gost, črn dim iz grajskih dimnikov. Šele na pomlad so ponudili

grajski tlačanom nekaj žita, da bodo lahko posejali svoje njive in jeseni odrajtali desetino.

Rokčev oče Vid ni dobil nič, kajti oskrbnik je bil še vedno ves besen nanj. Ker so Rokca prekmalu izpustili iz ječe, se je čutil premaganega. Posebno ga je grizlo, ker še do zdaj ni mogel zvedeti, zakaj se je to zgodilo. Frlugi je že zagrozil, da ga bo dal pretepsti. Grof je molčal kot grob in ni hotel ničesar slišati o Rokčevih. Ukazal pa mu je, naj pusti Rokca pri miru. Ali je to znamenje, da je padel pri grofu v nemilost? Morda. Zdaj je še bolj trepetal za svojo službo. Tolažil se je le s tem, da mu je naročil grof, naj zatre vsak poizkus upora s silo in ječami. »Hudi časi so,« mu je dejal. »Tlačani sklepajo tajne zveze. Za našo kožo gre. Sli mi prinašajo hude vesti.«

Res je kmalu strašen dogodek razburil in razgibal vasi po vsej deželi. Kakor blisk je šla od vasi do vasi novica, da so v Kočevju tlačani ustrelili grofa Turna in njegovega oskrbnika in se polastili gradu. Oba sta bila že dolgo znana po vsej deželi kot največja krvoloka. Nekaj težkega kakor svinec je leglo v ozračje. Plaz se je utrgal, ta občutek je ležal kakor gora na tlačanih in gospodi: zbirata se dve silni vojski, kmečka in gosposka, ki se bosta bíli za staro pravdo, za katero je sam Kristus prelil svojo kri na križu. Za vse večne čase bo zmagala pravica. Kar je bilo že dolgo prerokovano po znamenjih, je zdaj napočilo. Tudi cesar in meščani so stopili na stran tlačanov. V Ljubljani že zborujejo in tja so prišli tudi cesarski odposlanci. Vse se dviga proti tuji gospodi, ki tepta in gazi pravice domačinov. Klic: »Le vkup, le vkup, uboga gmajna,« je šel in se razlegal od vasi do vasi, iz kraja v kraj, iz dežele v deželo.

Dan za dnem so prihajali glasovi o novih dogodkih, ki jih je ljudsko domoljubje še povečavalo. Gradovi padajo in gorijo pod udarci tlačanov. V Škofji Loki gori nad Ljubljano vodi tlačane v boj neki Klander, strašen človek, ves razrezan v obraz, z enim samim očesom. Gospoda sama ga je tako pohabila. Grad je že padel in tlačani so si razdelili vse žito in vino. V Radovljici zbira kmečko vojsko neki golšasti krojač. Ura sodbe in obsodbe za vse trpljenje se bliža.

V vasi se je nenadoma spet pojavil kovač Kušter. Ponoči v temi je obiskal nekatere vplivnejše tlačane in jih s križem v roki rotil, naj zberejo kmečko vojsko.

»Tlačani vse dežele se zbirajo, da vstanejo za staro pravdo kot en mož. Naj mu pogine vsa živina v hlevu, polje naj nikoli več ne zeleni tistemu, ki bi omahoval ali odpadel. In ko bo umrl, naj ga zemlja izbruhne iz sebe in psi ga naj raztrgajo,« tako je govoril ljudem.

Tudi k Rokčevim je prišel. Mati se je razjokala, ko je zaslišala iz teme njegov rezki, strastni glas, oče pa je trdo spregovoril: »Ne jokaj, zdaj ni čas za to. Čaka nas trda borba za staro pravdo. Naša pest bo zmagala, če jo bo vodila pamet in ne krvavo maščevanje.«

Vas je postala po prvih burnih dogodkih na videz spet mirna. V resnici pa je preživljala svoje najnemirnejše in najusodnejše dni. Vsi so čutili, da gre zdaj za vse. Skrivaj so prihajali odposlanci iz sosednjih vasi, pa tudi iz oddaljenejših krajev. Spoznavali so se po tajnih znakih in ustanavljali veliko kmečko zvezo, ki bi zajela tlačane vseh treh dežel in zahtevala nato pravice. Vodstvo v vasi je prevzel Rokčev oče in še dva druga tlačana. Vse je šlo dobro in po sreči, le nekaj tlačanov je še omahovalo, Frluge pa ni bilo skoraj nikjer več videti.

Tudi grad se je pripravljaj na boj. Kopali in širili so jarke okoli gradu, zabijali vanje priostrene kole, na obzidje pa so nosili kamenje in orožje. Nekega dne je jahala na grad skozi vas močno oborožena četa konjenikov. Prihajali so tudi glasovi, da zbira plemstvo veliko vojsko, ki bo udarila na tlačane.

Neke noči je zagorel Frlugov dom. Rdeči jeziki plamenov so švigali visoko proti nebu in strahotno osvetljevali vso vas in pokrajino daleč naokoli. Še cerkvica na gričku je bila vsa rdeče osvetljena. Nihče ni gasil, nihče tolkel plat zvona, le Rokčev oče je planil v hlev in odvezal živino. Pogorelo je vse do tal, hiša in hlev.

Frluga se je rešil. Videli so ga, kako je na pol oblečen bežal z družino proti gradu. Na vas je legel težak, moreč vzduh pogorišča.

»Slabo znamenje za našo stvar,« je rekel Rokčev oče sosedom. »Maščevanje sili iz ljudi, ko je na mestu samo boj za pravico in nič drugega.«

Naslednjo noč kmalu po polnoči je nekdo močno potrkal na okno Rokčeve hiše. Oče je vstal in pogledal skozi okno v temno noč. Zunaj je stal neznan moški, odet v dolgo suknjo. Ko ga je oče vprašal, kaj hoče, je odgovoril, da prihaja iz mesta in prinaša važne novice od Rokca. Prosil ga je, naj mu odpre, ker je zunaj mraz in je lačen. Oče je odšel v vežo, odprl vrata in stopil na prag. Tedaj so nenadoma planili nanj iz zasede štirje oboroženi moški, ga zgrabili za vrat, položili na tla in uklenili. Oče je zaklical na pomoč, toda oni so mu zamašili usta in ga vrgli na voz, ki je pridrdral izza ovinka. Voznik je udaril po konjih, ki so v divjem teku zdirjali po vasi. Mati je na očetov klic planila k vratom, toda bila so zaprta. Klicala je skozi okno na pomoč in neznani moški je zbežal od vrat. Otroci so se zbudili in jokali. Mati jim je ukazala,

naj jo počakajo doma, nato se je ogrnila v odejo in stekla bosa v noč. Daleč pred njo je drdral proti gradu v divjem diru voz in odmeval votlo v temno noč.

Tisto noč so odpeljali grajski tudi tlačana Janšča in Bidla. »Grad se čuti slabega, da mora ponoči ugrabljati tlačane,« je šla sodba od ust do ust.

Čez dva dni je odšla Rokčeva mati v mesto po Rokca in Magdalenco, da bosta namesto očeta zorala in posejala njive. Težko je stopala po razmočeni zemlji in molila rožni venec.

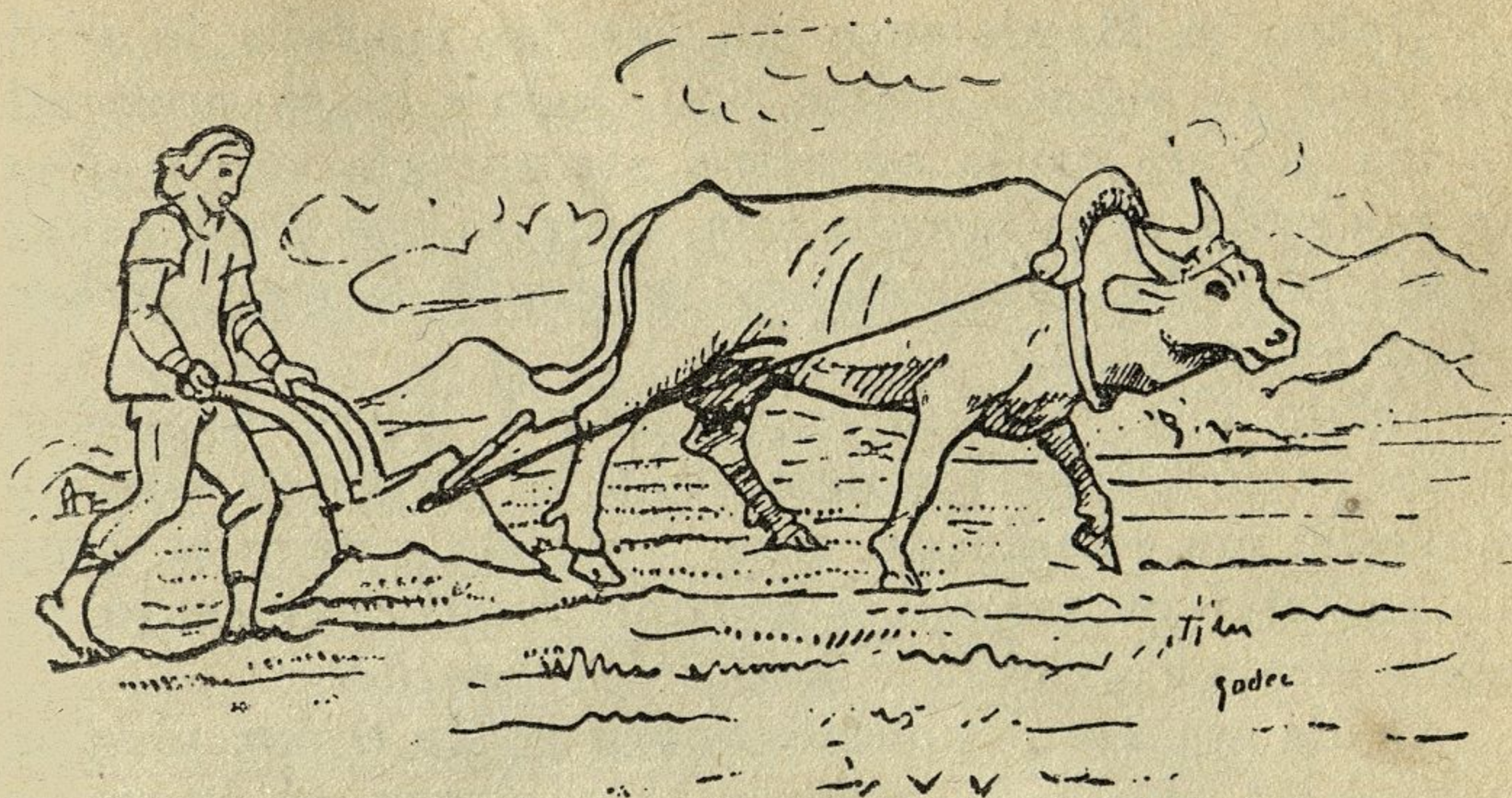
9.

Rokec in Magdalenca sta bila spet doma. Krava Liska je bila njihova, oba sta šla h kmetu Lehčevcu in plačala kravo. Zdaj je imel dom rednico, toda temelji hiše so se znova še huje zamajali.

Nikjer ni bilo več očeta, ne v hiši, ne v hlevu, ne na vrtu, ne na polju med njivami. Prvič je bil dom brez očeta — gospodarja. Mati je hodila kot senca okoli. Micka in mala bratca pa so samo vprašujoče gledali okoli sebe, kakor da ne doumejo, kaj se je zgodilo. Najhuje je bilo, da je živel oče v spominih povsod, v resnici pa ga ni bilo nikjer. V Rokčevi in Magdalenčini duši so se kar kopičili spomini nanj. Kamor koli sta šla, povsod je bil oče v duhu z njima. V hiši je sedel za mizo, v hlevu je krmil živino, pred hišo pospravljaj, zdaj sta ga videla na tej, zdaj na oni poti, ko je prihajal z dela domov, na polju oral in sejal.

A je živ in resničen, le k njemu ne moreta. Če ga pokličeta, ga že ni več. Črna, smrdljiva ječa jima zazija v srcu.

Toda zemlja kliče, njive kličejo svoj večni ukaz. Rokec je očetov namestnik, z vso mladostno silo se je v njem oglasil gospodar. Čutil je, kako se je z vso svojo težo nanj prevalil dom. Oče, deda Rok in Jernej, so se mu oglašali v krvi, on je danes na domu njih naslednik, na njem sloni vse.

Drugi dan zarana je poklical Magdalenco, ki je še spala. »Orat, Magdalenca!« ji je zaklical.

Sestrica je odprla oči in zakričala, ker se je spomnila očeta. Polagoma se je zavedela in vstala. Šla sta v hlev, napregla voli v voz, naložila plug in pognala v hladno jutro. Nebo je bilo čisto in jasno, izza obzorja so že prodirali prvi svetli žarki in rdečili nebo in zemljo, nad poljem je ležala lahna meglica. Tu pa tam je zažvrgolel ptič, zakričala vrana, nekje je tekel zajec v velikih skokih preko pota.

Tlačani so odhajali na delo. Slišali so se pogoni volov, ponekod je trdo odmevalo drdranje in škripanje voz; vsepovsod je sililo iz zemlje bujno zelenje, svetlikajoče se v rosi. Drevje je stalo kakor zasanjano, odeto v sočno, zeleno mladje. Prvi sončni žarki so padli na cerkvico na gričku, ki je s svojimi zlatimi okni vsa zagorela v jutranji lepoti. Tam daleč na hribu nad vinogradi je stal grad, še v čistem jutranjem soncu ves mrk in teman.

Rokec in Magdalenca sta ves čas molčala, le zdaj pa zdaj je pognal Rokec voli, kakor bi se prebudil iz sna. Ko sta prišla na njivo, sta vpregla voli v plug in zastavila prvo brazdo tam, kjer je oče pred nekaj dnevi prenehal. Magdalenca je stopila k volu, Rokec je prijel za plug.

»Halo Cik in Brez!« je zaklical Rokec v sončno jutro prvič kot očetov namestnik — gospodar. Grenko slovesno mu je bilo pri srcu. Vola sta potegnila, plug je zaškrtal in zarezal v mastno zemljo, ki se je na obeh straneh grudila v kadeče se brazde.

Orala sta vse dopoldne. Sprva je šlo težko, plug je nekajkrat skočil iz razora, Magdalenca ni še znala prav voditi in Rokec jo je moral sproti učiti. Kmalu pa sta se delu privadila, Rokec je pravilneje pritiskal na plug, Magdalenca pa je čedalje lepše vodila.

Čez čas je prišla na njivo še mati z otroki. Prinesla jima je južino, malo mleka, sira in kruha. Dopoldne so njivo zorali, pomagala sta pri delu tudi mati in Izidor, prva Rokcu, drugi Magdalenci. Popoldne sta Rokec in Magdalenca povlekla njivo z brano, proti večeru je Rokec že sejal. Dasi truden, je vendar stopal po razorih pokonci in samozavestno, ko je prvič sejal njive svojih dedov. Kakor oče je imel spredaj zavihan predpasnik poln žita. Stopal je previdno in v širokem zamahu trosil zrna v sveže razorane brazde.

V mraku, ko je minilo delo, mu je v duši spet naraščal nemir. Kakor da bi se iz teme valile črne sence in ga grabile. Strašna ječa se je vedno na novo odpirala v temi pred njim in v njej je sedel njegov ubogi oče. Sam ni vedel, kako in kdaj je po večerji zavil dol po poti proti gričku in naprej proti grajskemu hribu. Črna tema je ležala vsepovsod, le v bleščečih zvezdah so se rahlo razločevali obrisi hriba.

Krenil je po poti navzgor, malo pred gradom pa je zavil v vinograd. Dolgo je taval in blodil med trtjem, otipaval v temi kole in iskal izhoda proti obzidju. Neštetokrat se je spotaknil in padel. Truden je bil in ves izmučen, toda neznana sila ga je vlekla naprej. Bal se je, da ne bi padel na ostre kole v jarku pred obzidjem. Plazil se je po vseh štirih naprej, da bi ga dotipal. Kmalu je prišel do njega. Spustil se je previdno vanj in zdrsnil po stezi navzdol. Po vseh štirih je lezel naprej in otipaval kole. Bil je že ves blaten in moker in čedalje bolj ga je mrazilo. Srečno je prelezel jarek in skušal splezati iz njega. Dvakrat mu ni uspelo in je padel nazaj. Končno je le prišel ven.

Stal je pod obzidjem na ozkem grebenu zemlje. Tu nekje so ječe — Rokec ve zanje. Morda bo zaslišal očetov vzdih. Ali je še živ? Stal je nepremično pred črnim obzidjem, grebel s prsti vanj in poslušal, venomer poslušal. Nič. Vse tiho. Le nekje je zalajal grajski pes; doli v vinogradu je zaskovikala nočna ptica.

Tam nekje je grajska lina, skozi katero se je rešil. Nekaj ga je gnalo tja. »Morda vrv še visi in bom splezal v grad,« je šepetal, čeprav je vedel, da to ni mogoče in da vrvi ni več tam. Lezel je po kolenih tesno ob obzidju v tisto smer. Tu nekje smo bili. Tam gori je stala deklica. Kako lepo je bilo takrat, kako hudo, hudo je zdaj. Spet vse tiho.

Vrnil se je na prejšnje mesto, sedel na tla in dolgo poslušal. Vse naokoli grobna tišina. »Kje je oče,« mu je kljuvalo v srcu. »Morda leži mrtev v ječi in« — Rokec si ni upal misliti na tisto najhujše, kar se je bilo zgodilo z njim. V grlu ga je stiskalo.

»Oče!« je zaklical v temno noč.

»Rokec!« je prišel kakor iz podzemlja temen, komaj slišen glas.

Srce mu je zatrepetal, skočil je pokonci. Ali je bil resnično oče, ali se mu je samo tako zdelo? Zaklical je še enkrat, toda zdaj ni bilo več odgovora. Straža na grajskem obzidju se je zganila.

»Kdo je?« je odmevalo rezko v noč.

»Kje je moj oče?« je zaklical Rokec.

»Pojdi domov!« mu je odgovoril skrivaj prijazen glas.

»Če ne te s kamenjem naženemo, paglavec,« se je zadrl takoj nato surov glas. Rokec je prosil in prosil, naj mu povedo, kaj je z očetom. Vse prošnje so bile zaman. Nazadnje je zagnal nekdo kamen z obzidja, nato še enega. Rokec se je spustil nazaj v jarek in ga z največjo muko preplezal. Nato je odšel po vinogradu navzdol, ves blaten in moker, tresoč se od mraza. Bilo mu je, kakor da sliši za seboj daleč, daleč očetov žalostni glas. V duši pa mu je spet vstajala v tolažbo podoba grajske deklice in vera v očetovo odrešenje.

Drugi dan je obiskal Rokčeve stari župnik in jim spet obljubil svojo pomoč. Stopil je k Rokcu in Magdalenci in ju pobožal.

»Sta že pridna, ko tako skrbita za dom,« ju je pohvalil. »Le bodita še naprej taka. Pa nič sovraštva ne sme biti v vajinih srcih do nikogar, tudi do grajskih ne.« Nato se je obrnil k vsej družini in jih blagoslovil.

Skoraj slovesno je dejal: »Nič ne obupujte, tudi če bi oče umrl. Tudi Jezus se je dal pribiti na križ, da se je lahko na njem izkazala vsa hudobija farizejev. Le tako je lahko zmagala dobrota in ljubezen, ne pa sovraštvo in maščevanje. Žrtve morajo biti, da dozori sodba Gospodova.«

Hitro se je obrnil in odšel, ne da bi čakal na zahvaljevanje, kakor je bila njegova navada.

Kmečka zveza se je širila, v tlačanih je naraščala samozavest in vera v lastno moč. Venomer so prihajale razburljive novice. Tudi na Koroškem in Štajerskem se zbira kmečka vojska in napada gradove. Govorijo, da ji hiti na pomoč celo cesarska vojska. Sam cesar da je tako ukazal. Od nekod je prišel glas, da so videli nekateri ponoči na nebu angela z mečem v roki. Ura sodbe se bliža.

Vas se ni več umirila, napetost je naraščala že do bolečin, posebno odkar so grajski kakor razbojniki ponoči ugrabili nekaj tlačanov. Vsakdo je čutil, da leži vihar že v ozračju in da vsak čas lahko izbruhne. Nihče pa ni vedel, kdaj in kako, in to je bilo najusodnejše. Grad se mrzlično utrjuje, tlačani se zbirajo na tajnih sestankih in prisegajo na meč zvestobo do smrti.

Naposled je prišel glas, da sklicuje kmečka zveza veliko zborovanje v Novo mesto. Tam bodo slovesno razglasili svoje pravice in prisegli borbo na življenje in smrt. Iz vseh krajev, bližnjih in daljnih, so hiteli tlačani v mesto. Čuden nemir je zajel srca, prsi so prvič v zavesti skupne moči svobodneje zadihale.

Nato je izbruhnilo. Prihajale so vesti, druga za drugo, vžigale srca in burile kri. Bile so kakor skrivnostna omama in opoj, kakor tajno posvečenje, da se ne bojiš več ne smrti, ne življenja. Vse je vrženo na kocko, kar je bilo včeraj važno, danes ni več. Velike stvari se godijo, ki se niso še nikoli in se ne bodo nikoli več. Nisi več sam, tisoči in tisoči, milijoni žive združeni kakor eno samo srce, en sam neskončen utrip. Le vkup, le vkup, uboga gmajna!

Le vkup, le vkup, uboga gmajna! Kmečka vojska že koraka, gradovi padajo in se pod njenimi udarci rušijo. Že rdi nebo po dolini Krke, pod Gorjanci, v nepreglednem ognjenem soju. Pravica, predolgo gažena in teptana, vstaja v vsej svoji strahoti in lepoti. Le vkup, le vkup, uboga gmajna!

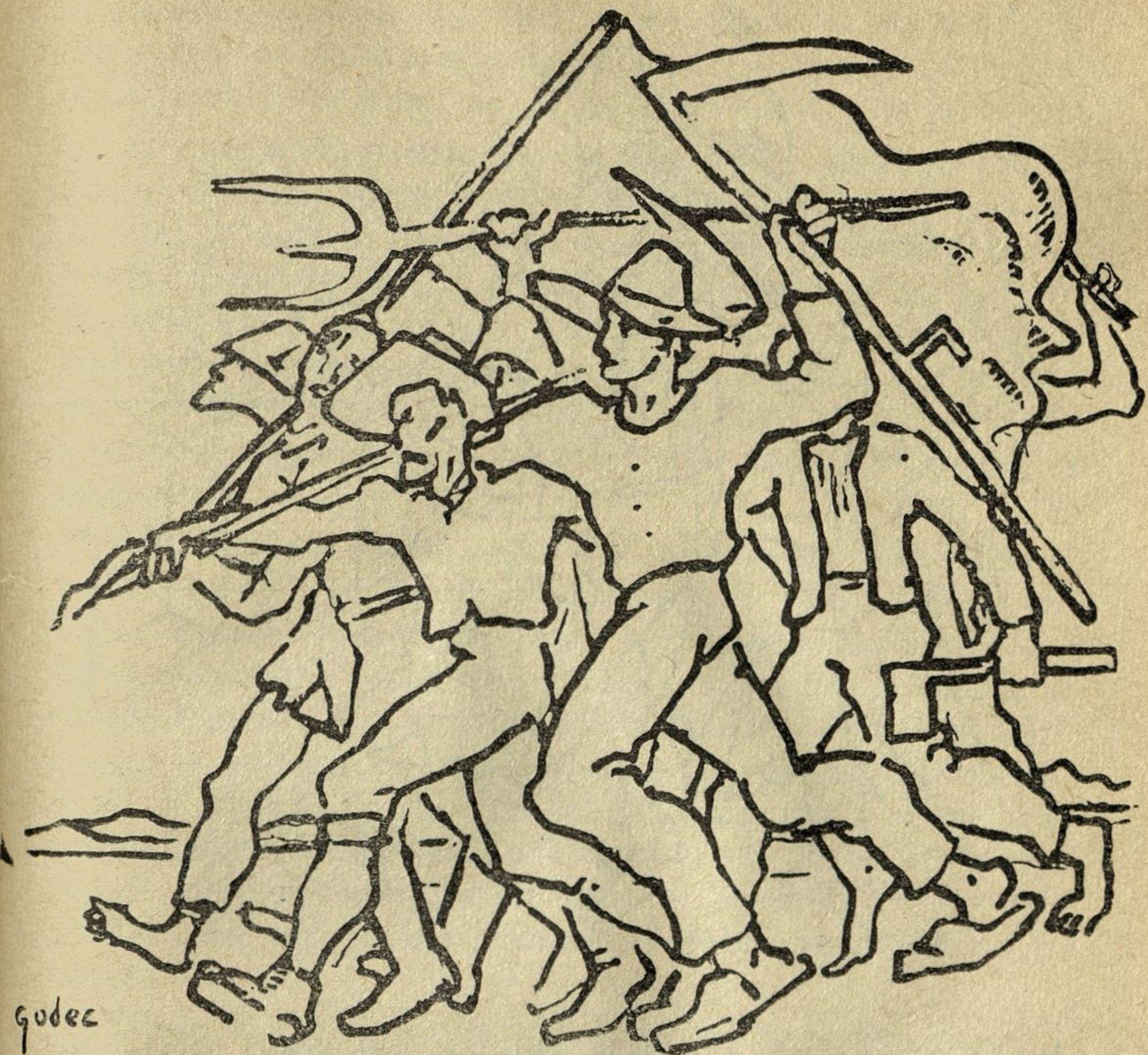
Nad vasjo je ležal svinčen mir, trenutki strašnega pričakovanja, dolgi kakor večnost. Nekega dopoldneva je jahala skozi vas v divjem galopu četa konjenikov gor proti gradu. Popoldne so se že valile kmečke čete skozi vas, oborožene s kosami, vilami, sekirami, sulicami. Pred seboj so nosile zastavo z naslikanim čevljem na vezalke, na klobukih so vihrala petelinja peresa. Divje so prepevali bojne pesmi, vzklikali in hrumeli. Tlačani niso bili več sami svoji, stoletja so se razbesnela v njih, sovraštvo in maščevanje jim je gorelo z obrazov. Le močan in ugleden voditelj bi bil lahko krotil divje strasti, ki so jim razpaljevale kri, toda tega ni bilo. Najboljši in najmočnejši so ječali po ječah. Z vikom in krikom so drvele razkačene, zmage si sveste množice proti strmemu gradu, ki je stal na hribu črn in teman, kakor sezidan za vse večne čase.

Rokčeva mati je zbrala otroke v hiši, jih peljala pred sveto razpelo, ki je viselo na steni, in z nenavadno močnim glasom spregovorila:

»Bog se nas vseh usmili! Otroci, molimo —« Pokleknili so na tla, uprli oči v križ in molili sveti rožni venec. Tam od daleč je prihajalo divje vpitje, hrušč in trušč in se mešal s sveto molitvijo.

Proti večeru se je že razneslo, da je grad zavzet. Veseli vriski, divji kriki in bojne pesmi so donele z gradu in oznanjale zmago tlačanov.

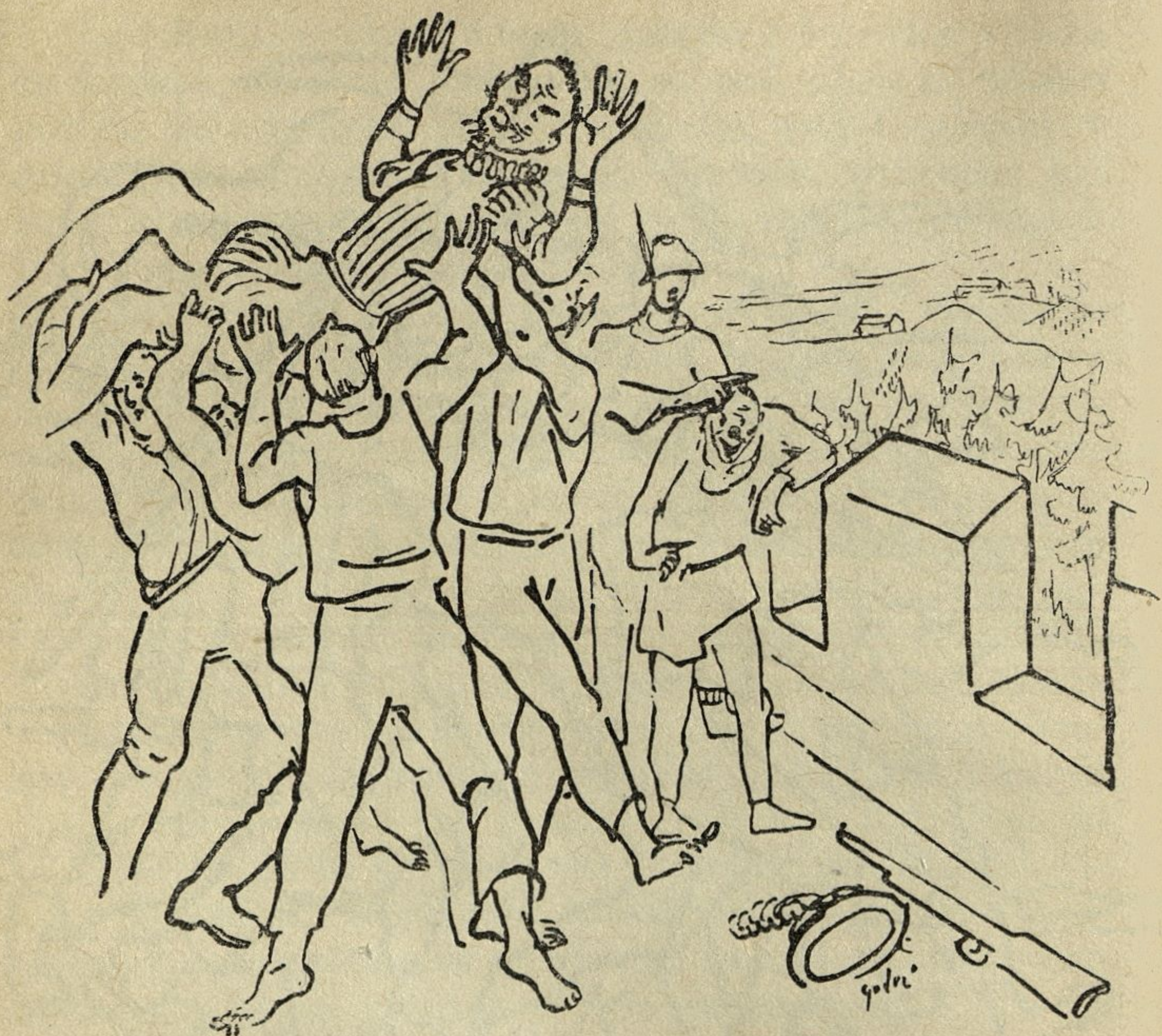
Rokec ni mogel več zdržati. »Kje je oče,« mu je kričalo srce, »ali je še živ, ali je mrtev?« Ena sama

misel ga je prevzela, kako rešiti očeta? Morda so pozabili nanj ali ga ne najdejo. Rokeyc ga bo dobil, izkopal ga bo iz zemlje, če bo treba. Hitro, hitro ponj, da ne bo prepozno.

»Po očeta grem,« je zaklical materi in stekel po vasi.

Čim bliže je prihajal, tem bolj je naraščalo hru-menje, petje in vriskanje. Ljudje so drli ven in noter

skozi vsa vrata, odnašali obleko, pohištvo, živila in odganjali živino.

Gori na stolpu je zagledal gručo tlačanov, ki so vpili in mahali z rokami. Pred njimi je klečal grajski oskrbnik, vil roke in prosil usmiljenja. Nenadoma se je pojavil črni kovač. Bil je ves razmršen, v roki je držal majhno razpelo in zaklical, da se je čulo daleč naokoli: »Vzemite, kar je vašega, toda ne prelivajte krvi.« Razkačeni tlačani pa so že zgrabili oskrbnika in ga z vriščem v velikem loku vrgli s stolpa. Rokec

si je pokrili obraz. Bilo mu je, kakor da so se zamajala tla pod njegovimi nogami. Nato je stekel v grad. Vedel je, kje so ječe. Srce mu je trepetalo. Kaj je z očetom?

Iz spodnjih prostorov je prihajalo strašno razbijanje. Tlačani so že vdrli v grajske kleti in ječe. S sekirami so razbili hrastova, z železjem okovana dvojna vrata in rešili nekaj jetnikov. Med vriskanjem, petjem in veselimi klici so jih nesli na rokah po stopnicah navzgor. Rokčevega očeta ni bilo med njimi, v hrušču in trušču so skoraj pozabili nanj. Rokec je tekal po hodnikih, spraševal in klical očeta, toda nihče mu ni odgovoril.

»Jetniki so rešeni,« je šlo po gradu, nihče pa ni vedel, če so vsi, zakaj ljudje so bili razkropljeni po vsem gradu. Rokec je zavil spet navzdol, blodil po črnih hodnikih in klical očetu, da ga išče. Nekje je zaslišal prestrašen vzklik: »Usmiljenje!« Šel je v tisto smer. Iz ozkega stranskega slepega rova so zastrmele vanj oči, polne smrtne groze. Še nikdar v življenju ni videl Rokec toliko strahu kakor v teh očeh, ki so trepetale med življenjem in smrtjo. Spoznal je starega ječarja, ki mu je bil prinesel v ječo svojo južino in odejo.

Toplo mu je postalo pri srcu ob tem spominu in poln dobrote mu je zaklical: »Rešil vas bom, samo povejte, kje je moj oče.« Prijel je starega moža za roko. Težki ključi so rožljali staremu ječarju v trepetajočih rokah. Šla sta na hodnik in zavila na drugo stran gradu. Srečala sta nekaj tlačanov. Hoteli so planiti na ječarja, toda Rokec ga je rešil.

»Pustite ga,« jim je zaklical. »Bil sem v ječi, pa mi je prinesel svojo južino in svojo odejo.« Rokec je čutil, kako se ga je ječar oprijel kakor otrok.

Skupaj so šli dalje, zavili v ozek stranski hodnik in obstali pred velikimi vrati. Slišali so se zamolkli udarci po vratih. Ves tresoč se je vtaknil ječar v ključavnico velik ključ, ki je hreščeče zaškrtal. Vrata so zacvilila in se odprla. Sredi ječe je stal oče ves shujšan in bled, zraven njega še en jetnik.

»Oče,« je zaklical Rokec, kakor bi se mu duša utrgala iz telesa. Planil je k njemu in se ga krčevito oklenil.

»Moj Rokec, moj Rokec, ti si tukaj!« je jecljal oče in ga božal po glavi. Nato nista nič več govorila, še tako lepe besede bi bile preslabe za vse, kar sta čutila v dušah; oba sta se razjokala. Od žalosti bi se po tolikem trpljenju ne mogla več, od veselja sta se še.

Tlačani pa so dvignili očeta in njegovega jetniškega tovariša ter ju med hrupom in vriskanjem nesli skozi temne hodnike ven v svetlobo in sonce in svobodo.

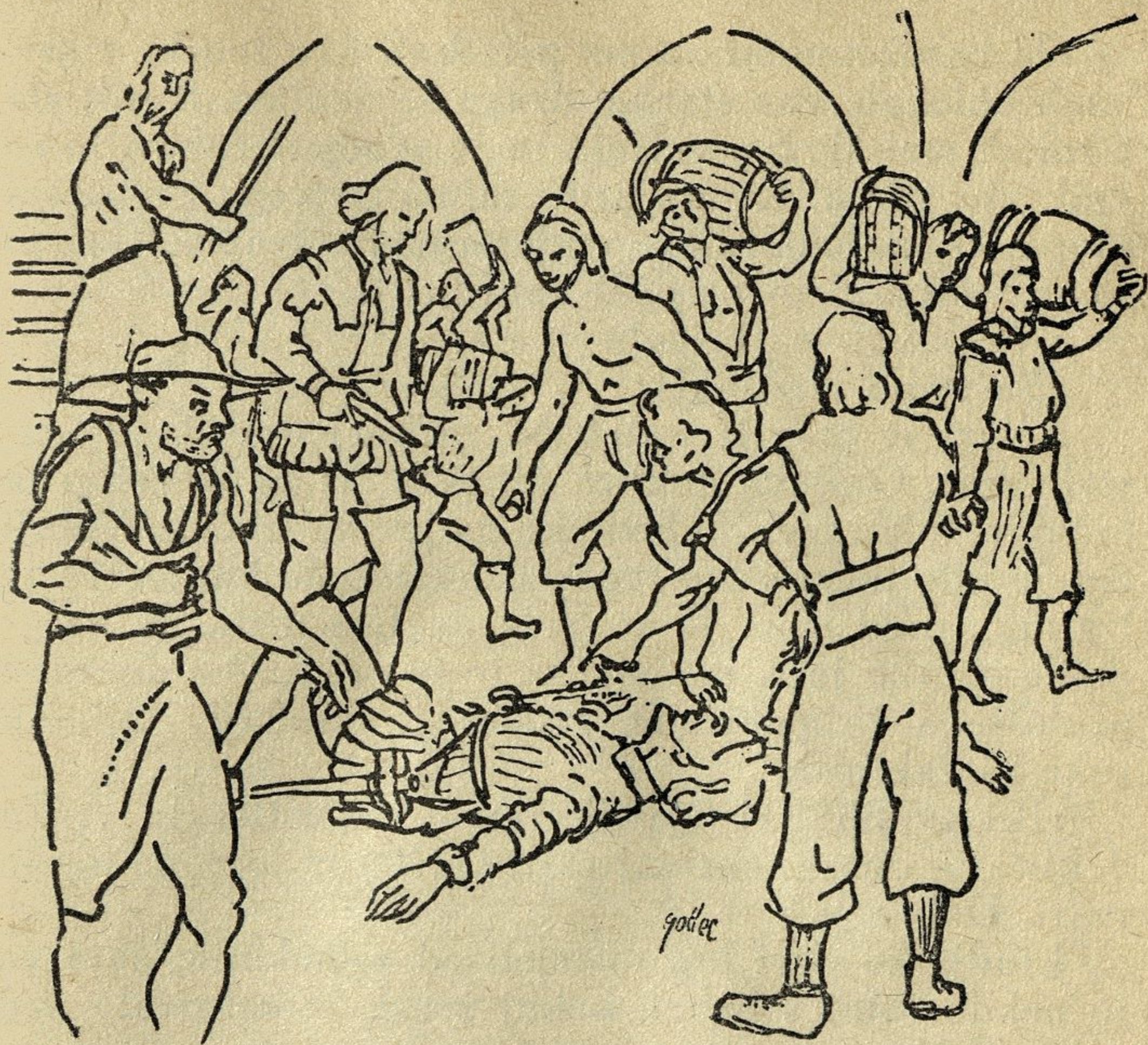
»Tlačani, uboga gmajna, konec je trpljenja, konec nasilja! Eno zmago ste izvojevali, izvojajte še drugo: Naj zavlada pamet in ne pest, red in ne maščevanje,« so bile prve očetove besede, ko je spet svobodno zadihal.

»Pametno govoriš, Vid,« je zaklical močan glas, drugi so mu pritrjevali.

»Dosti časa sem imel v ječi, da sem o vsem tem premišljeval,« mu je odgovoril oče vidno navdušen, »naj zmaga stara pravda — zanjo smo trpeli in se borili.«

Rokec je stekel za očetom, stari ječar se ga je držal kot otrok matere in je venomer prosil usmiljenja.

»Ne bojte se, nič hudega se vam ne bo zgodilo!« mu je zatrjeval Rokec. Očeta so nesli navdušeni tlačani po stopnicah gor v grad.

»Pojdi domov, Rokec, in povej, da sem še živ!« mu je zaklical oče. »Še danes se vidimo.« Nato so oče in tlačani izginili med veselim petjem po stopnicah.

Rokec je zavil z ječarjem po hodniku proti izhodu. Na dvorišču je gorel ogenj in z rdečkasto lučjo razsvetljeval ogromno črno grajsko zidovje in uporne tlačane. Gorele so grajske knjige o tlaki in desetini in z njimi naj bi za vse večne čase zgorele vse krivice in nasilja. Ne daleč od ognja je ležal ubit na tleh graščak. Rokec je držal razprostrate in gledal z mrtvimi očmi gori v večerno nebo.

Od nasprotne strani sta prijokali dve ženski v svilenih oblekah, ena starka, druga še deklica. Nosili sta v rokah motike. Spremljala ju je gruča tlačanov, ki so vpili vse vprek. Ko sta prišli mimo mrtvega grofa, sta preplašeni zajokali in se vrgli na mrtvo truplo. Tlačani so ju vzdignili in prisilili naprej.

»Na tlako!« so kričali.

»Na tlako, tlačanki!«

Rokcu je prvi trenutek od razburjenja skoraj zastalo srce. Grajska deklica je, tista, ki ga je rešila in mu obvezala rane. Na hodniku ga je bila srečala. V duši mu je bilo neizrečeno lepo in neizrečeno hudo. Vse je izginilo, pred njim je stala le deklica, tista, ki ga je rešila iz črne ječe, in tista, ki je tu pred njim do smrti užaloščena in ponižana. Skočil je prednji, vzdignil roke in zaklical:

»Pri svetih Kristusovih ranah, izpustite ju... Ta deklica je dobra; skrivaj me je rešila iz ječe, da nisem umrl. Dobra je.«

Ljudje so prvi hip onemeli od začudenja, nato ga je nekdo sunil v hrbet, nekaj žensk je zakričalo nad njim. Tu in tam pa so se slišali glasovi, naj se ženski izpustita.

»Usmilite se!« je zaklical Rokec in prosil. »Res me je rešila in mi obvezala rane.«

»Rokec, ti si,« je zašepetala deklica in se ga krepko oprijela. Vse njeno telo je bil en sam drget groze in strahu.

»Pojdita z menoj!« je zašepetal Rokec, jo prijel za roko in peljal proti izhodu. Nihče na dvorišču ni ugovarjal, nihče mu ni branil, nekaj kakor usmiljenje in odpuščenje se je budilo v ljudeh.

Rokec ni zavil po poti domov, ampak kar počez preko vinogradov. Grofica in deklica sta vso pot krče-

vito jokali. Kakor bi se zdramili iz sna, sta pričeli klicati graščaka, ki je mrtev ležal na dvorišču. Od nekod se je vzel stari ječar in šel od daleč počasi za njimi.

Večerilo se je že. Tam na zahodu so živo rdeli v zašlem soncu in somraku obrisi gora. Na zemljo je padal mrak. Pokrajina je potonila v zasanjanost in mir, prve zvezde so zažarele na nebu.

Rokec se je pozno zvečer vrnil z grajskimi domov. »Oče je rešen, kmalu bo doma,« je veselo zaklical ma-

teri. Domači so začudeno gledali grajsko gospo, vso objokano in ponižano.

»To je tista grajska deklica, ki me je rešila iz ječe,« je nadaljeval Rokec. »Mati, pomagajmo jim, tako jim je hudo.« Vsi so občudovali deklico, katere junaško podobo so že dolgo nosili v svojih dušah. Danes pa je stala pred njimi vsa strta in obupana. Peljali so jih v sobo, toda vsi trije, graščakinja, hčerka in stari ječar, so bili preplašeni in niso nikjer imeli obstanka. Nekaj časa so strmeli predse, kakor da ne razumejo, kaj se je zgodilo. Nato je graščakinja prosila, naj jim dajo kmečke obleke, da se bodo preoblekli in zbežali v mesto. Mati jim je odgovarjala od tega, toda vse ni nič pomagalo. Graščakinja se je preoblekla v staro materino obleko, deklica v Magdalenčino, ječar v očetovo. Preoblečeni v revne tlačane so zbežali obupani v temno noč.

Gori na hribu je gorel grad, velikanski plameni so strahotno švigali v temo, vse nebo nad njimi je gorelo v krvavem soju.

Pozno ponoči se je oče vrnil domov.

11.

Drugi dan je prišlo iztreznjenje. Tlačani so si razdelili med seboj grajsko žito in živino, postavili na gradu straže in napravili red. Stare krivične gospode ne bo več, vsak čas bo prišla cesarska vojska in cesar sam bo vladal nad tlačani. Tlačani se bodo spet zbirali na vaške shode in razglašali red ter pravico, kakor je to zapisano v stari pravdi. Sami bodo pobirali davke in jih odnašali cesarskim.

Tretjega dne se je dvignila kmečka vojska in krenila dalje proti Savi, da zavzame še druge gradove.

Spet so zadonele bojne pesmi in veseli vriski. Tlačan ni več kakor vol v hlevu ali plug na njivi, svoje pravice ima, ki mu jih ne bo nihče več vzel; novi čas prihaja in stari se ne vrne nikdar več.

Toda cesarske vojske ni bilo, prihajati pa so pričele vznemirljive novice. Plemenitaši zbirajo veliko grofovsko vojsko na Koroškem in na Štajerskem. Tlačani se ji junaško upirajo, baje je odšlo tudi posebno kmečko odposlanstvo na Dunaj do samega cesarja. Zdaj se bije odločilni boj na življenje in smrt, brez milosti in usmiljenja. Kdor bo premagan, izgubi vse. Strašni so trenutki negotovosti, dolgi kot večnost. Kakor da se je ustavil čas in je izginilo vse vsakdanje življenje, še tako važno včeraj, danes brez vrednosti. Ljudje so si blizu in se čutijo kakor bratje in sestre.

Nevidne vesti prehajajo iz kraja v kraj po samem ozračju. Vsaka novica na novo vznemirja, nobena ni določna, vsaka žge in biča domišljijo, ne gre za en sam rod, gre za vse bodoče rodove.

Naposled se je utrgalo. Najprej se je razneslo, da so kmetje zmagali, takoj nato pa so prišli glasovi, da je bila kmečka vojska premagana na Koroškem, nato pa še v veliki in strašni bitki pri Celju. Velikanske čete plemiških konjenikov se valijo dol proti Savi, kjer je zbrana zadnja kmečka vojska tlačanov od Krke do Save. Strašno je maščevanje gospode.

Vas je zatrepetala v zli slutnji. Nato se je zgodilo najstrašnejše. Glas o tem je šel v temni noči od koče do koče, od okna do okna. Kmečka vojska je pobita. Vse, česar ni uničil meč, beži pred razjarjeno gospodo. Ječe in vislice čakajo nepokorne kmete.

Ostanek kmečke vojske se je razbežal. Begunci se vračajo domov skrivaj, ponoči, do smrti izmučeni, mnogi ranjeni in okrvavljeni, kakor divje živali, ki jih

preganjajo lovci. Oglašajo se pri ženah in otrocih, nato pa bežijo spet v gozdove, da se poleže jeza zmagovalcev. Vas je utonila v en sam pridušen jok, srca so se stisnila v brezupni, nemi bolečini.

Rokčev oče se ni vrnil, se ni oglasil. Nekdo je rekel, da ga je videl ubitega na bojišču, drugi spet, da so ga ujeli in vrgli v ječo. Strašna je bila ta negotovost, hujša od smrti same. Dom je spet prazen, v najhujšem času brez gospodarja.

Toda jok ne pomaga nič. Rokec je spet začutil močnejše v sebi, da je očetov namestnik in naslednik. »Treba je nekaj ukreniti,« se je oglašal v njem gospodar, toda kaj, ni vedel. Dopoldne je prehodil vse očetove njive in vinograde, opoldne pa je dejal materi:

»Jaz in Magdalenca — nama ne bodo storili nič hudega. Morda ga rešiva, če je še živ. Prosila bova. Treba je storiti vse, kar moremo.«

Mati mu je branila, toda iz njenega glasu je začutil, da je tudi ona teh misli. Strašni so trenutki negotovosti. Zavest, da poteka čas, ko ga je morda še mogoče rešiti, ne da miru in pokoja, pali in žge.

Po južini si je obesil Rokec platneno torbo čez rame, spravil vanjo kruha in sira. Prav tako je storila Magdalenca. Mati je oba pokrižala in pokropila z blagoslovljeno vodo. Nato sta odšla. Izidor, Micka in Urhek so ju v tem slovesnem trenutku gledali skoraj s takim spoštovanjem kakor očeta in mater.

»Po očeta gresta,« jim je rekla mati.

Zavila sta dol po vasi, nato pa čez njive in travnike. Hodila sta hitro, misel na očeta jima je jemala vso utrujenost in ju navdajala z neznano močjo.

Zemlja je bila v bujnem zelenju, žito po njivah je že lahno rumenelo, se pozibavalo in valovilo v vetru, polno zamolke, rumenozelene bleščobe. Vinogradi so

žareli v soncu, trte so bile prepolne soka, ki se je prelival že v prve zelene jagode.

Rokec in Magdalenca sta hitela dalje in dalje, mimo gričkov in čez griče, skozi vasi in vrtače, skozi seno-žeti in gmajne. Le redkokdaj sta koga srečala. Vpraševala sta za pot in povedala, da gresta po očeta. O očetu nista mogla izvedeti ničesar. Povsod so bili ljudje čudno enaki: žalostni, preplašeni, zbegani in uničeni. Parkrat sta srečala nekaj žensk, ki so se jokaje vračale domov. Pravile so jima strašne reči.

Ko sta prišla na ravnino, jima je utrujenost vedno bolj silila v ude. Toda notranja sila ju je gnala naprej in naprej. Kmalu so se pričela kazati znamenja bojev: pomandrana polja, orožje, prevrnjeni in polomljeni vozovi, mrtvi konji in jate vran. Od daleč se je svetlikal v večernem soncu mogočni brežiški grad. V strahotni okolici bojišča je bil videti še večji in silnejši.

Vedno pogostejše sta naletela na pobite tlačane in plemiške vojake. Ležali so mrtvi, grebli vase in v zemljo, kakor jih je pustila smrtna borba. Ves dan so ostali za kazen in v svarilo nepokopani, zdaj proti večeru so jih začeli pobirati. Metali so jih na velike vojaške in gnojne vozove in jih prepeljavali v skupne grobove. Tu in tam je zletela s polja vrana in vreščeče zakrakala, nekje so lajali in zavijali psi.

Rokec in Magdalenca sta se držala za roke in si jih v grozi in strahu stiskala. Zbežala bi že bila s tega strašnega kraja, toda podoba ljubljene očeta jima je dajala moči, da nista omagala. Lep kakor še nikoli jima je sijal v duši očetov obraz.

Kmalu sta spoznala, da skoraj ne bosta mogla odnesti očeta, če leži tudi on mrtev na bojišču. Morda so ga že odpeljali in pokopali. Krenila sta proti mestu, ki je gorelo v zarji zahajajočega sonca.

Iskala sta očeta med mrtvimi, toda nikjer ga ni bilo. Morda je v ječi, morda ga še rešita. V mesto pojdeta in v grad, majhna sta še, zato se ju bodo usmilili. Ljubezen in junaštvo delata čudeže.

»Jezus,« je vzdihnil nenadoma Rokec in pokazal z roko proti gradu. Obstala sta in se stisnila drug k drugemu.

»Kaj je tam, Magdalenca, vidiš — na drevju — —«

»Vidim,« mu je odgovorila jecljaje sestra.

Počasi sta šla naprej. Koraki so jima zastajali, dih pohajal, kolena se šibila.

»Rokec, Rokec,« je šepetala Magdalenca in se ga krčevito držala. »Beživa!«

»Ne moreva in ne smeva,« ji je odgovarjal Rokec.

Na drevju so viseli obešeni tlačani. Strašni so bili njihovi obrazi. Izpostavljeni so bili na tem ravnem polju v svarilo vsem tlačanom po vsej deželi in za vse večne čase. Naj ve tlačan, kako se maščuje gospoda. Ne daleč je taborila plemiška vojska, do zob oborožena, v čeladah in železnih oklepih.

Rokec in Magdalenca sta obstala kakor okamenela. Divji, nečloveški krik se jima je izvil iz prsi. Nato sta se zgrudila na tla, v joku in v krčevitih sunkih se jima je stresalo telo.

»Oče, oče...«

Straža, ki se v začetku ni zmenila zanju, je pristopila in ju surovo sunila proč.

»Tu ne bosta tulila!« se je zadrl grd glas. »Če se ne pobereta, potegnemo še vaju na veje!«

Dva mrka vojaka sta ju prebadala z očmi in naperila sulico vanju.

Rokec je zagrabil Magdalenco za roko in oba sta zbežala s tega strahotnega kraja. Nič več se nista ozrla

nazaj. Tekla sta v bližnjo goščavo in se kakor preganjani živali skrila v grmovje.

Rokec se je kmalu zavedel, ko je videl poleg sebe obupano sestrnico. Fant je, njen brat, zato ji mora pomagati. Nežno kakor še nikoli v življenju jo je božal po laseh in ji govoril z drhtečim glasom:

»Magdalena, ne jokaj! Ne jokaj vendar, Magdalena. Zdaj se ne da nič več pomagati. Ni samo najin oče mrtev, vse polno jih je pobitih. Toda prenesli bomo, moramo. Dom ne bo propadel, delala bova in se spominjala očeta. Umrl je, ko se je boril za pravice tlačanov. Ni moglo biti drugače: v vsakem boju jih mora nekaj umreti. Magdalena, jaz bom s teboj in te varoval.«

Mračilo se je, črna tema se je valila tam daleč izza gora, na nebu so zagorele prve zvezde; nebo je bilo nizko, kakor da se je približalo zemlji, zvezde svetle, kot da so prižgane v službo ljudem. Po polju so se prižigale bakle; grajski pokopavajo mrtve tlačane.

Rokec in Magdalena sta se splazila iz skrivališča in šla proti kraju, kjer sta našla svojega očeta. Dve luči sta se bližali, za njima sta peljala dva konja velik gnojni voz, nato sta svetili še dve plamenici. Voz se je ustavil, luči so nemirno zaplapolale, Rokec in Magdalena sta v svitu bakel še enkrat zagledala očeta, vsega ponižanega in ubogega. Luči so se premikale, vojaki so snemali trupla in jih metali na voz. Potem so pognali konje v temno, zvezdnato noč. Rokec in Magdalena sta stopala od daleč za njimi. Držala sta se za roke in strmela v voz, ki je škripal po kolovozu.

»Moliva, Magdalena,« je tiho spregovoril Rokec. Globoko, kakor še nikoli v življenju, se jima je trgala molitev iz duše.

V gozdu se je voz ustavil. Takrat sta Rokec in Magdalenca v svitu plamenic zadnjikrat videla očeta, ko so ga vojaki vrgli v skupni grob.

12.

Drugi dan pozno popoldne sta se Rokec in Magdalenca do smrti izmučena vrnila domov. Ko sta zagledala krov domače strehe, ju je zabolelo v srcu. Rokec ni stopil takoj v hišo, ni mogel, šel je v hlev, naslonil se na Lisko in zajokal: »Očeta ni več, nikoli, nikoli več ga ne bo.«

Magdalenca je sedla na klop pred hišo. Tudi ona si ni upala pred mater. Na pragu je dremala muca, včasih je zamijavkala, kakor bi se prebudila in se ozrla na Magdalenco. Tedaj je prišla iz hiše mati. Obstala je na pragu, se vzravнала, da je bila nenaravno velika in pogledala Magdalenco. Nekaj časa je tako stala, nato se je hitro obrnila in odšla v vežo, ne da bi spregovorila besedo. Skozi okno se je slišal njen pridušeni jok. Magdalenca je vstala in odšla za njo, potem pa še Rokec.

Tisto noč se je vrnil v vas tudi Frluga. Nihče ni vedel, od kod je prišel. Pripeljal je s seboj svoje tri otroke, žena mu je medtem umrla. Ker mu je bil dom pogorel, je odšel v prazno kovačevo hišo. Od nekod je prinesel sena, napravil otrokom ležišče in jih položil spat. Nato je vse tri pokrižal, se razjokal in odšel v temno noč. Nikoli več se ni vrnil. Ljudje so govorili, da je zblaznel, ker ga je pekla vest. Menda je on povedal graščakom imena vplivnejših mož voditeljev, ki so jih zdaj pobesili in pometali po ječah. Tudi kovač se je vrnil. Ko je dobil v svoji hiši Frlugove otroke,

jih je vzel za svoje in je kot oče skrbel zanje. Vsak večer je molil z njimi za nesrečnega očeta.

Drugi dan je Rokec zarana vstal. Ko je pogledal po svojih bratcih in sestricah, ki so vsi nebogljeni še spali, je začutil v sebi nekaj lepega in dobrega.

Gospodar — očetov naslednik se je budil v njem. Mrtvi oče tako hoče, njemu zapušča dom. Šel je v hlev, oskrbel živino, pogladil Lisko in voli, koze in ovce, kakor da jih sprejema v svojo skrb in last. Nato je stopil na dvorišče. Ozračje je bilo še hladno, jutranja megla je ležala še nad poljem, na vzhodu je nebo živo rdelo in se skrivnostno svetlikalo.

Ko je pogledal dol po polju, mu je bilo, kakor da ga kličejo na delo njive in travniki. Očetov naslednik je, dom mora ostati, oče tako hoče.

Stopil je v hišo, zbudil Magdalenco in naročil, naj gresta z materjo v vinograd. On gre na deteljišče, vse polno je dela, popoldne bodo grabili in spravljali deteljo. Mati mu je ponudila latvico mleka in kos kruha. Ko je použil južino, je rekel materi:

»Kosit grem, jutri mi bo pomagal še kovač, delo je zaostalo, zato moramo pohiteti.«

Šel je na dvorišče, si pripasal očetov oselnik, vzel na ramo očetovo koso in krenil dol na travnike.

Bog je letos blagoslovil zemljo kakor že dolgo ne. Vsenaokoli sama bujna rast, lesketajoča se v jutranji rosi, vsepovsod težko klasje, pisano cvetje in sočno zelenje. Vse kliče na delo, vse raste, klije in opaja s skrivnostno močjo.

Detelja na njivi je gorela v živordečem cvetju, kot bi bila polna tople krvi. »To je sejal še oče,« je pomislil Rokec. »Jaz, njegov naslednik, pa jo bom kosil. Rod za rodom gre, zemlja ostane.«

Naslonil se je na koso in se zamislil. »Ded Jernej je umrl za kugo, deda Roka so pobili Turki, očeta graščaki, zdaj stopa na njihovo mesto on, Rokec.« Slovesno mu je v duši v tem trenutku, poln poguma je in moči, poln ljubezni do grude, za katero so trpeli in umirali njegovi dedje.

Odložil je koso. Ni mogel takoj pričeti z delom, preveč je doživel v teh nekaj tednih. Šel je dol ob detelji, nato zavil po ozki stezi med žito in obhodil njivo za njivo. Težkal in božal je klasje na dlani. Bilo mu je, kakor da stopa oče poleg njega in mu izroča v last in varstvo njive in travnike.

Valovi gričev so se že svetili v soncu, doli po vinogradih se je razlivala zlata jutranja bleščoba.

Rokec se je vrnil na deteljišče. Rdeči cvetovi so zažareli v prvih sončnih žarkih, kakor bi sto cvetk pretakalo kri. Vzravnal se je, vzel v roke koso in zamahnil. Prvi red je padel, potem drugi, tretji — — Pokošena detelja je opojno duhtela, rdeči cvetovi so ležali na njivi kakor velike kaplje krvi.

Epilog

Graščaki so se vrnili na svoje gradove, tlačani so jih morali v veliki tlaki zopet pozidati in popraviti. V krvi in solzah so zadušili vsako novo misel na upor. Za kazen in v večno svarilo so naložili tlačanom nov, puntarski davek.

Tudi v grad nad našo vasico se je vrnil novi grof, sin prejšnjega. Po čudežnem naključju se je bil rešil. Grajska deklica, tlačanska kri, kakor jo je bil imenoval oče, je kmalu po begu umrla. V poslednjih trenutkih pred smrtjo je prosila brata, naj ne maščuje smrti očetove in naj bo dober s tlačani. Spomnila se je tudi Rokca, ubogega fantička, ki ga je rešila iz ječe in ki je bil tako pogumen in dober z njo. Prosila je, naj mu izročijo njen zlati križec.

Rocec je postal Rok, najvplivnejši mož v vasi. Sama grofica mu je iz hvaležnosti podarila nekaj najlepših grajskih njiv in grof ga je postavil na njeno prošnjo za svobodnega kmeta. Toda Rok se ni prevzel, preveč hudega je že doživel. Čutil se je tlačana med tlačani, brata med brati in pomagal je, kjer je mogel. Magdalenca in Micka sta se poročili v sosednjo vas, Izidor je ostal na domu za strica, Urhek pa je odšel v mesto.

Kri, prelita v velikem kmečkem uporu, pa vendarle ni tekla zastonj. Misel, da tlačan ni kakor vol v hlevu ali plug na njivi, ampak da ima svoje pravice, je bila

posvečena v krvi in se zato ni dala več zatreti. Vedno silneje je zorela v sinovih premaganih tlačanov. Ko je iznemogel stari rod in nastopal novi, je spet zagorela v ognjenem svitu. Takrat se je slovenski tlačan zvezal s hrvatskim in skupaj sta šla v boj, ne več samo za staro pravdo, ampak za kmečko vlado, ki bo pokorna cesarju in ne več nasilju in krivični gospodi. Rokec je bil zdaj že star, v vrstah tlačanov pa se je boril njegov sin Vid.

Tudi tem tlačanom ni bila sreča naklonjena, zmagalo je spet boljše plemiško orožje in voditelj tlačanov, kmečki kralj, je bil z ognjem kronan. Rok je kmalu po teh bojih umrl, očetove njive pa je oral v novo stoletje njegov sin Vid. Zlati križec je šel kot svetel spomin na neznano deklico od roda do roda. Bil je družinska svetinja in vlival v duše rodov lepoto in dobroto.

Misel, da kmet ni kakor vol v hlevu ali plug na njivi, pa je kljub porazu kmečke vojske sijala v novi čas in rušila moč sebičnih in preživelih velikašev. Nič ni pomagalo, da je bil tlačan še enkrat premagan, v vladarjih samih je dobila »stara pravda« novo moč. Oprti na vojake — najemnike, tlačanske sinove, so vladarji vedno bolj krušili moč velikašev.

Ko je čez dve sto let zavladala tlačanom prvič cesarica, je rekla, da je le zadovoljen tlačan lahko moč in steber države. Da bo kmet lahko gospodaril in obdelal svojo zemljo, je znižala tlako in desetino; pospeševala je kmetijstvo in ustanavljala šole tudi za tlačane. Njen sin pa je razglasil, da tlačan ne bo več vol v hlevu ali plug na polju. Dal mu je osebno svobodo; graščak ga ne sme več prodajati z zemljo vred, ne metati v ječe, kadar se mu hoče. Tlačan ni žival, ampak je človek s svojimi pravicami.

V novem stoletju pa so upori meščanov in delavcev potrgali še zadnje suženjske vezi med graščakom in tlačanom. Tlačan je postal svoboden kmet, dobil je zemljo, ki jo je obdeloval, v svojo last, od nje pa je plačeval odslej davke cesarskim. Po tri sto letih bojev se je uresničilo, za kar se je boril tlačan v kmečkih uporih. Na mesto graščakov so stopile meščanske vlade, polagoma so tudi kmetje dobivali odločujoč vpliv.

Slovenski kmet pa je stal še nadalje na mrtvi straži, braneč svoj jezik in zemljo pred tujim duhom. Tesno je ostal zvezan z grudo, zvest narodnosti in veri svojih dedov.

Gradovi po naši zemlji, nekdam silni in mogočni, kakor sezidani za vse večne čase, so danes v razvalinah. Tuje plemiške gospode ni več, slovenski kmet, naslednik slovenskih tlačanov, pa še z enako ljubeznijo in zvestobo orje in seje zemljo svojih dedov. Tudi moč tujih kraljev in cesarjev, ki so 1200 dolгих, dolгих let vladali našemu rodu, se je zrušila. Slovenski kmet je dočakal, da se je združil ne samo s hrvatskimi kmeti, kakor v velikem kmečkem uporu, ampak tudi s srbskimi v eno državo, kateri je postavil prve temelje že takrat, ko se je boril za staro pravdo.

Rokčev rod je doživel vse te čase. Ko so razglasili tlačanom osebno svobodo, je gospodaril na domu Jernej. Ko so odpravili tlako in desetino, je bil gospodar Urh. Ko pa je stopil slovenski kmet po 1200 letih spet v svojo narodno državo, je oral zemljo svojih dedov Vid. Na domu pa že raste mali Rokec, ki bo kmalu pognal voli preko domačih njiv in sejal semena v plodne brazde. Zlati križec, spomin na deda Roka, malega Rokca, ki je toliko trpel za očeta in dom, pa je sijal rodu v vseh temnih dneh in mu vlival v dušo moč in dobroto.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000076318

